

**ХЕРСОНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ  
ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ (УКРАИНА)**

**ИНСТИТУТ ЛОГИСТИКИ (ПОЛЬША)**

**УНИВЕРСИТЕТ ИМ. АДАМА МИЦКЕВИЧА (ПОЛЬША)**

**ПОЗНАНЬСКИЙ ПОЛИТЕХНИЧЕСКИЙ  
УНИВЕРСИТЕТ (ПОЛЬША)**

**АКАДЕМИЯ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА  
И ПИТАНИЯ (ПОЛЬША)**

***«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НАУКИ И  
ОБРАЗОВАНИЯ: ЕВРОПЕЙСКИЕ АСПЕКТЫ»***

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-  
ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ**

**ТОМ 1**

**Херсон – Познань  
2017**

УДК 005:001.895:378  
ББК 65.050+74.58  
С 56

**СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ:  
С 56 ЕВРОПЕЙСКИЕ АСПЕКТЫ:** Сборник материалов международной научно-практической конференции. Том 1 / Под ред. Савиной Г. Г. – Херсон – Познань: Издательство ЧП Вышемирский В. С., 2017. – 152 с.

**ISBN 978-617-7273-77-5**

**Ответственный редактор:**

Савина Г.Г. – д.э.н., проф. кафедры менеджмента и маркетинга

**Технический редактор:**

Корчевская Л.А. – д.э.н., проф. кафедры менеджмента и маркетинга

В сборник включены доклады участников международной научно-практической конференции.

Проведение конференции инициировано кафедрой менеджмента и маркетинга Херсонского национального технического университета, реализовано при содействии Познаньского политехнического университета, Института логистики, Университета им. Адама Мицкевича, Академии гостиничного бизнеса и питания.

При переиздании или копировании материалов международной научно-практической конференции «Современные технологии науки и образования: европейские аспекты» ссылка на сборник является обязательной.

Точка зрения редакции не всегда совпадает с мнением авторов. Ответственность за точность приведенных фактов, цитат, источников и фамилий несут авторы.

**УДК 005:001.895:378  
ББК 65.050+74.58**

ISBN 978-617-7273-77-5

© ХНТУ, 2017

© ЧП Вышемирский В. С., 2017

<b>1. Инновационно-ориентированное развитие экономики страны и ее интеграция в Европейский Союз .....</b>	<b>6</b>
<b>Gernego Iu. O.</b> Wskaźnik rozwoju społecznego na Ukrainie i w Polsce: koncepcja oraz struktura.....	6
<b>Дяченко О.П.</b> Боротьба з корупцією в Україні в контексті зарубіжного досвіду .....	10
<b>Миколайчук М.М., Миколайчук Н.С.</b> Фінансово-економічні аспекти забезпечення структурної перебудови та інноваційного розвитку економіки України .....	13
<b>2. Оценка возможностей развития менеджмента и маркетинга как конкурентных преимуществ .....</b>	<b>18</b>
<b>Pushak H.I.</b> Marketing activity as a factor of the formation of competitive advantages of the polygraphic enterprise .....	18
<b>Мельник Т. С.</b> Потребительская ценность как определяющий фактор поведения потребителя: сущность, структура, особенности.....	21
<b>Рожук Я.В.</b> Особенности применения брендинга в формировании туристской привлекательности страны.....	26
<b>Школьный А.А.</b> Формирование механизма стратегического управления изменениями в «зеленой» логистике во внешнеэкономической сфере.....	29
<b>3. Экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (промышленности, сельского хозяйства, строительства, транспорта, связи и информатики, сферы услуг).....</b>	<b>33</b>
<b>Karamyshev D. V., Didok Yu. V.</b> Public administration in the field of veterinary medicine: European Experience and challenge for Ukraine.....	33
<b>Skorobogatova N. Ye.</b> The efficiency of medium and small business: ukrainian and european experience .....	36
<b>Tarasenko D., Tarasenko O.</b> The motivation mechanism of labor activity management.....	40
<b>Temnikov V. A., Temnikova E. L.</b> Principles of constructing information support systems for making managerial decisions in air transport enterprises.....	42
<b>Вьюгина Л. К., Рощина О. Е.</b> Модели управления бизнес-процессами на предприятии: классический и современный подходы .....	46
<b>Галицький О.М., Ніколюк О.В.</b> Парадигма формування захисту економічних інтересів .....	50

<b>Квасницька Р.С., Тарасюк М.В.</b> Розвиток іноземного інвестування економіки України .....	53
<b>Кухарчик В.Г.</b> Регіональна асиметрія ринку праці .....	56
<b>Кухарчик О.Г.</b> Формування мультимодального кластеру .....	61
<b>Маркова Є. Ю.</b> Соціо-еколого-економічні проблеми природокористування у сталому розвитку аграрного сектору держави .....	66
<b>Миколайчук К.М.</b> Порівняльна характеристика конкурентного статусу туристичного бізнесу приморських регіонів України .....	69
<b>Овсиенко К.В., Финкельштейн А.Б., Слободян О.П., Тимчук А.В.</b> Разработка методов контроля технологического процесса переработки отходов производств, использующих природные залежи каменной соли.....	74
<b>Прокопенко Е.А.</b> Мировой опыт государственно-частного партнерства в аграрном секторе .....	77
<b>Радіонова Н. Й.</b> Класифікація виробничих затрат з метою удосконалення їх регулювання .....	82
<b>Сердюк О.С., Трушкіна Н.В.</b> Щодо оцінки економічної ефективності реалізації інвестиційних проектів реконструкції українських ТЕС .....	86
<b>Удова Л.О.</b> Перспективы развития нишевых культур в Украине.....	91
<b>Федоркін Д.В.</b> Імплементация зарубіжного досвіду щодо державного регулювання екологічної сфери.....	96
<b>4. Развитие производительных сил и региональная экономика .....</b>	<b>100</b>
<b>Suhina O.M.</b> Ecosystem approach in the methodology of the estimation of economic damage from environmental pollution .....	100
<b>Подлужна Н.О.</b> Оцінка прогресивності правового забезпечення формування економіки знань в Україні та її регіонах.....	104
<b>Сакаль О. В., Каленська О. В.</b> Сутність інституціональних перетворень у природно-ресурсній сфері .....	109
<b>Сундук А. М., Шашула Л.О.</b> Фінансово-економічне регулювання сфери природокористування у контексті впливу факторів ендо- і екзогенного спрямування .....	114
<b>Сурай А.С.</b> Формування та розвиток ділового середовища регіонів через призму інституціоналізму.....	118
<b>Черкасов А.В., Колесник І.А.</b> Інтеграція внутрішньо переміщених осіб на національному ринку праці .....	124
<b>5. Деньги, финансы и кредит.....</b>	<b>127</b>
<b>Гамзіна О.М.</b> Екологізація податкової системи як швидкий і результативний перехід України до сталого розвитку.....	127

---

<b>Матвієнко Р. В.</b> Компаративний підхід щодо формування фінансово-кредитного механізму державного управління аграрної сфери України.....	130
<b>Хрущ Н. А.</b> Розвиток банківської системи України в умовах сьогодення...	133
<b>6. Бухгалтерский, управленческий учет и аудит .....</b>	<b>138</b>
<b>Рагулина И.И., Рагулина М.Н.</b> Роль учетной политики в управлении предприятием.....	138
<b>7. Экономика образования.....</b>	<b>143</b>
<b>Бреус С.В.</b> Економічна безпека вищих навчальних закладів з урахуванням реалізації євроінтеграційних пріоритетів України .....	143
<b>Куцинська М.В.</b> Двостороння програма «Освітньо-практичний трансфер»: сутність та шляхи реалізації.....	148

# 1. ИННОВАЦИОННО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ И ЕЕ ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ

---

*GERNEGO IU. O.,  
PH.D., DR KATEDRY DZIAŁALNOŚCI INNOWACYJNEJ,  
KIJOWSKI NARODOWY UNIWERSYTET EKONOMICZNY  
IM. WADYMA HETMANA, UKRAINA*

## WSKAŹNIK ROZWOJU SPOŁECZNEGO NA UKRAINIE I W POLSCE: KONCEPCJA ORAZ STRUKTURA

**Wprowadzenie.** Dziś rozwój społeczno-gospodarczy jest centrum zainteresowania nie tylko ekonomistów, a też badaczy oraz opinii publicznej. Podstawowym powodem podjęcia tego tematu jest integracja do europejskiego społeczeństwa, która stanowi jedno z głównych uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego krajów członkowskich oraz kierunków prowadzonej przez nie polityki gospodarczej. Wzrost ekonomiczny jest źródłem wszelkiego postępu nie tylko ekonomicznego oraz politycznego, a także społecznego. Dlatego pytania rozwoju społeczno-ekonomicznego państw są ważne zarówno dla ekonomistów, jak i polityków zajmujących się sprawami gospodarczymi.

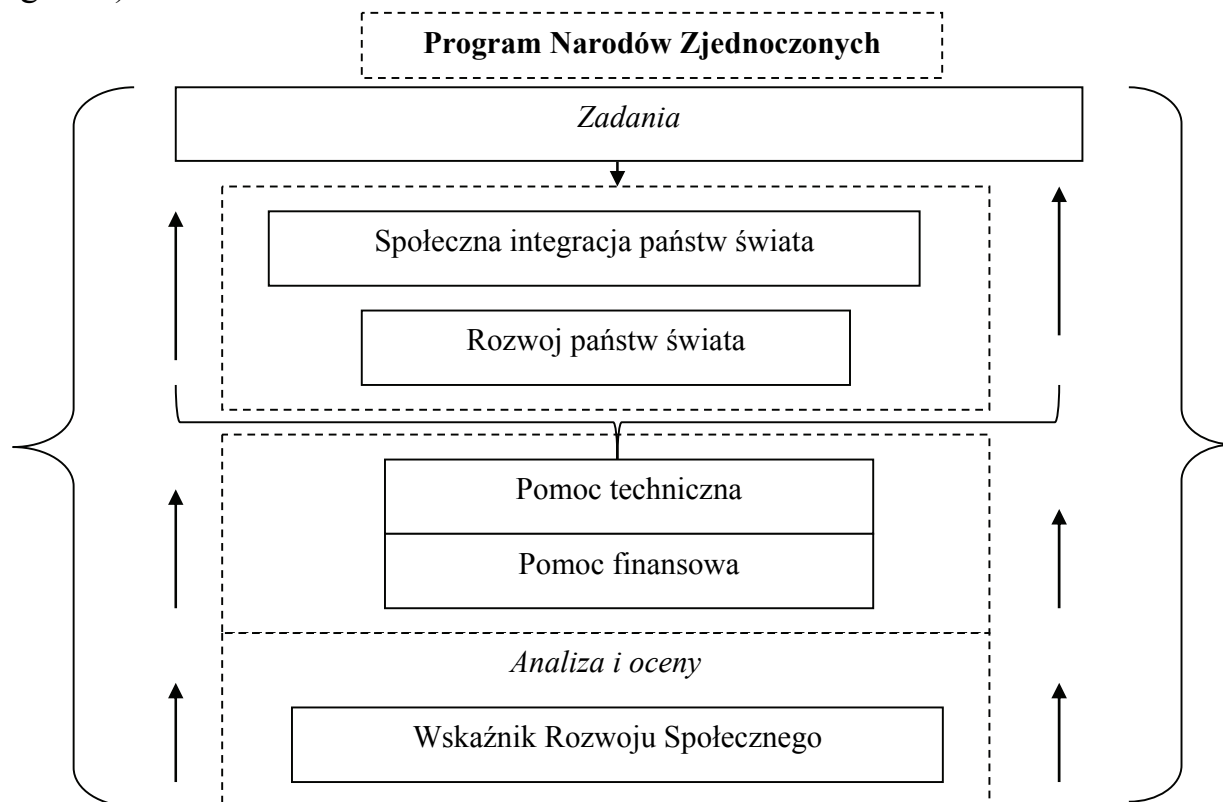
Czynniki wpływające na wzrost ekonomiczny mogą być zbadane w kontekście corocznie sporządzanych przez organizacje międzynarodowe rankingów krajów europejskiego społeczeństwa oraz całego świata według stopnia rozwoju ekonomicznego oraz społecznego, które opierają się na odpowiednio dobranych wskaźnikach. Jeden z takich rankingów jest Wskaźnik Rozwoju Społecznego (Human Development Index – HDI), który jest sporządzany przez badania Organizacji Narodów Zjednoczonych. Wskaźnik wydaje się znaleźć nowe możliwości na podstawie oceny poziomu zdynamizowania oraz zoptymalizowania procesów społecznych.

**Analiza najnowszych badań i publikacje.** Rozwoj społeczeństwa jest bardzo ważna oraz kosztowna kwestia, zatem duże znaczenie ma nie tylko teoria rozwoju społecznego oraz pytania praktyczne. Dlatego warto zwrócić uwagę na badania różnych rankingów. Jeden z takich najbardziej rozpowszechnionych rankingów jest Wskaźnik Rozwoju Społecznego. W ciągu ostatnich lat można zaobserwować rosnące zainteresowanie koncepcją rozwoju społecznego. W literaturze oraz w działalności praktycznej poświęca się wiele uwagi temu problemowi. Szczególnie, poszukując odpowiedzi na pytanie rozwoju społecznego na Ukrainie i w Polsce, możemy obserwować prace nie tylko polskich i ukraińskich naukowców, a też badawców z innych krajów A. Kubiczek, V. Constantini, S. Monni, A. Kurowska, G. Becker, O. Portna ta innych [1-6]. Liczba poświęconych temu pojęciu prac naukowych rośnie. Z pewnym opóźnieniem koncepcja ta trafiła również na Ukrainę oraz do Polski.

Badacze rozwoju społecznego zwracają uwagę na intuicyjny charakter tego zjawiska, ale w praktyce badawczej napotkać można na wiele ograniczeń, zarówno w dziedzinie aktualnych ocen wskaźników rozwoju społeczno pewnych krajów.

**Zadanie.** W naszym artykule podjęto próbę oceny stanu oraz struktury Wskaźnika Rozwoju Społecznego na Ukrainie na tle oceny poziomu rozwoju społecznego w Polsce. Na podstawie przeglądu literatury światowej oraz ojczyściej możemy analizować pojęcia rozwoju społecznego, zaobserwować analityczne uwzględniające fakty, że różne rodzaje kapitału społecznego mogą mieć odmienne oddziaływanie na wzrost gospodarczy.

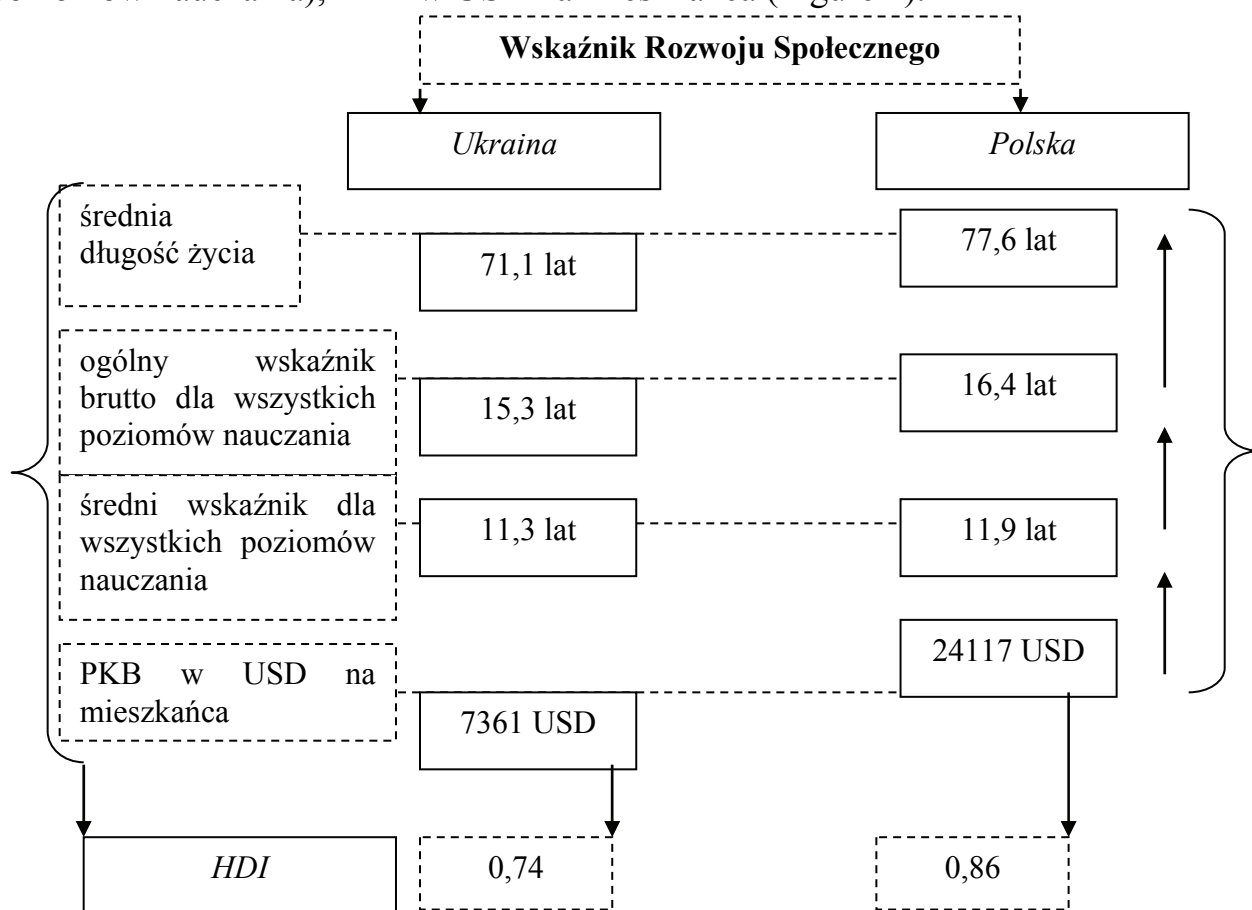
**Wynik badania.** Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (ang. United Nations Development Programme – UNDP) jest międzynarodowa organizacja, która tworzy globalną sieć na rzecz rozwoju oraz publikuje coroczny Raport o Rozwoju Społecznym, zawierający między innymi Wskaźnik Rozwoju Społecznego (Human Development Index – HDI). HDI stanowi ranking 177 państw świata. Ukraina oraz Polska są wśród nich. Między innymi zadaniami UNDP znaleźć się pomoc techniczna oraz finansowa ze środków własnych oraz funduszy rządów i organizacji pozarządowych krajom rozwijającym się przy opracowywaniu programów rozwoju. Dlatego są potrzeby oceny rozwoju społeczno-gospodarczego tych krajów oraz polityki i możliwości ekonomicznych oraz gospodarczych zmian. Stąd został wprowadzony syntetyczny miernik, który opisuje efekty w zakresie społeczno-ekonomicznego rozwoju poszczególnych krajów – Wskaźnik Rozwoju Społecznego (Figure 1).



**Figure 1. Realizacja zadania Programu Narodów Zjednoczonych\***

\* Źródło: opracowanie własne na podstawie [7; 8]

Wskaźnik Rozwoju Społecznego też czasem określa się go jako Wskaźnik Rozwoju społeczno-ekonomicznego. System rozwoju społeczno-ekonomicznego został wprowadzony dla celów porównań międzynarodowych. Wskaźnik został opracowany w roku 1990, a od 1993 UNDP wykorzystuje go w swoich corocznych raportach. Wskaźnik Rozwoju Społecznego składa się tacy oceny: średnia długość życia, ogólny wskaźnik brutto dla wszystkich poziomów nauczania, wskaźnik umiejętności czytania ze zrozumieniem i pisanie (średni wskaźnik dla wszystkich poziomów nauczania), PKB w USD na mieszkańca (Figure 2).



**Figure 2. Struktura Wskaźnika Rozwoju Społecznego na Ukrainie i w Polsce\***

\* Źródło: opracowanie własne na podstawie [7; 8]

Polska plasując się wśród krajów, które mają wysoki rozwój społeczny. W ostatnim rankingu Polska zajęła 36. miejsce z wynikiem równym 0,843. Kraj znalazł się przed takimi krajami jak np. Portugalia, Węgry, Chorwacja. Udało mu się wyprzedzić Litwę, Maltę i Arabię Saudyjską. Z oglądu na strukturę wskaźnika Polska wypadła bardzo dobrze w rankingu edukacji oraz średniej długości życia. Oprócz porównania długości życia oraz poziomu piśmiennictwa i wykształcenia, Wskaźnik Rozwoju Społecznego stanowi miarę porównawczą jakości życia w krajach na całym świecie i jest postrzegany jako standardowy sposób mierzenia dobrobytu. W Polsce spadek obserwujemy w rankingu PKB w USD na mieszkańca. To jest jedna z przyczyn dla czego Polska nie znalazła się na czele rankingu.



Jednak miejsce Ukrainy w tym rankingu jest trochę gorsze od Polski. Indeks rozwoju społecznego na Ukrainie już przez kilka lat wyniósł 0,75 – 0,74. Warto zwrócić uwagę na to, że ten wskaźnik Ukrainy uległ wzrostowi z 0,705 do 0,747 w okresie od 1990 roku. Jednak oprócz tendencji pozytywnych zmian, poziom osobnych komponentów rozwoju społecznego na Ukrainie jest niski. Najbardziej spadek obserwujemy w rankingu PKB w USD na mieszkańca. To znaczy, że komponenta finansowa jest jedną z najważniejszych miar rozwoju społecznego oraz zostaje podstawą zwiększenia go możliwości na Ukrainie.

**Zakończenie.** Przeprowadzona powyżej analiza pozwala na stwierdzenie, że w ciągu ostatnich lat, koncepcja rozwoju społecznego systematycznie zwiększa rolę rozwoju społecznego wspólnie z rozwojem ekonomicznym państw świata. Szczególnie, rozwój społeczny tworzy możliwości rozwoju krajów, które są na trochę niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego oraz ekonomicznego, niż rozwijane kraje. Oznacza to, że takie kraje mają możliwość wykorzystania zmian w zakresie jakości i poziomu życia oraz tworzenia rankingów krajów według jego wartości społecznej. W warunkach Unii Europejskiej wskaźnik rozwoju społecznego jest wykorzystywany w ocenach rozwoju społeczeństwa i gospodarki przez różne instytucje i organizacje. Dlatego Ukrainie oraz Polsce jest ważne wypaść w tym rankingu. To opisuje fakt pozytywnych zmian w sytuacji gospodarczej i społecznej naszych krajów.

#### Literatura:

1. Constantini V., Monni S., Sustainable Human Development for European Countries, <http://epi.yale.edu>.
2. Kubiczek A., Jak mierzyć dziś rozwój społeczno-gospodarczy krajów? Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, nr 38, 2014, p. p. 40 – 57.
3. Kurowska A., Wskaźniki społeczne w polityce społecznej. Historia, teoria i zastosowanie w praktyce, DIFIN, Warszawa 2011.
4. Гернего Ю. Становлення соціальної концепції інноваційного підприємництва в Україні / Ю. Гернего // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф., 29–30 берез. 2017 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» [та ін.] ; оргком.: Г. О. Швиданенко (голова) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 45–47.
5. Becker, G. S. (1993). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education (3rd Ed.). Chicago: University of Chicago Press
6. Портна О. В. Фінансове забезпечення розвитку людського потенціалу як важливої складової сукупного фінансового потенціалу України. / О. В. Портна // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 300 – 305.
7. UN, *Human Development Reports 2016. Human Development for everyone*, [http://dev-hdr.pantheonsite.io/sites/default/files/hdr2016\\_technical\\_notes\\_0.pdf](http://dev-hdr.pantheonsite.io/sites/default/files/hdr2016_technical_notes_0.pdf), [06.06.2017].
8. UN, *Human Development Reports. United Nations Development Program*, <http://hdr.undp.org/en/humandev>, [06.06.2017].

*ДЯЧЕНКО О.П.,  
К.Е.Н., ДОЦЕНТ,*

*ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, УКРАЇНА*

## **БОРОТЬБА З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ**

**Постановка проблеми.** Корупція – одна з найбільш гострих і складних проблем на шляху становлення України як незалежної демократичної, правової і соціальної держави. Це пов'язано з тим, що за останні роки рівень корупції в нашій державі виріс і став однією з гострих проблем сучасності. Дане явище створює значну загрозу безпеці як розвитку держави так і конституційному ладу в наступних моментах: підриває авторитет країни, завдає шкоди демократичним засадам управління суспільством, функціонуванню державного апарату, обмежує конституційні права і свободи людини та громадянина, порушує принципи верховенства права і встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектору, руйнує моральні та суспільні цінності, дискредитує державу на міжнародному рівні.

Досвід зарубіжних країн в боротьбі з корупційними ризиками має відігравати багатогранну та вагомую роль при провадженні антикорупційної політики в нашій державі.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Окремі аспекти запобігання та протидії корупції, враховуючи досвід зарубіжних країн, були предметом наукових розвідок таких учених, як С. М. Алфьоров, І.Ю. Гришова, Д. Г. Заброта, О. Г. Кальман, М. І. Камлик, М. І. Мельник, С. С. Рогульський, О. В. Ткаченко, О. Ю. Тодика, Р. М. Тучак тощо. Питання боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, розглядалися Л. І. Аркушею, А. С. Беніцьким, О. В. Київець, А. О. Клименком, О. Є. Користіним, М. В. Корнієнком, І. Є. Мезенцевою, О. Б. Наумовим, С. В. Симов'яном та ін. Утім, незважаючи на вагомий доробок науковців, значний інтерес до цієї проблематики, науковий аналіз взаємозв'язку та розв'язання проблемних питань запобігання відмиванню грошей і корупції потребує комплексного дослідження, особливо в контексті застосування досвіду зарубіжних країн.

**Мета досліджень.** Визначення ефективних шляхів подолання корупційних явищ в нашій країні, використовуючи зарубіжний досвід боротьби з корупцією. Незважаючи на активну побудову антикорупційного законодавства, ці питання не втратили своєї актуальності й нині.

**Результати досліджень.** Корупція в Україні перетворилася на одну з загроз національної безпеки. Вплив корупції на українське суспільство і державу має комплексний та системний характер, зокрема йдеться про соціальні, економічні, владні, політичні, та міжнародні аспекти цього впливу.

Населення України дуже високо оцінює масштаби поширення корупції в Україні. Згідно з результатами соціологічних опитувань Центру Разумкова, населення оцінює рівень корупції в державі як масштабне явище [1, с. 42].

За останні десятиліття на міжнародному і регіональному рівні (в тому числі на рівні ООН, Світового банку, МВФ, Європейської ради та деяких інших міжнародних організацій) прийнято багато угод і ініціатив, які спрямовані на боротьбу з корупцією та закріплюють норми права міжнародного характеру, обов'язкові для країн, що їх ратифікували.

Однією з перших угод, що регулюють питання боротьби з корупцією, стало прийняття у 1995 році Європейським Союзом "Конвенції про захист фінансових інтересів" та двох протоколів до неї (1996 і 1997 року). У цій Конвенції встановлено відповідальність осіб та керівників компаній, дії яких спрямовані на підкуп посадових осіб, в результаті чого можуть виникнути загрози інтересам Європейського Союзу. Надано визначення поняття хабар, зокрема, до хабара віднесено не лише матеріальні блага, але й будь-які інші вигоди, надані службовцю.

Також вирішенню проблеми корупції спрямовано документ з назвою "Двадцять керівних принципів боротьби проти корупції", що закріплені в резолюції 24 Комітету Міністрів Ради Європи від 6 листопада 1997 року (Далі Резолюція 24 (97)). Даний документ не має обов'язкової юридичної сили і носить характер рекомендацій для країн, що входять до Ради Європи.

Найважливішим принципом протидії корупції називається незалежність органів, які здійснюють попередження, розслідування і залучення до відповідальності за корупцію (Принцип 3 Резолюції 24 (97)). Принцип 7 Резолюції 24 (97) пропонує державам йти по шляху створення спеціалізованих органів, яким доручається боротьба з корупцією. Принцип 9 Резолюції 24 (97) вимагає забезпечення максимальної прозорості в організації і функціонуванні державних органів. У більшості європейських країн прийняті спеціальні закони про доступ громадян до інформації, що зберігається в державних органах. Особливу увагу приділено відкритості процедур розподілу державних замовлень. Принцип 16 Резолюції 24 (97) проголошує, що засоби масової інформації повинні бути вільні в одержанні і поширенні інформації про корупцію.

З метою протидії політичній корупції в Резолюції 24 (97) пропонується державам приймати спеціальні норми, що створюють перешкоди для корупції при фінансуванні партій, і виборчих кампаній (Принцип 15). Принцип 6 вимагає обмежити імунітети вищих посадових осіб держави для забезпечення розслідування і залучення до відповідальності винних у вчиненні корупційних злочинів до рівня, необхідного в демократичній державі.

З метою захисту конкуренції всередині Європейського Союзу (ЄС) 22 грудня 1998 року Радою ЄС було прийнято "Спільні дії проти корупції в приватному секторі". Держави-члени Союзу взяли на себе зобов'язання криміналізувати корупцію в сфері комерційних відносин, у яких беруть участь недержавні посадові особи.

Роль міжнародних інструментів у боротьбі з корупцією виконують декларації. Хоча вони мають рекомендаційний характер і не є обов'язковими до виконання, проте відіграють досить вагомий роль у процесі протидії корупції. Так, "Декларація ООН проти корупції і підкупу в міжнародних комерційних трансвідносинах" закликає всі країни світу криміналізувати підкуп іноземних посадових осіб, який здійснюється в міжнародних комерційних відносинах [2, с. 93].

У 1996 році Генеральною Асамблеєю ООН затверджено "Міжнародний кодекс поведінки публічних посадових осіб". Цей Кодекс вимагає від державних службовців і інших посадових осіб бути відданими суспільним інтересам, прагнути до ефективної роботи, неупередженості і дбайливого відношення до суспільних коштів. Державний службовець не повинен приймати участь у справах, у яких особисто зацікавлений (не допускати конфлікту інтересів), навіть після відходу від служби. Кодекс також вимагає декларування майнового стану та одержаних благ службовцями.

Широкий набір антикорупційних заходів міститься в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 рік). У ній відзначається, що транснаціональна організована злочинність є важливим джерелом корупції у світі. Конвенція пропонує використовувати конфісковане у злочинців майно для покриття витрат, пов'язаних з одержанням доказів у справі. Країни-учасниці, що ратифікували Конвенцію, беруть на себе зобов'язання допомагати одна одній у розслідуванні злочинів.

У даному контексті доцільно згадати Конвенцію ООН по боротьбі з корупцією, яку підписали 100 країн світу в мексиканському місті Мерид у грудні 2003 р.

Важливим моментом є запровадження правової антикорупційної освіти. Її мета полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на формування високої антикорупційної правосвідомості, має бути всеохоплюючою і диференційованою залежно від категорій, на яку вона спрямовується.

Об'єктом спрямування цієї освіти мають бути, насамперед: учнівська та студентська молодь; державні службовці, інші службовці державних органів; посадові особи місцевого самоврядування; народні депутати України, депутати місцевих рад; журналісти, які висвітлюють правову, у тому числі антикорупційну тематику тощо.

Також важливим моментом виступає застосування засобів стимулювання чиновників до чесної роботи. Як свідчить зарубіжний досвід, саме цей процес значною мірою, визначає ефективність боротьби з корупцією.

**Висновки.** Отже, явище корупції є одним з основних факторів, що сприяють отриманню доходів, одержаних нелегальним шляхом. Оскільки фінансові системи в усьому світі взаємопов'язані та взаємозалежні, проблема запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, сьогодні набула глобального масштабу. Застосування міжнародного досвіду при побудові національної антикорупційної політики є запорукою

успішного вирішення однієї із найзначніших проблем розвитку сучасної України.

### **Література:**

1. Гришова І.Ю. Корупційні ризики та зарубіжна методологія їх оцінки в системі економічної безпеки / І.Ю. Гришова., О.О.Красноручський // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – № 4 (4). – С.40-46.
2. Наумов О.Б. Інституційні детермінанти й стратегічні напрями економічного розвитку національного господарства / І.Б. Жилияєв, О.Б. Наумов, Л.М.Наумова// Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. – № 5. – С.89-95.

***Миколайчук М.М.,***

*Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,*

*ОДЕСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ*

*НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ*

*ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ*

***Миколайчук Н.С.,***

*Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,*

*ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, УКРАЇНА*

## **ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

**Постановка проблеми.** Рівень ВВП країни залежить від інноваційного розвитку та технологічної структури виробництва, яка в Україні не відповідає вимогам часу. Світові лідери здійснюють формування нових галузей і ринків на основі інноваційних продуктів та використання технологій VI технологічного укладу. В Україні 95% технологій відносяться до III та IV укладу [1, с.149]. Такий стан справ створює загрозу збереження завдяки відсталості виробництва сировинної спеціалізації та втрати можливості виходу на несировинні ринки з попитом на продукцію V та VI укладів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми технологічної модернізації та інноваційного розвитку економіки відображені у наукових роботах Алімова О.М., Амоші О.І., Гречан А.П., Денисенко М.П., Ляшенка В.І., Федулової Л.І. та ін. Але подальших досліджень потребують фінансово-економічні аспекти державного регулювання процесів інноваційного розвитку та структурних змін в економіці.

**Мета дослідження.** Розробка пропозицій щодо удосконалення підходів до спрямування інвестицій у високотехнологічні виробництва, впровадження інноваційних технологій та випуск інноваційної продукції.

**Результати дослідження.** Зміна тенденцій у технологічному розвитку залежить від спрямованості інвестицій. Проте, за результатами дослідження

фахівців Інституту економіки та прогнозування НАН України, розподіл інвестицій не сприяє покращенню технологічної структури. Технологія та продукція ними розподілена на чотири категорії: низький рівень технологічності, середньо низький рівень технологічності, середньо високотехнологічний рівень, високотехнологічний рівень. У 2013 році внутрішні інвестиції переважно здійснювались у сектори з низьким та середньо низьким рівнем технології (75,9%). У високотехнологічний сегмент було інвестовано лише 5,4%, у середньо високотехнологічні виробництва – 18,7%. Не набагато краще стан справ з іноземними інвестиціями. Разом у сектори низько та середньо низької технологічності вкладено 69,8% коштів, у середньо високотехнологічні та високотехнологічні – 30,2%. Наслідком є структура реалізації продукції в країні та структура експорту. На внутрішньому ринку реалізовано 78,5% перших двох категорій, середньо високотехнологічної продукції 17,6%, високотехнологічної – лише 3,9%. Експортовано низького та середнього рівня низько технологічності 72,7% продукції, середньо високотехнологічної – 19,9%, високотехнологічної – 7,4% [1, с.147]. Тобто, внутрішні інвестиції спрямовуються на підтримку старої структури технологічних укладів. Очікувати спрямування іноземних інвестицій у високотехнологічні уклади іншої країни не варто, бо жодна країна не зацікавлена у створенні конкурентів для себе. Навпаки, стратегія підтримки життєдіяльності старих технологій полягає у виведенні їх у економічно відсталі країни. Тому для формування високотехнологічної структури національного багатства необхідно терміново вирішувати проблеми спрямування інвестицій у високотехнологічні виробництва, оновлення технічної бази підприємств на інноваційній основі.

Проте, першочергового вирішення потребує проблема створення сприятливого бізнес-клімату та бар'єрів для запобігання виведення з країни капіталів а також заходів з повернення в Україну раніше виведених капіталів.

Бізнес-клімат в країні характеризує Індекс легкості ведення бізнесу, який оцінює простоту здійснення важливих для малого і середнього бізнесу адміністративних процедур. За опублікованими на 2017 рік даними, які визначались за участю понад 7000 експертів з різних країн світу на основі вивчення умов для ведення бізнесу у II півріччі 2015 року та I півріччі 2016 року 190 країн світу на основі 10 індикаторів: реєстрація підприємства, отримання дозволу на будівництво, підключення до системи енергозабезпечення, реєстрації власності, отримання кредиту, захист прав інвесторів, оподаткування, міжнародна торгівля, забезпечення виконання контрактів, вирішення проблем неплатоспроможності Україна посіла 80 місце [2, 3, 4].

Розв'язання проблем, які перешкоджають легкості ведення бізнесу, сприятимуть як залученню закордонних інвестицій, так і внутрішніх. Проте, необхідно також створити бар'єри для прихованого виведення капіталів.

Такими бар'єрами стають умови, за яких легальне переведення прибутків з країн, що безпосередньо виробляють товари або послуги, у «податкові гавані» має бути більш витратним ніж сплата податків за місцем виробництва а нелегальне супроводжуватись притягненням до відповідальності [5].

Нагальною проблемою є і повернення виведених раніше коштів в Україну. Для цього пропонують побудувати систему, яка забезпечить відстеження, замороження, вилучення та конфіскацію незаконно виведених з країни коштів [5, с.19]. Альтернативою може бути стимулювання повернення виведених раніше коштів в економіку України у вигляді інвестицій.

Підвищення економічної свободи та легкості ведення бізнесу створює передумови для зменшення відпливу капіталу та залучення іноземних інвестицій але ще не вирішує стратегічно важливого завдання – **стимулювання інвестицій у високотехнологічні уклади.**

Більшість дослідників концентрують увагу на необхідності та шляхах залучення іноземних інвестицій. Проте, необхідно вивчити позитивний досвід країн світу зі спрямування іноземних інвестицій на реалізацію стратегічних цілей держави та запобігання негативного впливу на її економічну безпеку.

В багатьох країнах світу дбають про захист інтересів держави при залученні іноземних інвестицій. Найпривабливішими країнами світу для інвесторів вважають Індію та Китай. Хоча Індія збільшила доступ іноземних корпорацій до інвестування в економіку, зокрема в телекомунікаційні компанії надано можливість вкладати до 100% капіталу, збільшено до 20 млрд доларів ліміт на іноземні інвестиції в цінні папери, залишаються обмеження на інвестування в оборонний сектор – до 26%, нафтогазовий – до 49% [6, с.329].

В Китаї в залежності від ступеню корисності для економіки інвестиції розподіляють на 4 категорії: такі, що забороняють; такі, що обмежують; такі, що дозволяють; такі, що заохочують. Забороняють вкладення іноземного капіталу, які можуть зашкодити обороноздатності держави, негативно впливають на навколишнє середовище, вимагають великих сільськогосподарських угідь. Жорстко обмежують іноземні інвестиції у монополізовані державою сектори, а саме: ЗМІ, алкогольні та тютюнові вироби [7, с.80].

У Польщі частка іноземних інвесторів на повітряному транспорті обмежена 49%, радіомовленні та телебаченні – 33% [8].

Ступінь «захищеності» інтересів держави залежить від обраної нею моделі залучення іноземних інвестицій. Дослідження Шарова О.М. щодо наслідків використання Україною найбільш ліберальної моделі «відкритого вікна» свідчать про те, що надмірна відкритість призвела до зворотного ефекту – «втечі капіталу» за кордон, частка цих коштів повертається в Україну у вигляді інвестицій. У 2014 році 36% прямих іноземних інвестицій надійшли в Україну з Кіпру та Вірджинських островів При чому, такі інвестиції переважно спрямовуються на придбання діючих підприємств [9, с.44, 47].

Більш безпечною є друга модель «маркетинг інвестицій», яка передбачає наявність контролю за основними тенденціями руху капіталу та здійснення у разі необхідності певних заходів щодо запобігання загроз економічній безпеці держави. Переважно уряди держав блокують поглинання компаній своїх країн іноземними компаніями, іноді пропонують альтернативні інвестиції з боку державних компаній.

В сучасних умовах, на думку авторів, для України найбільш прийнятна третя модель – «таргетування», яка передбачає створення сприятливих умов для іноземних інвесторів тільки за цільовими інвестиціями, що сприяють вирішенню стратегічних проблем розвитку економіки без загрози безпеці держави.

Підвищенню інноваційної активності підприємств сприятимуть наступні заходи:

- стимулювання спрямування власних ресурсів на наукові дослідження та впровадження інновацій;
- пільгове кредитування інноваційного розвитку;
- організація співпраці науки, бізнесу, влади та громадськості.

В розвинених країнах широко застосовують для стимулювання науково-дослідних робіт та придбання передової техніки податкові пільги [10, с.89-90]:

- у США заохочують співробітництво фірм з університетами і з податку на прибуток дозволено вирахувати до 20% витрат на фундаментальні дослідження;

- у Франції акціонерним товариствам дозволяють зменшувати на 50% податки з суми прибутку зі збільшення у порівнянні з попереднім роком витрат на проведення науково-дослідної роботи.

- зменшення податку на прибуток в разі інвестицій у новітню техніку та технології передбачається у багатьох державах але в різних розмірах: в Японії це лише 7% від інвестицій, Англії 10%, Канаді 7-20%, Бельгії-13,5%, Голландії – від 20 до 25%.

- стимулюють інвестиційну діяльність і створення резервних фондів, які звільняються від оподаткування, у Швеції фірми мають право відраховувати в них до 50% прибутку.

Для стимулювання інноваційної активності та позитивного впливу на сталий розвиток регіонів та національної економіки доцільно:

*звільнити від оподаткування:*

- прибуток від реалізації інноваційної продукції;
- прибуток, який спрямовано на фінансування прикладних наукових досліджень, результатами яких будуть інновації;

*зменшити на 50% оподаткування* прибутку, який спрямовано на проведення наукових досліджень, що удосконалюють існуючі техніку та технології, забезпечують підвищення конкурентоспроможності продукції і підприємства у короткостроковому періоді.

Крім власних коштів підприємств варто забезпечити активне використання кредитних ресурсів інноваційного розвитку.

Однією із форм фінансової підтримки інноваційного розвитку державою є гарантовані позики для малого бізнесу, у вигляді яких США надають 90% допомоги, але існує проблема неповернення позик [10, с. 92].

Варто стимулювати банки надавати підприємствам довгострокові позики.

**Висновки.** Здійснення структурних змін та оновлення виробничої бази діючих підприємств на інноваційних засадах потребують фінансового забезпечення. Для збільшення внутрішніх інвестиційних ресурсів необхідно



поліпшити бізнес-клімат в Україні, створити бар'єри для виведення коштів за межі країни, стимулювати повернення в Україну виведених раніше коштів. Легкість ведення бізнесу сприятиме і залученню іноземних інвестицій але необхідно створити економічні передумови для спрямування їх на реалізацію стратегічно важливих інвестиційних проектів.

Важливо запровадити систему заохочувальних заходів для фінансування підприємствами власних наукових досліджень, використання інноваційних технологій та випуску інноваційної продукції.

### **Література:**

1. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наукова доповідь / [ Шинкарук Л.В., Бевз І.А., Барановська І.В. та ін.]; за ред. чл.-кор. НАН України Л.В.Шинкарук; НАН України ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». – К., 2015. – 304 с.
2. Україна в світі. Огляд міжнародних індексів 2013. – Портал конкурентоспроможності України: [www.competitiveukrasne.org](http://www.competitiveukrasne.org).
3. Світовий банк: Україна у рейтингу «Ведення бізнесу в 2017 році» – [www.afc.com.ua](http://www.afc.com.ua)
4. Doing Business-2017. Україна в рейтингах Світового банку легкості ведення бізнесу| [edclub.com.ua](http://edclub.com.ua).
5. Тищук Т.А. Шляхи протидії прихованому відпливу капіталу з України: аналіт. Доп./ Т.А.Тимщук, О.В.Іванов. – К.: НІСД, 2012. – 88 с.
6. Хмелевський М.О. Зарубіжний досвід залучення іноземних інвестицій як позитивний чинник впливу на інвестиційну діяльність України / М.О.Хмелевський, Г.Є.Коваль // Управління проектами, системний аналіз і логістика. – К.: НТУ, 2013. – Вип.12. – С.328-333.
7. Голобородько Т.В. Позитивний досвід Китаю в управлінні інвестиційними процесами в аграрному секторі економіки. / Т.В.Голобородько //БІЗНЕСІНФОРМ, 2013. – №4. – С.77-81.
8. Рисин И.Е. Зарубежный опыт регулирования иностранных инвестиций /И.Е.Рисин, А.С.Ежикова //Проблемы региональной экономики. – 2006. – №21. – С.65-71
9. Шаров О.М. Питання стратегії залучення прямих іноземних інвестицій у контексті дотримання інтересів економічної безпеки держави / О.М.Шаров // Стратегічні пріоритети. – 2015. – №1 (34). – С.41-50.
10. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України/ М.І.Крупка.-Львів:видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.

## 2. ОЦЕНКА ВОЗМОЖНОСТЕЙ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА И МАРКЕТИНГА КАК КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ

---

*PUSHAK H.I.,  
PH.D., ASSOCIATE PROFESSOR,  
LVIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY, UKRAINE*

### MARKETING ACTIVITY AS A FACTOR OF THE FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE POLYGRAPHIC ENTERPRISE

**Introduction.** The modern market conditions require the introduction of new and more active use of existing approaches aimed at strengthening their competitive advantages, the key of which is the marketing component, of the domestic economic system as a whole, and from economic subjects in particular. The real goals of domestic enterprises, and in particular, of printing ones, are expanding the scales of activities, growth of sales and profit. To achieve this in modern conditions, each enterprise can thanks to the effective management of its own marketing activity. In order to implement an effective marketing strategy of the formation of competitive advantages, an enterprise needs an appropriate level of development of a management system, which is capable to ensure the integration processes of all spheres of its activity.

**Literature review.** The fundamental principles of the formation and marketing management of competitive advantages are disclosed in their writings by foreign scholars F. Kotler, J.-J. Lamben, M. Porter, K. McConnell, H.L. Azoiev and others. The problems of the formation of competitive advantages are also highlighted in the works of Ukrainian economists: L.V. Balabanova, I.Z Dolzhanskyi, Yu.B. Ivanov, V.Ya. Kardash, N.V. Kudenko, P.A. Orlov, A.F Pavlenko, Ye.M. Palyha, O.P. Solohub, A.V Fedorchenko and others.

**Research objective** is to generalize the theoretical positions, as well as to develop the recommendations for the formation of competitive advantages of domestic polygraphic enterprises in the conditions of their marketing activity in the printed production market of Ukraine.

**Result of research.** Marketing activity in the publishing industry is aimed at achieving the following objectives: studying the target audience; the choice of pricing strategy for printed production, as well as publishing services; creation of attractive conditions for authors; the formation of the most effective sales network for the realization of printed production (for example, nowadays online stores are very popular); the search for the new forms and means of communication for promotion of printed production (for example, merchandising); stimulating the demand for printed production and formation of a book culture; the search for competitive advantages over alternative means of obtaining information (television, Internet) etc [1, p. 91].

The peculiarities of marketing support for managing the competitive advantages lie in the use of marketing tools and methods aimed at research, evaluation of the competitive environment and trends in its development in order to work up the marketing measures to strengthen the position of the enterprise in the market.

Marketing measures are developed for each stage of formation and management of competitive advantages: at the stage of gathering information; at the stage of evaluating the competitive advantages; at the stage of formation, maintenance and strengthening the competitive advantages; at the stage of enterprise positioning [2, p. 244].

The basic component of the search for competitive advantages of the enterprise is analytical work, the content of which is determined by researches and analysis of the state of the external and internal environment of the enterprise.

So far as internal information must be focused on identifying the actual and potential competitive advantages of the enterprise, its collection is carried out on behalf of its employees, who are responsible for this process. At the same time, the collection of external information requires the participation of independent experts, namely research companies.

The research of the external environment should be aimed at the study of the state and tendencies of market development, diagnostics of the main characteristics of the competitive environment, factors that form its activity. Such research procedures allow us to assess the chances of the enterprise in a specific target segment and create conditions for rational coexistence with competitors.

Marketing analysis of the received information should be aimed at the determination and evaluation of the competitive position of the enterprise in the market, its competitive advantages.

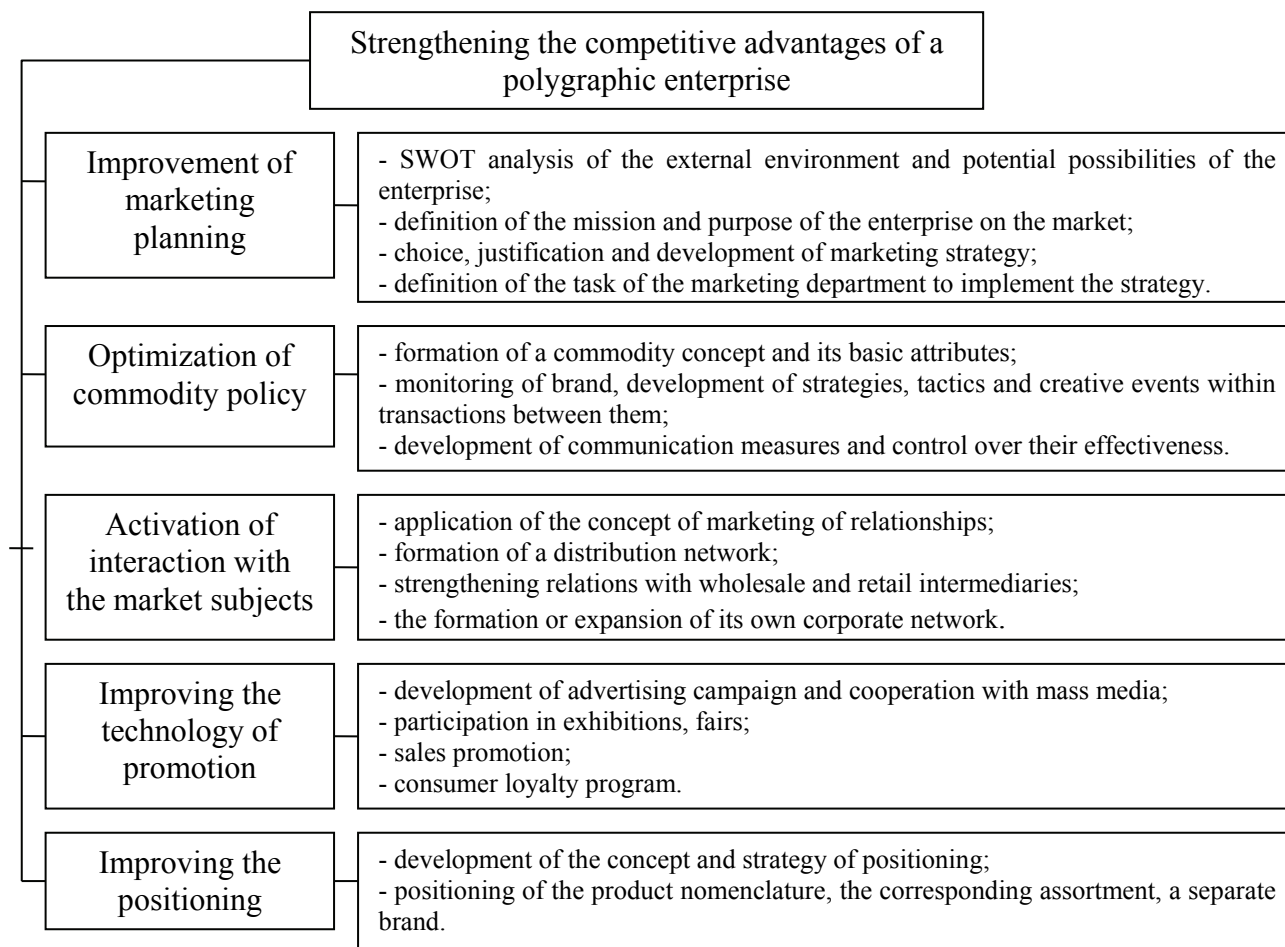
An important prerequisite for an effective marketing analysis is the competence and professional training of individuals, which implies the availability of relevant knowledge about the methods of marketing analysis, the ability to formulate the problem, understanding the economic essence of the data. The process of distribution of functions among members of the team, who carry out marketing researches and marketing analysis, has not less important meaning.

According to the results of marketing researches and marketing analysis, a strategy, which is aimed at strengthening the company's activity in the domestic market, is chosen. The main purpose of such a strategy is to determine the principles and rules for achieving the superiority over the competitors in the target market segments and components of the marketing complex.

The choice of the most appropriate marketing strategy for the enterprise that agrees with the stated goal mostly depends on the state of development of the internal potential of the enterprise and its ability to implement the chosen strategic approach.

In order to strengthen the competitive advantages in developing a marketing plan, it is reasonable to be defined more thoroughly with the measures on formation of commodity policy, interaction of the enterprise with the subjects of the market, technologies of promotion and positioning of production and enterprise in general on the target market. It is reasonable to group recommended marketing measures to

enhance the competitive advantages of the polygraphic enterprise in relation to the stages in which they should be carried out (fig. 1).



**Fig. 1. Marketing measures to enhance the competitive advantages of the polygraphic enterprise**

**Conclusions.** Consequently, one of the key factors in the success of the domestic polygraphic companies in the market area is the level of their competitiveness, which is based on the identification and use of existing competitive advantages. Effective marketing management of competitive advantages allows to choose the appropriate strategy for keeping or strengthening competitive advantages, to determine the necessary set of marketing tools that will enhance the competitiveness of the company in the domestic market of printed production.

#### References:

1. Мельник Ю. М. Аналіз комплексу маркетингу книговидавничої справи / Ю. М. Мельник, О. В. Драчук // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 1. – С. 90-101.
2. Іваннікова М.М. Маркетингове управління конкурентними перевагами підприємства / М. М. Іваннікова // Науковий Вісник ПУЕТ. Серія «Економічні науки». – 2011 р. – № 5(50). – С. 243-246.

*Мельник Т. С.,*

*К.Э.Н., НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА ПРОГНОЗИРОВАНИЯ РИСКОВ,  
ДЕПАРТАМЕНТ ОПЕРАТИВНОГО МОНИТОРИНГА,  
ПУБЛИЧНОЕ АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО «УКРАИНСКАЯ ЖЕЛЕЗНАЯ ДОРОГА»*

## **ПОТРЕБИТЕЛЬСКАЯ ЦЕННОСТЬ КАК ОПРЕДЕЛЯЮЩИЙ ФАКТОР ПОВЕДЕНИЯ ПОТРЕБИТЕЛЯ: СУЩНОСТЬ, СТРУКТУРА, ОСОБЕННОСТИ**

**Постановка проблемы.** В основе потребительского выбора покупателя лежит ценность того или иного товара / услуги, причем полезность одного и того же блага для разных потребителей, как правило, не является одинаковой. Кроме того, в большинстве случаев потребителям приходится сравнивать между собой ценности не отдельных благ, а их наборов, что и определяет потребительский выбор покупателя, от которого зависит спрос на продукцию определенного производителя, его объемы продаж и, в конечном итоге, доход и другие финансовые результаты деятельности.

Ценность товара / услуги должна быть в центре внимания исследований маркетологов вследствие того, что она аккумулирует суммарные выгоды покупателя от приобретения продукта и его потребления (использования). Исследование природы и содержания категории ценности, полезности товара / услуги необходимо также для изучения вопросов, какие жертвы несет потребитель вообще и на какие он согласен (или какие не распознает) для обладания определенным благом или набором благ.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Потребительская ценность является достаточно емким понятием, которое имеет много определений и трактовок и выступает сегодня в качестве одной из центральных категорий во многих науках, – таких, как экономическая теория, психология, социология, экономика предпринимательства, менеджмент, маркетинг и других.

В научной экономической литературе для обозначения потребительской ценности в последнее время распространилось понятие воспринимаемой ценности. Ученые объясняют появление этого термина тем, что одна и та же ценность по-разному воспринимается разными потребителями, то есть носит субъективный характер, потому уместнее применять понятие воспринимаемой ценности, которое отображает позицию того субъекта рынка, для которого эта ценность создается [1, с. 16].

Несмотря на давность появления понятия полезности, длительную эволюцию и широкое применение в разных областях научных знаний, на сегодня данный процесс нельзя считать завершенным. Причиной этого выступает многомерный характер рассматриваемой категории и ее сложное содержание, которое изменяется вместе с изменением товаров и услуг.

Понятие потребительской ценности услуг вообще является малоисследованным как по содержанию, так и по структуре, и это становится во

многих случаях одной из главных причин отсутствия или несовершенства сервисных систем ряда отраслей сервисной сферы в Украине.

**Цель исследования.** Рассмотрев основные положения базовых теорий полезности и проведя анализ и сопоставление взглядов ученых в фундаментальных и современных научных работах относительно сущности понятия «потребительская ценность», нами предложено свое определение данной категории с акцентом на ее применимость к услугам как специфической форме товара. Это позволило внести дополнения и усовершенствовать формулу воспринимаемой потребительской ценности товара / услуги.

Окончательной задачей данной работы было выделение особенностей потребительской ценности, что необходимо для определения содержания и обозначения направлений будущих маркетинговых исследований.

**Результат исследования.** Базовые теории полезности рассматривают вопрос потребительского выбора с точки зрения ценности благ или их наборов и не учитывают тот факт, что потребитель, делая выбор, взвешивает также возможные расходы и другие жертвы, которые ему придется понести для обладания благом или его потребления. Однако ценность товара или услуги в сознании потребителя формируется исходя из его выгод, или выигрышей, и расходов, или жертв.

В многочисленных фундаментальных и современных трудах учеными выделяются четыре этапа развития теории потребительской ценности товаров [2, с. 74-75; 3; 4 и др.]:

- трудовая теория стоимости, в рамках которой ценность товара определялась для его сравнения с другими товарами в целях осуществления обмена;

- нетрудовая теория стоимости, в соответствии с которой ценность, как и полезность товара, должны оцениваться с позиций его потребителя;

- традиционные концепции формирования ценности с позиций разных областей науки: так, в маркетинге центральным аспектом данной категории является создание дополнительной стоимости для получения потребителем и производителем товара дополнительных выгод, в психологии наибольшее внимание уделяется субъективной составляющей ценности, а в менеджменте (производственном, операционном, качества) – объективной;

- современные концепции, которые рассматривают ценность товара с позиций соучастия, когда ценность формируется предприятием-производителем при взаимодействии с потребителем.

Следовательно, базовой является трудовая теория стоимости и цены А.Смита, который впервые разделил такие свойства товара, как ценность в процессе потребления, формирующая потребительскую стоимость, и ценность во время обмена, определяющая меновую стоимость [5, с. 144]. В процессе изучения трудовая теория стоимости постепенно развивалась, появлялись новые взгляды и концепции, и в результате она трансформировалась в нетрудовую теорию стоимости. Ее важнейшим достижением считается то, что ценность товара начала рассматриваться с точки зрения потребителя, так как она по-

разному воспринимается производителем и покупателем. Этот подход в ходе дальнейшего развития теории стоимости лег в основу маркетинговой концепции – ведь именно маркетинг изучает вопрос взаимодействия рынка и потребителей.

Так, Ф. Котлер, который считается основоположником маркетинга как науки, доказал, что, исследуя спрос на отдельные товары, нужно учитывать, что потребитель не только извлекает выгоды из обладания определенным товаром, но и несет определенные расходы на его приобретение и / или потребление. В связи с этим он впервые предложил определять ценность товара как разницу между его общей ценностью для потребителя и общими расходами [6, с. 74-76].

Другой известный ученый в сфере маркетинга М. Портер также рассматривал в своих трудах категории ценности и полезности. Потребительскую ценность он определял в двух аспектах: как товар или услугу, которые должны удовлетворять определенные потребности или выполнять работу для клиента, и как меру оценивания процесса создания стоимости предприятием-производителем, измеряемую стоимостью, которую потребитель готов заплатить [7, с. 222, 261, 279-283].

Заслуживает внимания точка зрения известного бельгийского ученого-маркетолога Ж.-Ж. Ламбена: изначально в своих исследованиях он определял ценности как интеллектуальное воплощение глубинных личных и общественных потребностей, однако в дальнейшем исследователь приходит к мнению, что ценности являются психическим отражением базовых потребностей: индивидуальных, общественных и институционных – то есть они существуют в виде определенных систем. Важным является его вывод, что ценности – это представление человека о желаемом [8, с. 134].

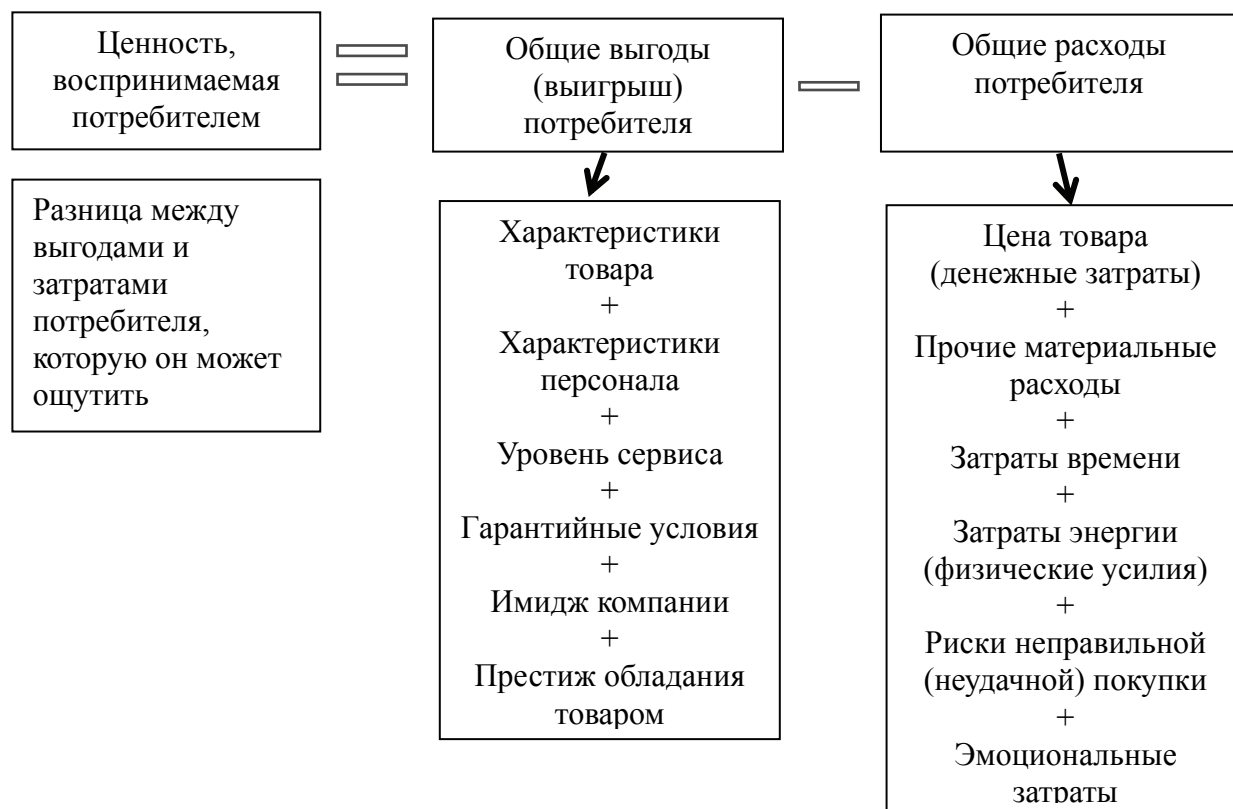
Придерживаясь аналогичной мысли, русская исследовательница Ю. Захарова поясняет, что такие представления включают мнение потребителя о качестве продукции, цене, расходах на эксплуатацию и тому подобном. В данном определении уже более четко выделяются расходы потребителя и его выигрыши, которые, очевидно, будут тем больше, чем выше качество товара и чем полнее оно соответствует желаниям потребителя. По поводу последнего автор подчеркивает, что успех товара на рынке зависит от набора дополнительных потребительских ценностей, которыми способен наделить его производитель, чтобы усилить базовое качество и тем самым привлечь внимание покупателей и обеспечить их лояльность [9, с. 89-90]. Еще одной заслугой Ю. Захаровой, на наш взгляд, следует считать то, что она разделила ценности на группы по временному фактору на базовые, постоянные, временные, привнесенные и универсальные.

Подытоживая существующие взгляды на определение сущности потребительской ценности, приводим свою трактовку данной категории: это способность товара / услуги удовлетворять потребность потенциального потребителя согласно его ожиданиям и тем влиять на его покупательное поведение в пользу данного производителя товара / продуцента услуги.

Обобщая предшествующие исследования, ряд ученых в своих трудах приводили формулы для определения воспринимаемой ценности товара, однако

в основе большинства из них лежит определение ценности В. Зейтамля как оценки потребителем общей полезности товара, основанной на восприятии того, что он получает и что отдает [10, с. 2-22]. Разница во взглядах последователей этой теории заключается в том, что большинство из них считают, что данное сравнение в сознании потребителя представляет собой абсолютную разницу между выгодами и расходами, а некоторые исследователи придерживаются мнения, что сравнение должно выражаться отношением выгод к расходам. В дальнейшем формула была расширена путем корректировки выгод потребителя на их воспринимаемую эффективность и расходов на воспринимаемую цену товара. В расширенном виде формула позволяет учитывать реальное поведение потребителя, когда он оценивает ценность товара, сравнивая его с конкурентами.

Учитывая результаты работ ученых, подаем свой вариант указанной формулы (рис. 1).



**Рис. 1. Формула определения воспринимаемой ценности товара / услуги**

Источник: составлено автором с использованием [11, с.1].

Поясняя рис. 1, отметим, что к характеристикам товара, оцениваемым потребителем, следует относить количество выполняемых им функций, степень реализации основного функционального назначения, конструктивные особенности, надежность, долговечность, внешнюю привлекательность (дизайн), эргономичность и другие качественные характеристики; характеристиками персонала, важными для потребителя, являются культура



общения, профессионализм, коммуникабельность, честность, вежливость, предупредительность, внешний вид и др.; относительно сервиса, имеется в виду предпродажный, продажный (непосредственно во время покупки товара) и послепродажный сервис, его полнота и условия предоставления; остальные составляющие представленной формулы, на наш взгляд, являются понятными и дополнительных объяснений не требуют.

Подытоживание результатов исследований относительно сущности потребительской ценности, в т. ч. воспринятой покупателем, позволяет выделить такие ее основные особенности, учет которых влияет на содержание и направления маркетинговых исследований:

- субъективность ценности, так как она по-разному воспринимается разными потребителями, что объясняется индивидуальными ценностями каждой личности;
- интерактивность, поскольку оценка ценности предусматривает взаимодействие оцениваемого товара с потребителем;
- относительность ценности, так как она оценивается потребителем относительно конкурентов (при условии их существования);
- ситуационный характер, поскольку результат оценки ценности одним и тем же потребителем зависит от конкретных обстоятельств и условий;
- динамичность, то есть способность изменяться под давлением внутренних и внешних факторов;
- многомерность, поскольку потребители оценивают всю совокупность выгод и затрат относительно конкретной ценности;
- определяющий характер, то есть ценность обуславливает поведение потребителя и его потребительский выбор.

**Выводы.** Проведенный нами анализ научных и литературных источников засвидетельствовал отсутствие среди ученых единого мнения относительно сущности и структуры потребительской ценности, ее характеристик: эта категория до сих пор пересматривается, совершенствуется, расширяется, потому нуждается в дальнейших исследованиях. Данное обстоятельство доказывает, что потребительская ценность, выступая в качестве определяющей детерминанты потребительского поведения на любом рынке, представляет собой достаточно сложную конструкцию и, обладая рядом характеристик, отображает соответствующие аспекты выгод, влияющих на потребительское поведение и выбор потребителя при их сопоставлении с совокупными расходами. Выделенные нами особенности потребительской ценности свидетельствуют о ее разнородности не только для разных товаров, но и для разных сегментов потребителей одного товара. Все это доказывает необходимость проведения полевых маркетинговых исследований при изучении воспринимаемой потребительской ценности конкретного товарного предложения.

#### **Литература:**

1. Орехов Д.Б. Потребительская ценность как феномен теории предпринимательства // Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета. – 2014. – № 5 (89). – С. 15-20.

2. Шульгіна Л.М., Мельничук В.М. Еволюція наукових поглядів щодо поняття «споживча цінність товару» // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 74-80.
3. Блэкуэлл Р., Миникард П., Энджел Дж. Поведение потребителей [Текст]: пер. с англ. – СПб.: Питер, 2007. – 944 с.
4. Тарасенко В.М. Історія економічних вчень. Підручник // За ред. В.М. Тарасенко, Петруні Ю.Є. – К. Центр учбової літератури, 2013. – 352 с.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксмо, 2007. – 1776 с.
6. Котлер Ф. 300 ключевых вопросов маркетинга: отвечает Филипп Котлер: пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2006. – 224 с.
7. Портер, М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
8. Ламбен, Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок / Пер. с англ. под ред. В.Б. Колчанова. – СПб.: Питер, 2006. – 800 с.
9. Захарова Ю.А. Стратегии продвижения товаров [Текст]. – М.: Издательство «Дашков и К°», 2010. – 160 с.
10. Zeithaml V.A. Consumer Perceptions of Price, Quality, and Value: A Means-end Model and Synthesis of Evidence // Journal of Marketing. 1988. 52 (3): 2-22.
11. Концепция воспринимаемой ценности // Основы маркетинга (базовый курс). Видеокурсы по маркетингу и рекламе / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://powerbranding.ru/osnovy-marketinga/vosprinimaemaya-cennost/>.

**РОЖУК Я.В.,**

*АСПИРАНТ,*

*ХЕРСОНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ, УКРАИНА*

## **ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ БРЕНДИНГА В ФОРМИРОВАНИИ ТУРИСТСКОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ СТРАНЫ**

**Постановка проблемы.** Расцвет идеи туристического брендинга пришелся на вторую половину двадцатого века, и связано это было вполне с естественными причинами: появлением на рынке большого количества похожих туристических продуктов. Развитие этой маркетинговой технологии очень сильно повлияло на работу туристических предприятий и человеческое общество в целом.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Основы теории брендинга были заложены и развиты Д. Акером и его последователями Я. Якоби, Р. Чеснут, В. Вейлбахер, Д. Хэйг. Позднее различные аспекты теории брендинга были развиты учеными: А.А. Романов, А.В. Панько, Г.Л. Багиев, В.М. Тарасевич, Х. Анн, Л.А. Данченко, В.Н. Домнин.

**Цель исследования.** Создание четкого образа бренда туристических услуг Украины, при упрощенном выборе туристического продукта потребителем.

**Результат исследования.** Понятие «бренд» (brand) обозначает имя, знак или символ, которые идентифицируют продукцию и услуги продавца. «Бренд-строительство» (brand-building) – создание бренда. Брендинг (branding) – это собственно процесс создания и развития бренда, основной способ

дифференциации продуктов, инструмент продвижения товаров на рынок. Если сказать короче, то брендинг – это комплекс последовательных мероприятий, направленных на создание целостного и востребованного потребителем имиджа продукта или услуги. Совсем коротко: брендинг – это управление брендом. Цель брендинга состоит в создании четкого образа бренда. Брендинг включает в себя работы по исследованию рынка, позиционированию продукта, созданию имени (brand name), дескриптора, слоган, системы визуальной и вербальной идентификации (товарный знак, фирменный стиль, упаковка, специальные звуки и т.д.), использованию идентификационных и коммуникационных носителей, отражающих и транслирующих идею бренда [3]. Главную задачу, которую решает бренд — это упрощение выбора туристического продукта потребителем, который сталкивается с множеством похожих туристических предложений, в частности туристических и гостиничных продуктов, и у него просто физически нет времени сравнивать все аннотации, преимущества и недостатки, ассортимент услуг и их качество.

В Украине большие резервы для развития туризма: прекрасная природа с огромным потенциалом, гостеприимные люди, интересная история и достопримечательности. Страна движется вперед по пути развития туризма, правда, не так быстро, как хотелось бы. Возможно, это происходит из-за отсутствия у страны своего узнаваемого бренда, что затрудняет ее продвижение на мировых рынках. Попытки сделать это были, но работу так и не завершили, в результате которой мог бы появиться «бренд Украины».

Несмотря на широкую «географию» туристов, которые приезжают в нашу страну, их преобладающую часть (78%) составляют туристы с бывшего СССР, и в первую очередь – из России, Беларуси и Молдовы. Относительно других стран, более всего Украину посещают туристы из Венгрии, Словакии и Польши. При этом часть иностранных туристов, которые путешествуют в туристических группах, довольно незначительна – лишь 1,2% [1, с.24]. Большинство граждан, которые, по существующей классификации, рассматриваются как иностранные туристы, фактически такими не являются, а посещают Украину по служебным или частным целям (в том числе – для ведения частного бизнеса). Вместе с тем это является ярким свидетельством недостаточности развития в Украине организованного туризма. При довольно значительных, а временами и уникальных природно-лечебных ресурсах Украины, лечебный туризм (по сравнению с специализированным и зеленым) еще не получил здесь достаточного развития. Такие виды туризма привлекают лишь меньше чем 2% туристов. Санаторно-курортный туризм – это одно из наиболее интенсивно развивающихся направлений, что могло бы стать приоритетным в создании бренда туристической Украины.

Позитивной для нашей страны является тенденция к увеличению притока индивидуальных туристов. Это, является наглядным подтверждением успешного проведения Украиной Евро-2012. Что послужило «визиткой» для будущей популярности Украины. Тем не менее, по данным погранслужбы в 2016 году Украину посетило 19,1 млн. иностранных туристов, что на 2% или 230 тыс.

больше, чем в 2015 году. Причем увеличение произошло в основном за счет индивидуальных туристов, в связи с проведением музыкального конкурса «Евровидение». Максимально большой прирост индивидуальных туристов предоставила Германия, Италия, Франция, Словакия, Венгрия и др. Гораздо ниже показатели по организованным группам туристов и бизнес-туристов. Так, по итогам 2015-2016 годов количество организованных туристов уменьшилось на 17%, а людей, прибывших в Украину по служебным делам – на 10% [2].

Невозможно серьезно говорить о туризме и не говорить о том, что мы думаем о себе, о своей стране. Кроме того, у каждой дестинации есть две важные составляющие: инфраструктура – отели, аэропорты, дороги и продвижение. Инфраструктура сама по себе не работает без продвижения. Сейчас в Украине стремительно развивается инфраструктура, которая позволит принимать в 2–4 раза больше туристов.

**Выводы.** Туристический бренд эволюционирует во времени, превращаясь из «нетуристического брендингового предмета потребления» в «отношение», изменяет связь между подобными брендами и между туристической фирмой и потребителем. Исследования и практический опыт показывают, что сейчас успешная туристическая фирма должна иметь стратегию туристического бренда, направленную на формирование преданности потребителя. Например, «Солнечный берег» или «Золотые пески» имели большую популярность. Но при введении в Болгарии визового режима, стоимость путевок увеличилась. При этом, спрос почти не уменьшился [4]. Возникает вопрос «почему человек покупает турпутевки на «Золотые пески», переплачивая за них в несколько раз, хотя есть и другие более выгодные предложения?». Причина – приверженность потребителя. «Ценность» туристического бренда определяется готовностью потребителя приобретать туристический продукт по высокой цене при наличии на рынке аналогичных туристических продуктов других торговых марок. Создать туристический бренд можно в любой сфере, причем туристическим брендом становиться не только туристическая услуга, которую предлагает туристическая фирма, но и сама местность, страна или курорт как таковой. Позиционирование, фокусирование, сегментация и общение – это основа стратегии туристического бренда. На вопрос «связано ли напрямую наличие бренда с увеличением потока туристов?» можно сказать, что даже если в Украине появится свой бренд, ждать притока туристов не стоит ни завтра, ни послезавтра, например, Испанию, которая двигалась на пути развития туризма и превращения страны в популярную дестинацию более 160 лет. Осталось убедить местные власти вложить средства в продвижение страны [4]. Ведь все начинается «с маленького»: местная достопримечательность расскажет о городе, в котором она находится, город с индивидуальным потенциалом расскажет о себе всей стране. Что касается создания бренда, то он должен быть поддержан на всех уровнях, как жителями, так и СМИ. Люди должны сами верить в свой бренд. Кроме того, плюсом к бренду должна стать открытость страны. Туризм очень важен для страны. Пора, наконец, показать миру большой национальный бренд под названием Украина».

### **Литература:**

1. Самойлов Ю. Выездные потоки возрастают // Украинский туризм, 2012. – №2. – С. 24-25.
2. Информационный портал. Государственной службы статистики Украины // Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Информационный портал. Экономика/<http://economics.at.ua/>.
4. Информационный портал. <http://www.tio.by>.
5. Информационный портал. <http://tourfaq.net>.

**ШКОЛЬНЫЙ А.А.,**  
**Д.Э.Н., ПРОФЕССОР,**

**УМАНСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ САДОВОДСТВА, УКРАИНА**

## **ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЯМИ В «ЗЕЛеной» ЛОГИСТИКЕ ВО ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ СФЕРЕ**

**Постановка проблемы.** Логистическая деятельность во внешнеэкономической сфере связана со значительными рисками, являющимися следствием влияния политических, регуляторных, производственных, технологических, управленческих, ценовых, финансовых и других факторов. В условиях глобальных изменений климата необходимо учитываются также природоохранные требования, что обуславливает необходимость соответствующей корректировки организационной культуры. Неспособность предприятий отображать принципы “зеленой” логистики может привести к ослаблению конкурентных позиций на международном рынке.

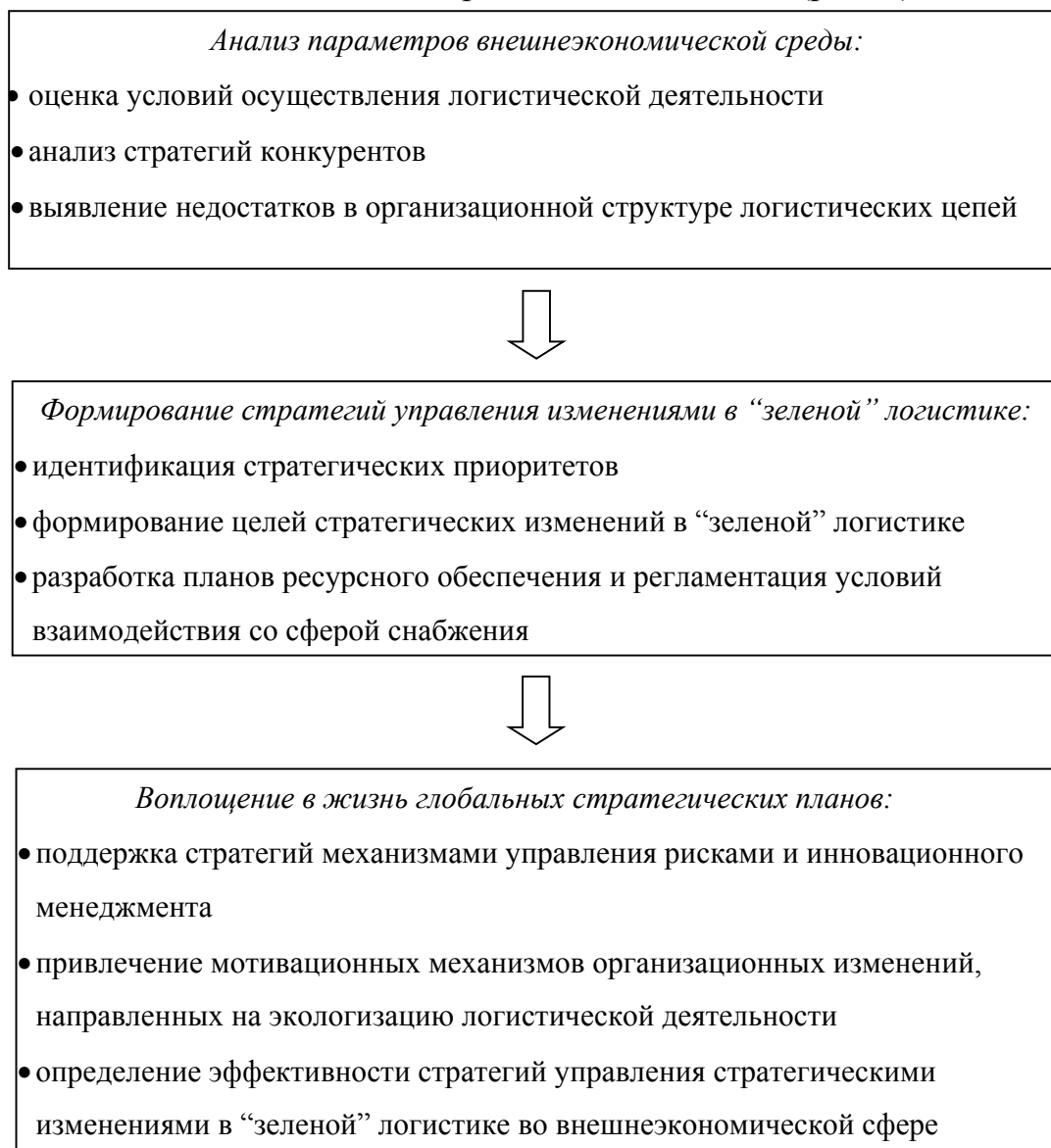
**Анализ последних исследований и публикаций.** Проблемы экологически ориентированного предпринимательства освещены в научных работах зарубежных ученых: Д. Готтрида, Р. Далтона, Д. Джонса, М. Журавской, Л. Капустиной, Г. Кейн, С. Шалтеггера и др. Кроме того, вопросам формирования принципов “зеленой” логистики уделяют значительное внимание отечественные ученые: У. Билонижка, М. Григорак, Л. Гурч, И. Егорщенко, Н. Коблянская, Н. Маргита, Л. Хмара и др. Вместе с тем, наличие фактов несоблюдения принципов экологически ориентированной логистики во внешнеэкономическом предпринимательстве требует дальнейших научных исследований с целью решения указанной проблемы.

**Цель исследования** заключается в освещении теоретических аспектов формирования механизма стратегического управления изменениями в “зеленой” логистике во внешнеэкономической деятельности.

**Результат исследования.** Среди стратегических целей и задач, предусмотренных Законом Украины от 21 декабря 2010 года № 2818-VI “Об Основных принципах (стратегии) государственной экологической политики Украины на период до 2020 года”, следует отметить повышение уровня общественного экологического сознания; улучшение экологической ситуации и повышение уровня экологической безопасности; достижение безопасного для здоровья людей состояния окружающей природной среды; интеграцию

экологической политики и улучшение системы интегрированного экологического управления; прекращение потерь биологического и ландшафтного разнообразия и формирование экологической сети; обеспечение экологически сбалансированного природопользования; совершенствование региональной экологической политики [1]. Предпосылкой устойчивого развития внешнеэкономической деятельности является стимулирование процессов экологизации предпринимательства.

На наш взгляд, механизм стратегического управления изменениями в “зеленой” логистике на глобальном рынке должен поддерживаться средствами управления рисками и инновационного менеджмента. Процесс стратегического управления изменениями в “зеленой” логистике во внешнеэкономической сфере можно представить как стадии анализа параметров внешнеэкономической среды, формирования стратегий управления изменениями в “зеленой” логистике и воплощения в жизнь глобальных стратегических планов (рис. 1).



**Рис. 1. Процесс стратегического управления изменениями в “зеленой” логистике во внешнеэкономической сфере [2, с. 14]**

Общественное мнение все более склоняется к необходимости соблюдения принципов этических стандартов в управлении международным бизнесом. Однако ныне внешнеэкономическая деятельность в значительной степени сосредоточена на увеличение емкости мирового рынка с привлечением современных интенсивных средств производства без учета природоохранных требований. На наш взгляд, при управлении “зеленой” логистикой необходимо использовать экологически ориентированные технологии в процессе выбора поставщиков сырья, его переработки, доставки продукции потребителям глобальных целевых маркетинговых сегментов, а также утилизации товаров после использования, что необходимо учитывать при формировании механизма стратегического управления изменениями.

Среди преимуществ, которые получают компании от внедрения “зеленой логистики”, можно отметить улучшение бизнес-имиджа, удовлетворение спроса покупателей, укрепление конкурентных преимуществ, уменьшение уровня издержек, возможность обеспечения условий корпоративной социальной ответственности, снижение объемов отходов и непроизводительных издержек, усиление влияния на перспективные рынки, обеспечение информированности относительно положительных результатов использования “зеленых” каналов распределения, оптимизацию логистических потоков, усиление влияния на отдельные маркетинговые сегменты, возможность рационального использования вторичного сырья, оптимизацию производственных процессов, снижение уровня использования вредных веществ и материалов [3-5].

Ныне на мировом рынке повышенным спросом среди потребителей пользуется продукция, произведенная по динамически адаптивным и экологически сбалансированным технологиям с минимальным использованием невозобновляемых материально-энергетических ресурсов. Такие методы производства базируются на сохранении и увеличении ресурсного потенциала, а также применении технологических приемов, которые не сопровождаются негативным воздействием на окружающую среду и здоровье людей. Усиление интереса к альтернативным технологиям связано с высокими ценами на энергоносители и другие ресурсы, обеспокоенностью потребителей негативным влиянием существующих логистических технологий, используемых в международном бизнесе, на окружающую среду. Это объясняет повышение интереса к товарам, доставка которых предусматривает низкоуглеродные транспортные решения.

Несмотря на наличие формальных стандартов управления (например, ISO 14001), наблюдается обострение проблем охраны окружающей среды. При этом негативные последствия влияния предприятий можно оценить по углеродному следу в процессе логистической деятельности во внешнеэкономической сфере. Кроме того, при осуществлении экспортно-импортных операций требования контроля логистических процессов вызваны вспышками опасных болезней, опасениями относительно генетически модифицированного продовольствия и наличием в продуктах остатков веществ, которые применялись в процессе производства и могут негативно влиять на здоровье (пестициды, гербициды, стимуляторы роста, антибиотики и т.д.). Четкие технологические стандарты экономически развитых стран не могут обеспечить в полной мере внутреннее

качество продовольствия (в частности экологические параметры производства), которое в основном производится по интенсивным технологиям и связано с явлениями внешних эффектов (экстерналий). Поэтому этические кодексы должны стать составной частью деятельности многих предприятий и учреждений, являющихся участниками глобальных рынков товаров и услуг.

Наряду со специализацией и экономией за счет масштабов, механизмы управления “зеленой” логистикой во внешнеэкономической сфере способны обеспечивать предприятиям конкурентные преимущества. Товары, произведенные в соответствии с принципами экологизации, имеют следующие особенности: могут поступать к потребителям без привлечения посредников; способны обеспечивать достаточный уровень рентабельности производства и рост спроса; часто связаны с природными ограничениями параметров предложения; независимы от текущих механизмов государственной поддержки и дотаций; приемлемы с точки зрения требований правил охраны окружающей природной среды; ассоциируются с положительным влиянием на здоровье людей; имеют эстетическую и этическую ценность.

Особого внимания требует ориентация на рыночные сегменты экологически чистого продовольствия. Конъюнктурные изменения являются предпосылками развития глобального рынка органического продовольствия, поэтому важно учитывать требования определенных целевых глобальных маркетинговых ниш. Увеличение емкости рынков европейских стран свидетельствуют о перспективности развития альтернативных логистических сетей.

**Выводы.** Логистическое обеспечение внешнеэкономической деятельности с учетом экологических требований является предпосылкой поддержки глобальных конкурентных преимуществ предприятий.

Анализ параметров внешнеэкономической среды, формирование стратегий управления изменениями в “зеленой” логистике и воплощение в жизнь глобальных стратегических планов являются составными элементами процесса стратегического управления изменениями в “зеленой” логистике во внешнеэкономической сфере. Механизм стратегического управления изменениями нуждается в поддержке средствами управления рисками и инновационного менеджмента. Дальнейших исследований требуют параметры механизма стратегического управления изменениями в цепях снабжения органического продовольствия, поставляемого на внешний рынок.

### Литература:

1. Закон України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року”// Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №26. – ст. 218.
2. Школьнік О.О. Стратегічне управління змінами в логістиці на прикладі ПАТ “Укрпошта”/ О.О. Школьнік // Економіка та держава. – 2017. – №6. – С. 13-16.
3. Маргіта Н.О. Сучасні тенденції впровадження “зеленої” логістики / Н.О. Маргіта, У.З. Білоніжка // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – № 1. – С. 279-286.
4. Гурч Л.М. Розвиток “зеленої логістики” в Україні / Л.М. Гурч, Л.Є. Хмара // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Логістика. – 2014. – № 811. – С. 86-91.
5. Єгоращенко І.В. Впровадження “зеленої” (екологічної) логістики суб’єктів господарювання / І. В. Єгоращенко // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – № 9. – С. 10-14.



### 3. ЭКОНОМИКА, ОРГАНИЗАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЯМИ, ОТРАСЛЯМИ, КОМПЛЕКСАМИ (ПРОМЫШЛЕННОСТИ, СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА, СТРОИТЕЛЬСТВА, ТРАНСПОРТА, СВЯЗИ И ИНФОРМАТИКИ, СФЕРЫ УСЛУГ)

---

*KARAMYSHEV D. V.,*

*DOCTOR OF SCIENCE IN PUBLIC ADMINISTRATION, PROFESSOR,*

*DIDOK YU. V.,*

*PHD, ASSOCIATE PROFESSOR,*

*KHARKIV REGIONAL INSTITUTE OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE  
NATIONAL ACADEMY FOR PUBLIC ADMINISTRATION UNDER THE PRESIDENT  
OF UKRAINE, UKRAINE*

#### **PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF VETERINARY MEDICINE: EUROPEAN EXPERIENCE AND CHALLENGE FOR UKRAINE**

**Introduction.** One of the main directions of the EU integration of Ukraine is sanitary and phytosanitary measures. In this regard, there is a big challenge for Ukrainian scientists and government officials to adapt the field of veterinary medicine, which activities are closely associated with this area. The European Union (EU) as an example of countries with integral system of legislative support of many sectors of society uses one of the best models of sanitary control, which guarantees a high level of quality and safety of animal products. However, the veterinary services of the EU member countries play a key role in the implementation of the sanitary and food policy. Therefore, joining the EU internal market and future membership in the community impose on candidate countries clear requirements regarding the field of veterinary medicine that should be able to effectively protect the environment, human health and interests of animal product consumers.

**Literature review.** A search for solution to problems of ensuring the quality and safety of food products and organizing veterinary services in Ukraine was started in the works of P. Dostoievskyi, V. Gorgeiev, A. Ilchenko, V. Khomenko, M. Kosenko, V. Lisovenko, P. Verbytskyi [1].

**The paper objective** is to study the EU public administration experience in the field of veterinary medicine in order to identify the challenges for the modernization of the state veterinary services in Ukraine.

**Results of research.** Requirements to veterinary services of the countries wishing to join the European Union are based on a number of principles, according to which harmonization of measures for animal health includes: protection against

epizootics; ensurance of zootechnical and public health; focus on achievement of results that are set by the relevant directives; guarantee of a sanitary safety level equivalent to that of all the European consumers; an integrated approach [2].

The EU does not put forward strict requirements to the structure of veterinary services; rather, the attention is focused on the interests related to their missions [3].

The analysis of data from foreign literature has shown that the veterinary medicine authorities of the EU member states are located at central and local levels [4].

Veterinary institutions of central level are responsible for the negotiations with the EU institutions and the development of regulations. They may be a part of one ministry (for example Ministry of Agriculture – in France, Finland, Portugal, Poland, or Ministry of Health – in Italy). Veterinary institutions of the central level can belong to several ministries as well. For example, Veterinary institutions whose main task is the protection of animal health are subordinated to the Ministry of Agriculture. Organizations whose activities are to ensure food safety may be a part of Ministry of Health like in Belgium, Denmark, Spain, Ireland, Luxembourg, Netherlands and Sweden) or may belong to the Ministry of Consumer Protection (Austria). In Germany, Italy and Spain, the influence Veterinary institutions of the central level is limited, the part of the powers is transferred to the territorial authorities.

Veterinary institutions at the local level are responsible for the implementation of measures of safety and health and belong to:

- solely state veterinary services (Greece);
- public services, which are staffed with private veterinarians (Austria, Denmark);
- regional and/or municipal authorities (Finland, Ireland, Italy, Poland and Sweden – in this case Veterinary institutions at the central level have no direct impact on the Local Veterinary Services).

The investigation of structural and functional maintenance of activity of Veterinary Services in different EU countries allows the following generalizations.

In all the reviewed countries Veterinary Services are state and belong to the executive power branch. It is stated that the structure of the Veterinary institutions in the investigated countries corresponds to the administrative division of the states [3]. The characteristic common feature is the increasing role of good-quality animal products which are safe in veterinary and sanitary aspects. It puts main objectives of Veterinary Services food security of consumers forefront.

The mentioned change in priorities led to the appearance of governmental structures at the national and regional levels of public administration in the field of veterinary medicine. For example, the Department of Public Health has been created at the central level in Lithuania, Veterinary and Food Departments – in Latvia and Estonia.

But these changes have affected the territorial level in not all the countries: only in Estonia there are Public Health Departments on the regional level. In other countries the task of ensuring public health are executed by divisions or individual employees of regional and district veterinary administrations [4; 5].

In countries that have entered the EU such transformations as implementation of the concept "from stable to table," including the veterinary public health in the list of

basic tasks of veterinary medicine, expanding control and supervision functions of Veterinary Services had been made. But, implementation of the EU requirements in the studied countries was realized in different ways.

In the majority of countries (Latvia, Estonia, Lithuania) – through carrying out structural reforms, and in some countries (Slovakia) – through the development and implementation of appropriate programs that are executed by the State Veterinary Authorities in collaboration with other executive and public organizations.

**Conclusion.** The example of the EU member states shows a diversity of organizational structure and subordination of Veterinary Medicine Bodies/institutions. It confirms the principle of the EU legal tolerance to the structure and activities of the Veterinary Services, which have to pursue shared objectives within the framework of common market. The structure of Veterinary Services is a reflection of the administrative organization of each European country, its culture, history and other factors.

The area of competence of Veterinary Services in investigated countries also represents a great diversity. At the same time the Veterinary Services of EU member states are gradually expanding the range of their activities from the "heart of the profession" (which is Animal Health) to the Veterinary Public Health, connected with providing the sanitary safety of products.

The system of state veterinary medicine formed in Ukraine historically was based on its public epidemiological and veterinary-sanitary control and supervision. Nowadays it undergoes reorganization in the form of structural changes and reduction of basic functions and powers.

In order to join the European Union, the primary goals of public veterinary policy of Ukraine should include protection of the state territory against the entry of pathogenic agents of animal infectious diseases, provision of effective control over the quality and safety of food products coming into the market, and preservation of the existing national system of the State Veterinary Services based on public epidemiological and veterinary-sanitary control and supervision.

### References:

1. Odintsova H.S., Chabanova Yu.V. Strukturno-funktsionalne zabezpechennia derzhavnoho upravlinnia veterynarnoiu medytsynoiu: dosvid kraiin YeS [Structural and functional provision of public administration of veterinary medicine: experience of the EU member states] / H.S. Odintsova, Yu.V. Chabanova // Teoriia i praktyka derzhavnoho upravlinnia: Zb. nauk. pr. – Vyp.3 (15). – Kh.: Vyd-vo *KharRI NADU* „Mahistr”, 2006. – S.14-22.
2. Bellemain V. Les services vétérinaires dans les pays de l'Union européenne – la formation des vétérinaires inspecteurs // Revue scientifique et technique. – Paris : OIE. – 2005. – Vol.22. – № 2. – 250 p.
3. Chabanova Yu.V. Zabezpechennia vidpovidnosti derzhavnoho upravlinnia veterynarnoiu medytsynoiu v Ukraini do umov yevrointegratsii [Ensuring conformity of public administration of veterinary medicine in Ukraine with European integration requirements] / Yu.V. Chabanova // Tendentsii ta perspektyvy yevropeiskoi integratsii Ukrainy: derzhavno-upravlinski vymiry: [Monografiia] / V.V.Korzhenko, N.M.Meltiukhova, H.S. Odintsova ta in.; za zah. red. V.V. Korzhenka, N.M. Meltiukhovoii. – Kh.: Vyd-vo *KharRI NADU* „Mahistr”, 2007. – S.212-231.

4. Seminar on National Veterinary Services (Private and State) and European Union Requirements/ OIE / Final report, Croatia, 24-28 June 2000. – Zagreb, 2000. – 220 p.
5. Didok Yu.V. Reformuvannia systemy zabezpechennia yakosti ta bezpechnosti prodovolchoi produktii v Ukraini: ryzyky ta zahrozy [Reforming the system of foodstuff quality and safety assurance in Ukraine: risks and threats] / Yu.V. Didok // Derzhavne budivnytstvo: Elektronne naukove vydannia – No2. – Kh.: Vyd-vo *Khar'RI NADU* „Mahistr”, 2016. – Rezhym dostupu: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2016-2/doc/2/03.pdf>

***SKOROBOGATOVA N. YE.,***  
*PHD, ASSOCIATE PROFESSOR,*  
*IGOR SIKORSKY KYIV POLYTECHNIC INSTITUTE, UKRAINE*

## **THE EFFICIENCY OF MEDIUM AND SMALL BUSINESS: UKRAINIAN AND EUROPEAN EXPERIENCE**

**Introduction.** The aspiration of Ukraine as soon as possible to adapt to the conditions and rules for the functioning of world business is caused by a real need. In the conditions of military aggression on the part of the Russian Federation, the annexation of part of the territory of Ukraine, the breakdown of historically formed economic ties with this country, the drastic change in the market conditions, the implementation of systemic reforms is an urgent task. At the same time, an important role is played by the reorientation from large to medium and small business, which is more mobile, actively introduces innovative developments, adapts to changes in the external environment more quickly. At the same time, medium and small businesses are also experiencing certain problems, which prevents it from fully developing effectively. Therefore, the analysis of the main statistical data of Ukrainian and European enterprises of medium and small businesses will reveal the patterns of their development and ways to increase the efficiency of activities in the future.

**Literature review.** Problems of development of medium and small businesses are devoted to the work of such scientists and practitioners as V. Geyets, S. Gazuda, Z. Varnaliy, N. Voloshchuk, V. Kozirev P. Krush, A. Melnik, S. Mocherniy, A. Orlov, S. Pokropivny, O. Romanska, etc. However, the realities of the current social and economic situation make adjustments to the established rules for the implementation of business and the management of economic systems. It is the analysis of Ukrainian practice and world experience in running medium and small businesses that will help to identify problems and suggest ways to solve them in order to increase effectiveness.

**Research objective.** The purpose of the study is to provide a mathematical analysis of statistical data that characterizes the functioning of small and medium-sized businesses in Ukraine and some European countries, to develop methodological tools to improve the efficiency of national business.

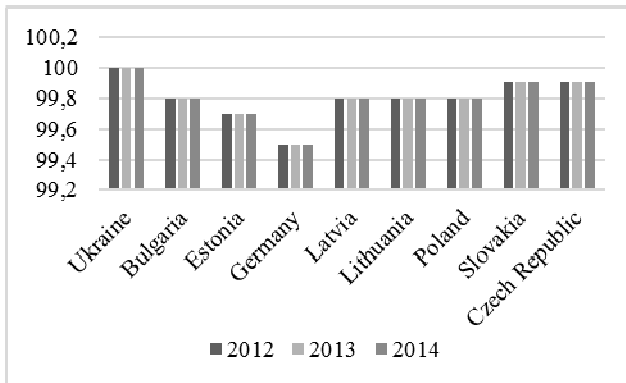
**Results of research.** According to the State Statistics Service of Ukraine, the study analyzed the dynamics of the number of medium and small businesses, the number of employees employed, the volume of products sold (goods and services), and the added value that forms the country's GDP (table 1).

Table 1

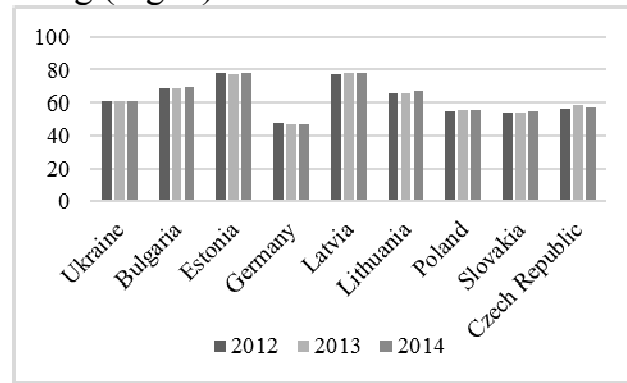
**Basic data of medium and small businesses, % [3].**

Indicators	Years	Ukraine	Bulgaria	Estonia	Germany	Latvia	Lithuania	Poland	Slovakia	Czech Republic
Number of business entities	2012	100,0	99,8	99,7	99,5	99,8	99,8	99,8	99,9	99,9
	2013	100,0	99,8	99,7	99,5	99,8	99,8	99,8	99,9	99,9
	2014	100,0	99,8	99,7	99,5	99,8	99,8	99,8	99,9	99,9
Volume of sold products (goods, services)	2012	60,5	68,4	77,6	48,2	77,4	65,1	55,4	54,7	56,8
	2013	60,4	68,4	77,4	47,2	78,1	65,1	55,8	54,6	58,4
	2014	60,9	69,5	77,8	47,1	77,6	66,6	55,9	54,8	57,7
Number of employees employed	2012	75,1	75,5	78,1	62,5	78,8	76,2	68,9	69,7	69,8
	2013	75,5	75,2	78,0	62,3	78,0	76,0	68,7	69,9	69,2
	2014	78,2	74,6	78,0	63,1	79,2	75,5	68,4	71,3	68,6
Value added at cost of production	2012	55,9	62,3	74,9	53,3	69,2	68,5	50,1	60,5	56,0
	2013	62,5	64,8	74,9	53,6	70,2	69,0	51,6	58,7	55,1
	2014	57,9	65,2	74,8	54,2	70,6	69,4	52,3	54,6	55,0

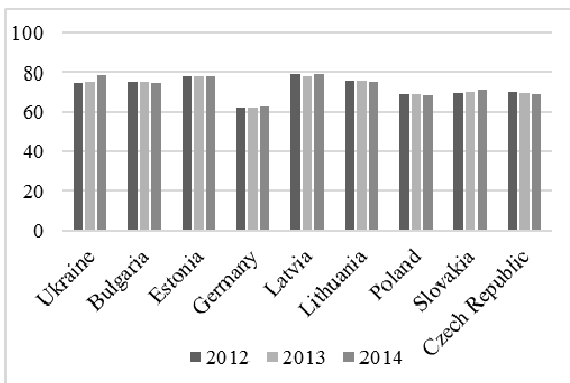
The largest share of medium and small enterprises is observed in Ukraine (practically 100% of the total number of registered economic entities). However, the leadership in the number of registered entities, unfortunately, is not supported by indicators of the effectiveness of their functioning (Fig. 1).



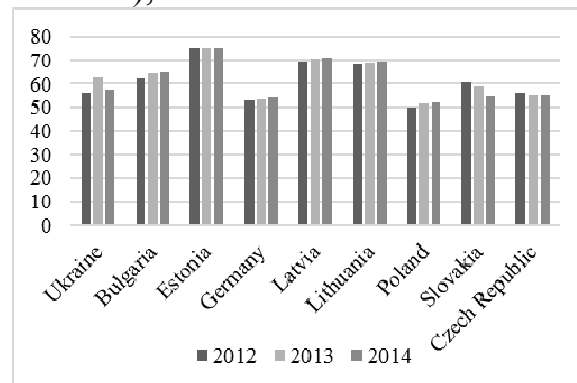
a) Number of business entities, %



b) Volume of sold products (goods, services), %



c) Number of employees employed, %



e) Value added at cost of production

**Figure 1. Dynamics of the number of subjects, the number of employees, the volume of sales of goods and value added**

Among the analyzed countries should be identified post-socialist countries of the Baltic States, in which medium and small businesses work most effectively: the largest share in the volume of goods sold (services) and value added in Estonia: 77,4 – 77,8% and 74,8 – 74,9% respectively; by the number of employed employees – in Latvia (78,0 – 79,2%). However, in such an economically and technologically advanced country of the European Union as in Germany, small and medium business has a much smaller share in its GDP, despite the fact that they represent 99,5% of the total number of enterprises registered in Germany. The revealed tendency in disproportions of development of small and average business in the European countries can be explained by features of branch structure of gross national product. For the German economy is characterized by a high degree of industrialization – in comparison with many developed countries in the world, a very large part of GDP is made up of industry, which is usually represented in the form of large enterprises and corporations. In turn, the economic and political situation in Estonia, Latvia and Lithuania favors the development of small and medium-sized businesses. According to Doing Business rating, these countries are among the top thirty out of 190 countries for ease of doing business, where key criteria are such as the number of registered enterprises, ease of obtaining permits, availability of loans, tax system and others. According to this rating, Ukraine has also improved its position on ease of doing business: in 2011-2013 – 149 –152 places, and in 2017 – 80th place [1]. Undoubtedly, the number of registered enterprises and entrepreneurs in Ukraine has recently increased, but this was more likely due to preferential taxation for small businesses. For the purpose of an objective assessment of the level of efficiency of medium and small businesses, an integral indicator of business performance was calculated according to the method proposed by the author (Table 2):

$$I_{ef} = \sqrt[3]{I_w I_r I_d},$$

$I_{ef}$  – integral coefficient of efficiency of medium and small business;  $I_w$  – index of employment;  $I_r$  – index of sales of products (goods, services);  $I_d$  – index of value added.

Thus, according to the calculations, the most effective medium and small business operates in Estonia, where the largest value of the integral performance indicator, and the least effective small business in Germany. Despite the high level of small business development in Poland, the efficiency of medium and small businesses in Ukraine is higher. It should be noted that in the Ukrainian economy, medium and small businesses are used to optimize the taxation of large enterprises, when in order to minimize tax expenses, some large business entities legally register one object in the form of several small ones [2; 4]. Thus, the registered Ukrainian subjects of medium and small business have more attractive positions than Polish, Slovak, Czech. However, with a view to realizing the impact of small and medium-sized businesses in Ukraine, we believe it necessary to carry out systemic reforms of the tax system, institutional environment, and develop and implement measures to enhance the innovative development of enterprises.

Table 2

***Calculation of the efficiency of medium and small business***

Indicators	Years	Ukraine	Bulgaria	Estonia	Germany	Latvia	Lithuania	Poland	Slovakia	Czech Republic
Index of sales of products (goods, services), $I_r$	2012	0,605	0,685	0,778	0,484	0,776	0,652	0,555	0,548	0,569
	2013	0,604	0,685	0,776	0,474	0,783	0,652	0,559	0,547	0,585
	2014	0,609	0,696	0,780	0,473	0,778	0,667	0,560	0,549	0,578
Index of employment, $I_w$	2012	0,751	0,757	0,783	0,628	0,790	0,764	0,690	0,698	0,699
	2013	0,755	0,754	0,782	0,626	0,782	0,762	0,688	0,700	0,693
	2014	0,782	0,747	0,782	0,634	0,794	0,757	0,685	0,714	0,687
Index of value added, $I_d$	2012	0,559	0,624	0,751	0,536	0,693	0,686	0,502	0,606	0,561
	2013	0,625	0,649	0,751	0,539	0,703	0,691	0,517	0,588	0,552
	2014	0,579	0,653	0,750	0,545	0,707	0,695	0,524	0,547	0,551
Integral coefficient of efficiency of medium and small business, $I_{ef}$	2012	0,633	0,687	0,771	0,546	0,752	0,699	0,577	0,614	0,606
	2013	0,658	0,695	0,770	0,543	0,755	0,700	0,584	0,608	0,607
	2014	0,651	0,698	0,771	0,547	0,759	0,705	0,586	0,598	0,602

**Conclusions.** The results of the analysis show the uneven development of medium and small businesses in Ukraine and the countries of the European Union. This sector of business is most effective in Estonia, Lithuania, Latvia, where it accounts for a greater share in the volume of goods sold (goods, services), value added, and employed labor resources. To increase the efficiency of small and medium-sized businesses, it is necessary to carry out systemic reforms in the Ukrainian economy and to detenify the incomes of both individuals and legal entities. Further analysis requires an analysis of the influence of the industry structure on the development of small and medium-sized businesses, taking into account the country's specialization in the international market.

**References:**

1. Doing Business 2017: Equal Opportunity for All / The World Bank Group [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.doingbusiness.org/reports/case-studies/2016/gc-legal-rights>.
2. Gazuda S. M. Activation of the development of small and medium enterprises / S. M. Gazuda, N. Yu. Voloshuk // Scientific Bulletin of Uzhgorod University. – 2016 – Issue 1 (47). – T. 2. – P. 279 – 284.
3. Official site of the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://ukrstat.gov.ua/>.
4. Romanska O. Analysis of statistical indicators of entrepreneurship development in Ukraine in 2015 / O. Romanska // National platform for small and medium business [Electronic resource]. – Access mode: <http://platforma-msb.org/analiz-statystychnyh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryyemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/>.

**TARASENKO D.,**  
*PHD, ASSOCIATE PROFESSOR,*

**TARASENKO O.,**  
*PHD, ASSOCIATE PROFESSOR,*  
*DONETSK STATE UNIVERSITY OF MANAGEMENT, UKRAINE*

## **THE MOTIVATION MECHANISM OF LABOR ACTIVITY MANAGEMENT**

**Introduction.** Motivational mechanism of labor management involves consideration on the issue both at the personal and managerial levels. The managerial approach means consideration on motivation and stimulation of labor through managerial activity, which is an integral part of the human resources management system.

In modern conditions, the effective element of the employee's motivational mechanism is the amount of wage payment. Therefore, at the current stage of the Ukrainian society development, concerns related to effective motivation and stimulation of work are relevant.

**Literature review.** The issues on increasing the labor activities motivation have been studied by such outstanding scientists as V. Daniuk, O. Mitrofanova, S. Andreev, Y. Babosov, V. Franchuk etc.

**Research objective.** The purpose of the study is to identify and justify elements of the motivational mechanism of labor activity management.

**Result of research.** Motivational processes in the context of wages have not been reflected in raising its minimum level in accordance with Article 8 of the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2017» from 01 January 2017 [1].

The current amount of wages (Figure 1) to the indicated level has not provided the expected results.

As a result of the increase in the minimum wage, a sharp increase in inflation was observed, which led to the decrease in the population purchasing power.

One of the wage functions is the promotion of effective work, which reduces its value by decreasing the level of employee labor activity.

The statutory function of wage, which involves compliance with the status and is determined by its size, is not realized in the present realities.

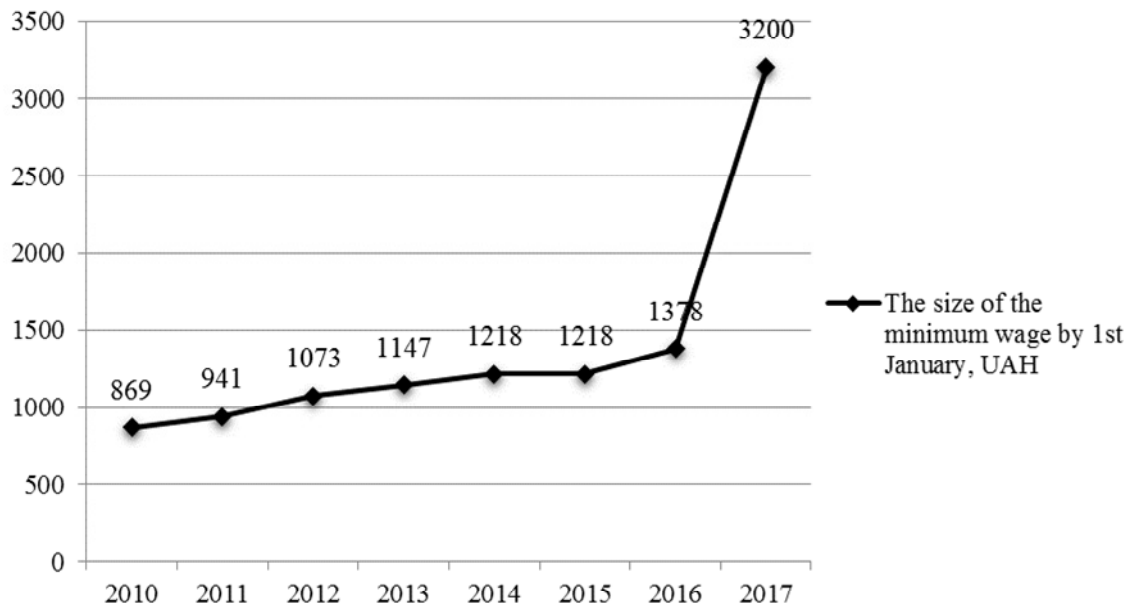
A material component remains the main stimulus of the human labor activation, but in recent times the non-material stimulation of labor is gaining more significance.

The main elements of the implementation of the motivational mechanism should include the following:

staff planning:

motivational influence, which has indirect significance, meets the needs of the personnel in the content work; the substantiated number of personnel is optimized, allows to use it according to the qualification level, as well as optimize the labor load, which contributes to the physiological needs satisfaction;





**Fig. 1 The size of the minimum wage by 1<sup>st</sup> January during 2010-2017, UAH.**

\* developed on the basis of data [2].

personnel search and selection: the motivational meaning is to attract the necessary group of people with the necessary motivation. The enterprise has more attractive conditions for the organization of labor, promotes satisfaction of needs not only in safety issues, but also in recognition and self-management;

adaptation of personnel and labor relations: the development of labor relations allows to meet the needs of security, self-realization, respect and status;

creating working conditions: good working conditions allow to meet the security needs, and unfavorable working conditions create compulsory motivation;

staff development:

the personnel assessment contributes to satisfaction of the needs for respect, self-esteem, recognition;

fair evaluation allows to form a sense of security; and an unfair assessment reduces the level of satisfaction in protection. Training employees forms the motive of involvement, development, recognition, self-realization and allows the realization of the creativity needs. Career development allows to meet material, social and status needs;

motivation and stimulation of staff behavior:

a fair remuneration forms the motive of self-esteem, and the growth of pay allows to meet the need of recognition, social status, authority;

social development:

providing social services creates a sense of loyalty and full stimulation of the enterprise, and the lack of services, provided in the social package, significantly reduces motivation;

information support:

the high level of staff awareness increases the ability to meet the need for security and safety;

legal support:

allows to create a sense of security, stability, reduces the risk of coercion to work;

development of organizational management structure:

the motivational significance is to determine the role of the employee at work, his/her responsibility, the establishment of rights and responsibilities. It forms a sense of protection and security.

**Conclusions.** All elements of the motivational mechanism implementation to a greater or lesser extent have a motivational potential that allows to create an additional effect of the impact on the staff labor behavior. Thus, the above-mentioned elements serve as a tool for realizing the motivational impact on the employees, which makes it possible to increase the effectiveness of their work behavior. The result of the effective motivation management over the business entities activities is the formation of an effective motivational mechanism for managing labor activities.

#### **References:**

1. On the State Budget of Ukraine: Law of Ukraine dated December 21<sup>st</sup>, 2016. – No. 1801-19. [Electronic Resource]. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>.
2. The amount of the minimum wage. [Electronic Resource]. – Access mode: [http://cons.parus.ua/\\_dict\\_view.asp?rnх=.0DHE47fc09fe29cefe2626b6a689827b503d](http://cons.parus.ua/_dict_view.asp?rnх=.0DHE47fc09fe29cefe2626b6a689827b503d).

***TEMNIKOV V. A.,***

*PH.D., ASSOCIATE PROFESSOR,*

*NATIONAL AVIATION UNIVERSITY, UKRAINE*

***TEMNIKOVA E. L.,***

*NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY OF UKRAINE «IGOR SIKORSKY KYIV*

*POLYTECHNIC INSTITUTE», UKRAINE*

## **PRINCIPLES OF CONSTRUCTING INFORMATION SUPPORT SYSTEMS FOR MAKING MANAGERIAL DECISIONS IN AIR TRANSPORT ENTERPRISES**

**Introduction.** The human factor has a significant impact on the safety of civil aviation aircraft – unintentional errors allowed by air traffic controllers and operators often lead to undesirable consequences. The reason for the errors of the persons of the dispatching and operator staff is often their inadequate psychophysiological state (PPS) (states of fatigue, drowsiness, anxiety, nervous or inhibited emotional state).

The above applies primarily to air traffic controllers, since their errors due to being in a state of constant neuro-emotional stress can lead to catastrophic consequences – deaths and significant material losses. Meanwhile, the actions and condition of air traffic controllers during the work shift are currently carried out at the

command and control posts only by visual control by the administrators (senior air traffic controllers).

This circumstance causes the increased urgency of the development of information systems that would be provided by persons controlling the work of air traffic controllers with additional relevant information, the use of which would allow them reasonably to disengage the air traffic controllers from work when symptoms show that the air traffic controller has reached an unacceptable level of fatigue, or unfavorable trends in the change their PPS.

**Results of research.** In this report, the main principles and information technologies underlying the construction of the information support decision-making system (ISDMS) developed by the authors are made by the persons taking managerial decisions at airport command posts (ACP). The application of the developed system will allow the ACP to make more informed decisions on the removal of air traffic controllers in an inappropriate PPS, and thus ensure a significant reduction in the human factors influence on the safety of aircraft operations.

The developed ISDMS will be one of the most important components of the safety systems of civil aviation aircraft.

**Basic principles of building information support systems for decision-making.** In order to prevent possible errors of air traffic controllers by detecting an unfavorable trend in the change in PPS, determining the moment when their PPS is transitioned into a state of fatigue, drowsiness, or anxiety, using the ISDMS developed by the authors, a pre-shift (at a specialized medical point), intra-shift (at the workplace, air traffic controller at the command and control point) and post-shift control of the PPS of air traffic controllers.

In addition to the pre-determined medical control of air traffic controllers fixed in regulatory documents, the authors also suggest their pre-existing psychophysiological (PP) control based on the determination of the state of the regulatory systems of the human body. It should be noted that the state of the body's regulatory systems objectively indicates the presence of a person in a state of fatigue, drowsiness, anxiety (unlike the emotional state, the state of fatigue, drowsiness and anxiety cannot be practically controlled by a person at his discretion). An integral indicator of the state of the regulatory systems of the human body is the state of its cardiovascular system, which can be characterized by parameters of the electrocardiogram (in particular, heart rate variability based on the work of Baevsky, Kalnish and other scientists [1]).

Based on the results of the PP of the pre-flight control of air traffic controllers, taking into account its PP resource (the data on the PP resource of each air traffic controller should be contained in the corresponding database), prediction of changes in the PPS of the air traffic controller during the work shift is carried out.

Permanent Interchange control (monitoring) of the PPS of the air traffic controller in the process of fulfilling his functional duties is proposed to be carried out by voice [2]. Using voice as an analyzed feature makes it possible to control the air traffic controller contactlessly, remotely, without distracting him from work.

The main requirements for a voice intra-shift control system of PPS is to ensure the system's operation in real time (that is, higher requirements are imposed on the system's speed) and control over the continuous speech of the air traffic controller.

The necessity to use the normatively established phraseology allows to reduce the Interchange control (monitoring) of the PPS in a continuous language to the monitoring (monitoring) of the PPS by separate language fragments (teams). As language fragments, which are used to monitor PPS, word combinations, words (fragments of words) are used, which are often used by air traffic controllers in the process of work and are part of professional phraseology established by regulatory documents.

The monitoring system for the PPS of air traffic controllers for their continuous fusion includes the following subsystems: scanning and sampling the speech signal; preliminary signal processing consists in noise reduction; segmentation of continuous speech into language fragments; search in continuous speech and highlighting key language fragments (models of which are preliminarily included in the corresponding database – dictionary), monitoring the PPS of air traffic controllers by key language fragments, conducted on the basis of their phonemic analysis.

The main stages of PPS monitoring for key language fragments are: segmentation of the keyword into phonemes, recognition of vowel phonemes, parameterization of vowel phonemes, classification of speech signals and decision making about the PPS air traffic controller. In this case, the classification of the air traffic controller states is proposed to be based on a comparative analysis of control and reference informative parameters that characterize certain (primarily vowel) phonemes that are part of the key language fragments.

In order to correct the forecast of changes in the PPS during the work shift made based on the results of the prefetched PP control and the refinement of the PP values of the air traffic controller resource, it is proposed to carry out additional control of the PPS of the air traffic controller during breaks in his work for the state of the cardiovascular system with the use of portable electrocardiographs.

Post-shift PP control of air traffic controllers is carried out in a manner similar to the pre-flight PP control.

Based on the results of the comparison of the post-shift and pre-shift PP control indicators, the values of the PP of the resource in the corresponding database are corrected.

### **Application of information technologies for building information support systems for decision-making**

ISDMS is built as an intellectual information system based on the integrated application of modern information technologies.

In connection with the incompleteness of the initial information inherent in this problem area, the uncertainty of external and internal factors (including the information load and the properties of the physical environment), artificial neural networks (ANN) are used in constructing the ISDMS [3], computational intelligence, fuzzy logic, and wavelets for dividing continuous speech into language fragments and suppressing noise in the original speech signal [4].

Both the system of intramuscular monitoring of the PPS as a whole and the subsystem for identifying key language fragments from the contiguous continuous speech of the air traffic controller are created using methods of the theory of pattern recognition [5].

The module for the classification of the subsystem for selecting key language fragments from the contiguous speech of the air traffic controller is proposed to be built on the basis of a speaker-independent ANN trained to recognize key language fragments.

**Conclusions.** 1. The principles of constructing information support systems for decision-making for the justified determination of PPS in the early stages of its change, taking into account the psychophysiological resource of air traffic controllers, which allow to control the PPS during the entire work shift, and thus reduce the human factor influence on the safety of aircraft flights.

2. ISDMS is developed as an intellectual information system, which makes it possible to plan operational management actions in the conditions of incompleteness of information and uncertainty of external influences.

3. The presence of incompleteness and uncertainty of information, the random nature of the influence of internal and external factors in the functioning of ISDMS in real operating conditions led to the use of methods of computational intelligence and artificial neural networks in the development of the system.

#### References:

1. Баевский Р.М. Анализ variability сердечного ритма: история и философия, теория и практика / Р.М. Баевский // Клиническая информатика и телемедицина. – 2004. – №1. – С.54-64.
2. Темников В.А. Параметризация автоматического контроля доступа операторов к ресурсам информационных систем по голосу / В.А. Темников, Е.Л. Темникова // Вестник Восточноукраинского национального университета им.В.Даля. – №9 (151). – Ч.1. – 2010. – С.143-148.
3. Хайкин С. Нейронные сети / С. Хайкин // 2-е изд. Пер. с англ. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2006. – 1104 с.
4. Темников В.А. Методика проведения шумочистки речевого сигнала в процессе распознавания / В.А. Темников, Л.В. Пономаренко // Вестник Восточноукраинского национального университета им. В.Даля. – №5 (111). – Ч.1. – 2007. – С.123-127.
5. Рамишвили Г.С. Автоматическое опознавание говорящего по голосу / Г.С. Рамишвили // М.: Радио и связь, 1981. – 224 с.

**ВЬЮГИНА Л. К.,**  
К.Э.Н., ДОЦЕНТ КАФЕДРЫ,

**РОЩИНА О. Е.,**  
ПРОФЕССОР, Д.Э.Н.,

СТОЛИЧНАЯ ФИНАНСОВО-ГУМАНИТАРНАЯ АКАДЕМИЯ, Г.МОСКВА, РОССИЯ

## **МОДЕЛИ УПРАВЛЕНИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССАМИ НА ПРЕДПРИЯТИИ: КЛАССИЧЕСКИЙ И СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОДЫ**

**Постановка проблемы (актуальность).** Динамичное развитие экономики и предпринимательской деятельности, актуализирует проблемы выбора модели управления бизнес-процессами с использованием классических и современных технологий, которые жизненно необходимы для устойчивого развития предприятия. Выбор и использование в работе предприятия определенной модели способствует сокращению издержек, а самое главное – сокращению ресурса времени.

Современные требования ведения бизнеса, независимо от вида деятельности и формы собственности предприятия, заключаются прежде всего в достижении максимума прибыли при минимуме затрат. Модели планирования и контроля способствуют решению конкретных задач, определяя наиболее выгодные источники финансирования и рационального направления расходования средств, тем самым помогая добиться некоторого устойчивого положения предприятия на рынке. Исследование направлено на рассмотрение практического применения конкретных моделей ведения бизнес-процессов и эффективности их использования.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Исследование использования модели «Дерева решений» Ховленда и Ханта, «Модели Баумоля» и «Модели Миллера-Орра» были раскрыты автором Вьюгиной Л.К. в работе «Управленческая экономика» Учебное пособие для магистрантов. – М.: МИИТ, 2014 г.

Исследования календарного метода MRP1, объемно-календарного метода MRP2 и метода управления ERP были представлены в работе автора Вьюгиной Л.К. «Логистика производства» – Ижевск: Буква, 2015 г.

Исследование практического применения графика Ганта было проведено в одной из строительных компаний и отражено в статье «График Ганта как одна из моделей повышения эффективности управления бизнес-процессами» в журнале «Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов» №11(113) ноябрь 2015г. авторы Вьюгина Л.К., Азимов У.

**Целью данного исследования** является определение подхода выбора модели к управлению бизнес-процессами, выбора программного обеспечения и эффективности практического использования.

**Результат исследования.** Требования времени таковы, что без применения в практике работы предприятия методов минимизирования затрат и совершенствования методов контроля за выполнением всех видов работ, предприятие обречено на выживание, а не стабильную прибыльную деятельность.

В современной предпринимательской деятельности бизнес-план является рабочим инструментом, используемым во всех сферах предпринимательства. Бизнес-план, одна из моделей планирования с которой начинается предпринимательская деятельность. Бизнес-план корректируется по мере развития предприятия – это критическая стартовая точка и базис всей плановой и исполнительской деятельности, это наиболее важный источник аккумуляции стратегической информации и способ прямого управленческого воздействия на будущее положение предприятия, описывающий пути достижения прибыльности. Овладение методами разработки бизнес-плана позволит предпринимателям выработать те основные черты, которые присущи преуспевающим бизнесменам, такие как стремление к новшествам; готовность идти на разумный риск; уверенность в собственных силах; способность напряженно трудиться; умение ставить перед собой высокие, но достижимые цели; умение вести тщательный учет своих затрат и результатов [1].

Бизнес-план описывает процесс функционирования фирмы, показывает, каким образом ее руководители собираются достичь своей цели и задачи, в первую очередь повышения прибыльности работы предприятия. Хорошо разработанный, взвешенный бизнес-план помогает фирме развиваться, завоевывать новые позиции на рынке, где она функционирует, составлять стратегические планы своего развития.

График Ганта является одним из методов планирования крупных работ с несколькими соисполнителями, т.е. проектов. Это была первая модель, которая наглядно показала эффективность каждого производственного процесса в рамках проекта. Диаграмма Ганта до сих пор остается важным инструментом управления, она обеспечивает графическое отображение плана всех видов работ, удобная для контроля и отслеживания качества выполненных работ. График Ганта представляет собой таблицу со столбцами. В левой колонке указывается объект измерения или обозначение программы, а также вид работ. Другие столбцы соответствуют единицам времени, это могут часы, недели. Часы если речь идет о почасовой работе рабочего, дни и недели если речь идет о контроле за выполнением определенных видов работ. В верхней части построенных таким образом столбцов может быть записана цифра, указывающая объем работ, предусмотренный расчетами (прогнозами).

Сегодня классическую диаграмму Ганта сменяет ее современная вариация – программа оценки и анализа (PERT), по сути это сетевой график и он является отдельной технологией, которая просто схожа с рассматриваемой диаграммой. Модель сетевого планирования и контроля позволяет выстраивать и контролировать бизнес-процессы в режиме реального времени с использованием разработанного программного продукта ARIS. Данный программный продукт

применяется в практике на сложных производствах, в работе крупных складских модулей, сложных наукоемких производствах. Информационные технологии позволяют минимизировать время разработки, согласования сложного проекта. В программу, по требованию заказчика, встраивается подпрограмма расчета расходных материалов, система оповещения контроля за выполненными работами, а также существует возможность корректировки видов работ в случае форс-мажорных обстоятельств.

MRP-1 является одной из самых распространенных моделей, основанных на толкающем принципе. Эта система представляет собой совокупность программных средств обработки данных, направленную на формирование планов, графиков производства для синхронизации процессов перемещения материальных ресурсов и снижения запасов. MRP-1 опирается на: – производственную программу в специфицированном виде; – данные о времени выполнения логистических операций и о размерах запасов; – данные о необходимых материальных ресурсах с указанием расходов [2]. Эффективность практического использования достаточно высока, особенно на средних предприятиях.

Распространенным методом управления производством и дистрибуции в мире является стандарт MRP II в котором описываются основные требования к информационным производственным системам. MRP II – это набор проверенных на практике принципов разумных моделей, процедур управления и контроля, служащих повышению показателей экономической деятельности предприятия.

В середине 90-х с развитием системы информационных технологий и Интернет был введен в обращение термин ERP-системы, которые позволяют планировать, координировать и контролировать удаленные объекты единого холдинга или производства, например, таких как РОСНЕФТЬ, VOLVO. ERP-методология представляет собой надстройку над MRP, нацеленную на оптимизацию работы с удаленными объектами управления (филиалами предприятия). В частности они позволяют получать сквозную систему планирования и анализа себестоимости по всему жизненному циклу товара. ERP стандарты реализованы во многих программных продуктах, среди которых выделяются технологические бренды: – ERP-система R/3 от фирмы SAP.

CSRP (customer synchronized resource planning) захватывает весь жизненный цикл продукции, это очень важно с точки зрения управления стоимостью. CSRP – была предложена компанией SYMIX. Сущность данной концепции модели состоит в том, что при планировании и управлении компанией надо учитывать не только производственные и материальные ресурсы предприятия, но и все ресурсы, которые обычно рассматриваются как «вспомогательные» или «накладные». Все ресурсы, потребляемые во время маркетинговой и «текущей» работы с клиентом, послепродажного обслуживания проданных товаров, перевалочных и обслуживающих операций, а также внутрицеховых ресурсов, то есть всего «функционального» жизненного цикла товара, что приобретает решающее значение для повышения конкурентоспособности предприятия в



отраслях, где жизненный цикл товара невелик и требуется оперативно реагировать на изменение желаний потребителя [3].

**Выводы.** При всем многообразии форм предпринимательства существуют ключевые положения, применимые практически во всех областях коммерческой деятельности и для разных фирм, но необходимые для того, чтобы своевременно подготовиться и обойти потенциальные трудности и опасности, тем самым уменьшить риск в достижении поставленных целей.

Значимость научной разработки Генри Ганта для управления производством заключается в следующем: диаграмма Ганта оказалась таким мощным аналитическим инструментом, что в течение почти ста лет не претерпевала изменений.

Модель MRP1 позволяет определить число производственных процессов, рассчитать количество необходимых деталей на одно изделие, корректировку объема имеющихся или заказанных складских запасов и смещения чистой потребности в соответствии с необходимым временем выполнения. Практическое использование данной модели дает преимущество в экономии времени на подготовительные работы.

Идея MRP II опирается на несколько простых принципов, например, разделение спроса на зависимый и независимый. MRP II Standart System содержит описание 16 модулей, что позволяет детализировать подход к оптимальному выбору решения задач.

ERP системы охватывают большую часть производственного цикла с точки зрения планирования и управления запасами, стоимостью. В некоторых системах ERP поддерживаются системы сервиса и конфигурирования, которые интегрированы с другими частями системы, что позволяет максимально эффективно адаптироваться к изменениям требований рынка и отдельного потребителя.

Важнейшее значение для управления взаимоотношениями с поставщиками имеет модуль конфигуратора продукции, который позволяет оперативно и точно оценить стоимость заказа конкретного товара для конкретного потребителя, причем не только с учетом включения отдельных опций в товар, но и с учетом технологического процесса, специально разработанного для выполнения конкретного заказа. Интеграция покупателя в процесс производства – это основа идеологии и главное достоинство CSRP.

Самым главным выводом является тот, что разнообразие выбора моделей управления, планирования и контроля в деятельности предприятий позволяет добиться, при умелом использовании, очень значительных положительных результатов, как в производстве продукции, так и в ее реализации. Осуществляется устойчивое динамичное развитие экономики в целом, встраивание в международную систему планирования, контроля и управления.

#### **Литература:**

1. Баринов, В.А. Бизнес-планирование: учеб. пособ. 3-издание /В.А. Баринов. – М.: ФОРУМ: ИНФРА – М, 2013. – С. 19.
2. Выюгина Л.К. Логистика производства: учебное пособие. – Ижевск: Буква, 2015 г. – С. 29.

3. Сидоровнина И.А. Особенности внедрения технологий управления финансами на промышленных предприятиях // Производственный менеджмент: теория, методология, практика. – 2014. – № 1. – С. 23.

*Галицький О.М.,  
К.Е.Н., ДОЦЕНТ*

*Ніколюк О.В.,  
К.Е.Н., ДОЦЕНТ,  
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, УКРАЇНА*

## **ПАРАДИГМА ФОРМУВАННЯ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ**

**Постановка проблеми.** Розвиток науки логічно витікає з траєкторії еволюції людства й типологічних характеристик взаємодії продуктивних сил і функціонування виробничих відносин. Практика господарювання, розбудови держави, її економіки та системи підприємницької діяльності пов'язана з економічними інтересами економічних агентів, які уособлюють задоволення різного роду потреб. У зв'язку з цим важливо дослідити і довести практики еволюційності категорії «економічний інтерес» в історико-еволюційному плані, плані багатоаспектності суджень з приведенням їх до єдиного знаменника. Попередньо зазначимо, що на наше переконання, економічний інтерес – це вмотивоване бажання щодо рівня необхідності здійснення економічних діянь, які опосередковують досягнення відповідної мети – задоволення потреб, адже економічні відносини є провідником будь-яких інших інтересів і їх вимір суто економічний. Зазначений аспект постановки питання щодо визначення рольових характеристик поняття «економічний інтерес» вважаємо визначальним. В науково-практичному плані він позиціонується на макро-, мезо- й мікрорівні, залежно від статусу його носіїв і суб'єктності регулювання, прояву, способів задоволення.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Саме в заданому контексті розглядають цю категорію, систематизуючи засади його прояву на різних віхах становлення держави, ринку, підприємницької системи в наукових працях І. Гришової, О. Наумова, О. Митяй, Т. Шабатури, С. Стоянової-Коваль, Т. Шестаковської та інших [1-6].

**Мета дослідження:** окреслити сучасні контури парадигми формування захисту економічних інтересів суб'єктів господарювання.

**Виклад основного матеріалу.** Повсякчас формування, подальший розвиток і функціонування суспільних формацій відбувалися під впливом мотивацій задоволення різнорідних потреб, основу яких складала економічні інтереси, які, як свідчить еволюція економічної науки, – базисний чинник науково-технічного прогресу, стимул до поступального руху вперед.

Суспільство, розвиваючись та консолідуєчи організаційно-економічну основу суспільно-господарського поступу на кожному з відповідних етапів еволюції діяло в межах різнорівневої зацікавленості суб'єктів у певних діях. Таким чином, в науці й на практиці сформувалося стійке розуміння, а також історичне переконання про виключну значимість економічних інтересів.

Фундаментальною проблемою розвитку будь-якого суспільства є узгодження інтересів, розв'язання суперечностей між ними. Інтереси безпосередньо пов'язані з економічними, соціальними та іншими формами діяльності людей, тому розглядаються дослідниками в різних аспектах. Розбіжність поглядів представників різних наукових течій виявляється в концептуальному розумінні сутності інтересів. Структура економічних інтересів надзвичайно складна й розгалужена, адже вони підпорядковані необхідності задоволення широкої гами потреб, перебувають при цьому в безперервному розвитку. Безперервність означає постійну інституційну динаміку, логіка якої підпорядкована об'єктивним законам ринку, перш за усе закону вартості. Разом з цим має місце різноманітність економічних інтересів, структуризація їх видових характеристик за різнорідними ідентифікаційними ознаками.

В загальному плані вони економічні інтереси класифіковані нами за такими інституційними рівнями імплементацій:

1) ринок – економічні інтереси виробництва, розподілу, обміну, споживання (макрорівень – який виходить за межі держави, так як ринок є глобальним утворенням й економічний інтерес об'єктивно формується з урахуванням цього чинника);

2) держава, регіон – інтереси аналогічні, але сформовані з урахуванням державних або регіональних (в середині держави) особливостей, зокрема спеціалізації, традицій виробництва тощо (мезорівень – доповнює макрорівень інституційними чинниками національно-регіонального характеру);

3) підприємство, організація, індивід – інтереси безпосередніх учасників ринкового обміну щодо задоволення їх виробничо-трудова мотиваций задля задоволення потреб (мікрорівень – підсистема у якій превалюють індивідуальні чинники становлення економічних інтересів).

4) Інституційна теорія багатогранна й багатоаспектна, саме це дає можливість теоретично ідентифікувати еволюційний контекст позиціонування економічних інтересів й інтересів загалом, які здебільшого ми ладні вважати економічними, залежно від типу економічної системи в історичному вимірі розвитку держави. Інституційно доведеним є факт про те, що мотиваційні пріоритети економічної поведінки людей є досягнення різного роду цілей завдяки інституціоналізації своїх інтересів. Проте в інституційному плані економічні інтереси не ототожнюються з мотивами, бо в економіці відсутній синонімічний підхід до розуміння предметів і явищ. Виходячи з цього приведемо ідентифікаційні ознаки інституційного упорядкування факторів інституціоналізації економічних інтересів залежно від типу економічної системи

5) Кожен суб'єкт економічних відносин є носієм конкретного інтересу, який є причиною та умовою їх взаємодії й саморозвитку. Враховуючи специфіку

агропромислової сфери, суб'єктами – носіями економічних інтересів можуть бути всі учасники виробництва, обслуговування і просування продукту агропромислового виробництва до споживача.

6) Несприятливі умови господарювання, які склались на більшості вітчизняних аграрних підприємствах, загострили основну проблему сьогодення – пошук і впровадження оптимальних методів діагностики, оцінювання і контролю стану поточних захисних функцій провідних виробничо-господарських структур, у напрямку пошуку ефективних рішень для стабілізації ситуації, що виникла.

7) З цим пов'язано зародження категорії «захист економічних інтересів» і розроблення на прикладі стратегічно важливих для держави аграрних підприємств дієвих систем діагностики їхньої економічної захищеності для вчасного виявлення і, за можливості, запобігання у майбутньому послабленню їх захисту в багатоструктурованому аспекті збереження помірно безпечної підприємницької діяльності. Це буде доцільним унаслідок впровадження ефективних заходів, які обернено пропорційно залежали би від кількісного виміру діагностованої величини рівня захисту економічних інтересів господарюючого суб'єкта.

**Висновки.** Узагалі проблема захисту постає перед кожним підприємством будь-якої форми власності, тим більше, якщо воно прагне продовжувати функціонувати з допустимими фінансово-економічними результатами у кризовий або післякризовий період, коли рівень невизначеності ринку максимальний за рахунок накладання і пролонгації на невизначений період найбільшої кількості різних ідентифікованих ризиків, які зазвичай комплексно обтяжують всю підприємницьку діяльність [2].

Причому, мета комплексної системи захисту підприємства все одно ґрунтуватиметься на мінімізації зовнішніх і внутрішніх загроз, що впливають насамперед на економічний стан суб'єкта підприємництва [3, с. 86], який залишається за будь-яких умов основним індикатором діяльності виробничо-господарської структури. Це дає змогу чітко виокремити категорію «захист економічних інтересів» як безумовну складову «безпеки» аграрного підприємства і тим самим встановити відмінності між такими категоріями, як «захищеність», «економічна захищеність», «безпека» і «економічна безпека» підприємства. Подальші дослідження будуть проведені в площині визначення економічної природи вищенаведених економічних категорій в контексті забезпечення інтересів власників бізнесу.

### Література:

1. Гришова І. Ю. Ефективний методичний інструментарій прогнозування фінансово-економічної стійкості / О.В.Глушко, І.Ю. Гришова, Н.В. Лагодієнко // Актуальні проблеми економіки. – 2017 – №1 – С 359-366.
2. Гришова І.Ю. Деякі аспекти кредитного забезпечення пріоритетних галузей національної економіки України/ І.Ю. Гришова, Є.М.Черан/ Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент». – №12 (66). – 2015. – С.117-121.

3. Гришова І.Ю. Визначення рівня економічної стійкості підприємств на основі показників ефективності./ О.В. Глушко, І.Ю. Гришова, М.Ю. Щербата// Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 155(11-12). – С. 82-86.
4. Шабатура Т.С. Методологічні засади оцінки економічного потенціалу підприємства / Т.С. Шабатура // Вісник Чернігівського національного технологічного університету, 2014. – № 2(74). – С. 54-60.
5. Митяй О.В. Науково-методологічні критерії формування механізму досягнення економічної безпеки підприємствами [Електронний ресурс] / О.В. Митяй, О.А. Хлистуна // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск №2. Грудень 2014 р. – Миколаїв. – С. 630-633. Режим доступу до журн.: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/128.pdf>
6. Митяй О. В. Вплив економічних ризиків на фінансову безпеку аграрних підприємств / О. В. Митяй // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 4 (9). – С. 98-107. (0,4 д.а.)

**КВАСНИЦЬКА Р.С.,**

*Д.Е.Н., ДОЦЕНТ,*

**ТАРАСЮК М.В.,**

*АСПІРАНТ,*

*ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, УКРАЇНА*

## **РОЗВИТОК ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

**Постановка проблеми.** Розвиток сучасної економіки важко уявити без залучення інвестицій, у тому числі іноземних, що забезпечують науково-технологічний прогрес, економічне зростання, створення додаткових та збереження існуючих робочих місць, активізацію підприємницької діяльності тощо. Саме іноземні інвестиції можуть бути джерелом не лише капіталу, але й нових технологій, навиків менеджменту і системи маркетингу. Тому, сьогодні набувають особливої гостроти дослідження розвитку іноземного інвестування економіки України.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Дослідженням особливостей залучення іноземних інвестицій в національну економіку держави преділено значну увагу такими вченими, як: О.Д. Вовчак, В.М. Геєць, В.М. Гриньова, О.Д. Данілов, Г.М. В.Г. Федоренко, Г.М. Філюк, О.Г. Чумаченко, У. Шарп та ін. Однак, не зважаючи на значний теоретико-методологічний та практичний доробок за цією тематикою, питання розвитку іноземного інвестування в економіку України як ніколи є актуальними, а тому потребують подальших досліджень.

**Метою дослідження** є проведення аналізу тенденцій залучення іноземних інвестицій в економіку України, виокремлення проблем іноземного інвестування вітчизняної економіки та окреслення перспектив щодо їх вирішення.

**Результати дослідження.** Відповідно до чинного законодавства іноземні інвестиції трактуються як цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в

об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [1]. Сьогодні в Україні спостерігається значне зменшення інвестицій, а їх рівень не перевищує 20% від валового внутрішнього продукту країни [2]. Переважну частку іноземних інвестицій становлять прямі інвестиції, що є категорією міжнародної інвестиційної діяльності, яка відображає прагнення інституційної одиниці – резидента однієї країни здійснювати контроль або суттєвий вплив на діяльність підприємства, є резидентом іншої країни” [2]. Зауважимо, що аналіз структури та динаміки зміни інвестицій є одним з першочергових завдань при визначенні основних тенденцій та факторів, які впливають на рівень інвестиційної привабливості та, у результаті, на формування та розвиток інвестиційного потенціалу підприємства. Динаміку надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну наведено в табл. 1.

Таблиця 1

*Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну з країн світу\**

Роки	Прямі інвестиції, млн. дол. США	Приріст суми прямих іноземних інвестицій, %
2006	21186,0	-
2007	29489,4	39,2
2008	35723,4	21,1
2009	38591,6	8,0
2010	38992,9	1,0
2011	45370,0	16,4
2012	48197,6	6,2
2013	51705,3	7,3
2014	53704,0	3,9
2015	40725,4	-24,2
2016	37655,5	-7,5

\*Складено авторами за даними [2].

Дані табл. 1 свідчать про те, що надходження прямих іноземних інвестицій в Україну до кінця 2014 року мало постійну тенденцію до збільшення. Однак, в 2015 році порівняно із 2014 роком сума прямих іноземних інвестицій у вітчизняну економіку зменшилась на 24,2%, а в 2016 році спад продовжився ще 7,5%. Така ситуація виникла через загострення політичної ситуації в Україні, що продемонструвало виникнення нестабільності та підвищення інвестиційних ризиків, що проявили себе у зростанні соціального навантаження на бюджети усіх рівнів та скороченні податкових надходжень, ставши наслідком миттєвого відпливу капіталу за межі території нашої держави, що призвело до ускладнення й так не простої ситуації. Основними чинниками, які негативно зумовлюють високий ризик іноземного інвестування підприємств в Україні, є надто затяжний і непослідовний характер ринкового реформування економіки, правова, економічна й політична нестабільність, недосконала фінансово-кредитна і податкова система, низький рівень розвитку ринкової інфраструктури. Водночас

Україна має низку чинників, які приваблюють іноземних інвесторів. Зокрема це місткий ринок, низька ціна робочої сили, вигідне географічне положення, сприятливі кліматичні умови. Так, аналізуючи інвестиційне середовище в Україні, С. Тесля зазначає «... з одного боку, ключову роль у його формуванні відіграє уряд, який визначає амортизаційну, грошово-кредитну, бюджетну, податкову політику тощо. З другого боку, на динаміку інвестицій істотно впливає ступінь розвитку фінансової та фондової інфраструктури вітчизняної економіки» [3, с. 455].

Однак, вартим уваги є позитивний момент зміни ситуації щодо спаду надходжень іноземних інвестицій в Україну, що склалась у 2015-2016 роках вже на початку 2017 року. Так, за перший квартал 2017 року обсяг інвестицій становив 38046,6 млн дол. США, що на 391,1 млн дол. США більше ніж річний обсяг інвестицій 2016 року. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає переважна частина загального обсягу прямих інвестицій в Україну, за останні роки входять: Кіпр, Австрія, Велика Британія, Нідерланди, Німеччина, Російська Федерація, Франція, Швейцарія, Віргінські Острови (Британія) та Італія. Зауважимо, що за залученням прямих іноземних інвестицій чільне місце серед галузей вітчизняної економіки займає саме промисловість, яка на сьогодні має на освоєнні 25,4% їх загального обсягу. Таким чином, на сучасному етапі розвитку національної економіки найбільш привабливими для інвесторів і надалі залишаються традиційні галузі промисловості: металургія, машинобудування, хімічна промисловість.

**Висновки.** Сучасний стан іноземного інвестування характеризується тенденціями до зменшення притоку іноземного капіталу в економіку України, які знаходяться під впливом негативних чинників, серед яких: корумпованість влади, бюрократизація дозвільних процедур (ліцензійних, сертифікаційних, митних тощо), нестабільність та непрозорість правового та регуляторного середовища, недосконалість системи захисту іноземних інвестицій, високий рівень інфляції, значне коливання валютних курсів та ін. Саме тому необхідне обґрунтування та практична реалізація виваженої політики, в межах якої доцільними є підвищення прозорості інвестиційного ринку, удосконалення системи захисту іноземних інвестицій, раціоналізація галузевого розподілу іноземних інвестицій шляхом розробки. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості вітчизняної економіки на міжнародному ринку інвестицій, що прискорить процес відтворення та нарощування інвестиційного потенціалу окремих підприємств та економіки загалом.

### Література:

1. Закон України: «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.96 р. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/93/9680>
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua). – Станом на 20.06.2017.

3. Тесля С. Організаційно-економічний механізм залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 454-459.

*КУХАРЧИК В.Г.,  
К.Е.Н., С.Н.С.,  
ІПРЕЕД НАНУ, УКРАЇНА*

## РЕГІОНАЛЬНА АСИМЕТРІЯ РИНКУ ПРАЦІ

**Постановка проблеми.** Охарактеризувати сучасний стан кадрової політики для транспортного комплексу України.

**Огляд останніх досліджень і публікацій.** Проблеми ефективного використання кадрів у транспортному комплексі розглянути у роботах Гуртова В.А., Мамонтова С.А., Жуковського М.О., Миша В.П., Вензика Н.Г. та інших авторів [1,2,3,4].

**Ціль статті.** Розробка та реалізації кадрової політики у транспортній галузі в Україні.

**Виклад основного матеріалу.** Існує кілька підходів до визначення потреб регіональних ринків праці в працівниках і, як наслідок, до формування структури попиту на підготовку фахівців. Всі ці підходи в основному можна звести до двох методів:

1. Нормативний підхід, який спирається на балансову модель, в основі якої лежить матриця відповідності потреб галузей економік в фахівцях за групами спеціальностей. Даний метод може використовуватися для узагальненого якісного оцінювання агрегованих показників системи державного впливу на співвідношення ринків праці та освіти, втіленого в структурі державного замовлення. Фактично даний підхід заснований на нормативній методології планової економіки.

2. Опитувальний підхід, заснований на проведенні опитувань роботодавців з приводу потреб у фахівцях.

При розгляді проблеми формування попиту на освітні послуги необхідно враховувати ще один важливий аспект: попит на напрями підготовки може формуватися в залежності не від реальної ситуації на ринку праці, а від того, яке суб'єктивна думка споживачів про цю ситуацію. А така думка не завжди адекватна реальному стану справ.

Невідповідність структури підготовки фахівців запитам ринку праці – це багато в чому вплив так званої ринкової асиметрії. Асиметрія ринку освіти проявляється в тому, що обидві сторони купівлі-продажу освітніх послуг володіють різною інформацією про зміст, необхідність і якість товару (освітньої послуги). Проблема асиметрії ринку професійної освіти є пов'язаною з асиметрією ринку праці, коли наймач не знає реальних якостей працівника. Тому він змушений орієнтуватися на доступні для нього властивості працівника: вік, стать, наявний досвід роботи, освіти і т. Д. Особливе місце в цьому переліку має освіту працівника. Отримання освіти більш високого рівня і в навчальному



закладі, що володіє більш високою репутацією, служить сигналом для роботодавців при відборі кандидатів на роботу.

Ринковий попит на освітні послуги є заломленням в свідомості їх безпосередніх споживачів запитів ринку праці. Попит безпосередніх споживачів послуг у багатьох випадках не збігається з вимогами ринку праці. Цей фактор є ключовим при формуванні пропозиції послуг платними навчальними закладами: вони орієнтуються не на потреби ринку праці, а на попит безпосередніх споживачів – індивідів. При цьому в більшості випадків в повній відповідності з принципом раціональної поведінки виробники (вузи) орієнтуються на отримання прибутку, залишаючи лише в якості «фону» соціальну спрямованість освітніх послуг.

Подібний стан професійної освіти зумовлює особливості ставлення ринку праці до освітніх вимог:

- освітні вимоги сприймається роботодавцем як другорядні, на перше місце виходить досвід роботи або перевіряються фактичні здібності працівника, такі як знання комп'ютера, володіння іноземною мовою і т. п.;
- професійні (кваліфікаційні) характеристики працівника також відсуваються на другий план.

З іншого боку, з огляду на, що освіта є суспільним товаром вона також не може бути повністю довірена «невидимої руки ринку», вельми важливою стає роль держави як своєрідного гаранта того, що за «товарною маркою» вузу дійсно ховається необхідну якість послуг. Реалізація кадрової політики в Україні повинна бути направлена на:

1. Підвищення рівня самостійності вищих навчальних закладів. необхідно стимулювати їх до залучення позабюджетних коштів та нарощування обсягів власної навчально-виробничої діяльності.

2. Переглянути систему збирання та обробки даних податковою, демографічною, освітньою та соціальною політикою.

Розвиток кадрового потенціалу є невід'ємною частиною кадрової політики кожного сучасного підприємства, незалежно від виду та особливостей його діяльності. В теорії управління персоналом під кадровою політикою прийнято розуміти нормативно встановлену сукупність цілей, задач, принципів, методів, технологій, засобів та ресурсів з відбору, навчання, використання, розвитку професійних знань, вмінь, навичок, можливостей спеціалістів, керівників, інших учасників професійно-трудоих відносин.

Головна мета формування кадрового потенціалу підприємства – забезпечити підприємство необхідними трудовими ресурсами, здатними вирішити завдання та досягти підприємством поточних і стратегічних цілей.

Отже розглянувши певні принципи та напрями формування кадрового потенціалу підприємства можна зробити висновок, що високий інтелектуальний рівень підприємства в будь-якій сфері приваблює висококваліфікований персонал, що надає можливість для створення унікального поєднання професійних здібностей, що в свою чергу безпосередньо забезпечує кадровий потенціал підприємства з високою конкурентоздатністю. Підвищенню

ефективності формування і використання кадрового потенціалу підприємства сприяє скорочення втрат робочого часу та забезпечення його раціонального використання, удосконалення режимів праці і відпочинку. Важливими резервами підвищення ефективності формування і використання кадрового потенціалу підприємства є зростання продуктивності праці та підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб підприємства, поліпшення системи перепідготовки кадрів, а також поліпшення умов праці. Основною метою кадрової політики є своєчасне забезпечення оптимального балансу процесів комплектування, збереження персоналу, його розвитку відповідно до потреб підприємства, вимог діючого законодавства та стану ринку праці.

Базою формування кадрової політики підприємства виступає аналіз структури персоналу, ефективності використання робочого часу, прогнози розвитку підприємства і зайнятості персоналу. Іноді ця робота проводиться за допомогою спеціальних консалтингових організацій, і хоча оплата їхніх послуг дуже висока, результат набагато перевищує витрати.

Кадрова політика підприємства повинна забезпечити:

- організаційну інтеграцію – вище керівництво і лінійні керівники приймають розроблену та добре скоординовану стратегію управління людськими ресурсами як “свою власну” і реалізують її у своїй оперативній роботі, тісно взаємодіючи з функціональними службами;

- високий рівень відповідальності усіх працівників, під яким розуміють як ідентифікацію з базовими цінностями підприємства, так і наполегливу реалізацію визначених цілей у практичній роботі;

- функціональність – варіантність функціональних завдань, що передбачає відмову від традиційного, жорсткого розмежування різних видів робіт, а також використання різноманітних форм трудових контрактів (повна, часткова і погодинна зайнятість);

- структурність – адаптація до безперервного навчання, організаційних змін, гнучкість організаційно-кадрового потенціалу, висока якість роботи і її результатів, умов праці (робоче середовище, зміст роботи, задоволеність працівників).

Базовою метою кадрової політики на сучасному етапі є:

- залучення до участі соціально-економічних та політичних реформах усе працездатне населення країни, мобілізація людських ресурсів до активної участі у високо ефективну та високо якісну працю;

- укомплектування усіх ланок державної, суспільної та господарської праці ініціативними та компетентними людьми, які розуміються на необхідності якісних змін у суспільстві та які вміють впроваджувати їх у життя;

- забезпечення безперервного вдосконалення та своєчасне оновлення кадрового складу виробничо-господарської, соціально-культурної та адміністративно-державної сфери організації суспільства, зріст професіоналізму та соціальної відповідальності кадрів керування.

За своїм складом кадрова політика має таке коло проблем:

- цілеспрямоване, планомірне та збалансоване формування та підготовка кваліфікованих робітників, постійне підвищення їх професійної майстерності, всебічна освіта та постійне виховання кадрів.

- розподіл та перерозподіл робітників за сферами зайнятості, регіонам країни та видам професійної діяльності.

Раціональне використання кадрів, моральне та матеріальне стимулювання їх діяльності, розвиток спеціальних вмінь, формування задоволеністю праці, контроль за діяльністю кадрів, формування та розвиток комплексної системи керування людськими ресурсами.

При формуванні кадрової політики враховуються чинники, які властиві зовнішньому і внутрішньому середовищу підприємства: вимоги виробництва, стратегія розвитку підприємства; фінансові можливості підприємства; кількісні і якісні характеристики; ситуація на ринку; попит на робочу силу з боку конкурентів; впливовість профспілок, жорсткість у відстоюванні інтересів працівників; вимоги трудового законодавства, прийнята культура роботи з найманим персоналом та ін. (табл. 1).

Таблиця 1

***Прогноз підготовки кадрів на випускників вищих навчальних закладів з урахуванням регіональної асиметрії ринку праці для транспортного комплексу України***

Уточнення структури і складу груп спеціальностей (напрямів), в розрізі яких здійснюється прогнозування	Виділення сегментів ринку праці за критерієм можливості нормування потреби в трудових ресурсах по видам транспорту
«Нормований» сегмент	«Ринковий» сегмент
Виділення підсегментів за критерієм вихідних даних прогнозування	Проектування структури і складу вибірки на підприємствах транспортної галузі за видами транспорту
Сегмент прогнозування на основі демографічних характеристик за видами транспорту	Сегмент прогнозування на основі виробничо-технологічних характеристик за видами транспорту
Визначення прогнозу попиту на фахівців за спеціальностями з урахуванням регіональної асиметрії по видам транспорту	Оцінка насиченості ринку фахівцями даної професії на основі аналізу динаміки потреби і частки працівників, працевлаштованих і працюють відповідно до отриманої освіти, а також з урахуванням природної динаміки чисельності працюючих
Визначення частки фахівців, працевлаштованих і працюючих відповідно за отриманою спеціальністю і рівнем освіти	Оцінка фактичної чисельності та прогноз потреб у фахівцях в досліджуваних сегментах
Визначення норм чисельності фахівців з урахуванням регіональної асиметрії по видам транспорту	Прогноз підготовки кадрів на випускників вищих навчальних закладів з урахуванням регіональної асиметрії ринку транспортних послуг в Україні

Загальні вимоги до кадрової політики в сучасних умовах зводяться до наступного:

1. Кадрова політика повинна бути тісно пов'язана зі стратегією розвитку транспортного комплексу. В цьому відношенні вона є кадровим забезпеченням реалізації цієї стратегії.

2. Кадрова політика повинна бути достатньо гнучкою. Це означає, що вона повинна бути, з одного боку, стабільною, оскільки саме зі стабільністю пов'язані певні очікування працівника, з іншого – динамічною, тобто коректуватися відповідно до зміни тактики підприємства, виробничої і економічної ситуації. Стабільними повинні бути ті її сторони, які орієнтовані на облік інтересів персоналу і мають відношення до організаційної культури підприємства.

3. Оскільки формування кваліфікованої робочої сили пов'язане з певними витратами для підприємств транспортного комплексу, кадрова політика повинна бути економічно обґрунтованою, тобто виходити з його реальних фінансових можливостей.

4. Кадрова політика повинна забезпечити індивідуальний підхід до своїх працівників.

Кадрова політика є складовою частиною всієї управлінської діяльності і виробничої політики організації. Вона має на меті створити згуртовану, високорозвинену і високопродуктивну робочу силу.

Адекватну інформацію про потреби у фахівцях не можна отримати, провівши опитування, наприклад, малих підприємств, які навряд чи прогнозують свої кадрові потреби на віддалену перспективу. Швидше в цьому випадку можна (і потрібно) ґрунтуватися не на прогнозах окремих сегментів ринку праці, а на фактично сформованій структурі зайнятості працівників. Це обумовлює необхідність комплексного підходу до прогнозування стану ринку з урахуванням його сегментів. При цьому виникає необхідність як в нормативному, так і в опитувальному підході. Причому другий має на меті і отримання прогнозів конкретних галузей (де це можливо), і оцінку тенденції структури зайнятості фахівців поза прив'язкою до галузей.

**Висновки.** Кадрова політика направлена на формування такої системи роботи з кадрами, яка б орієнтувалась на одержання не тільки економічного, але й соціального ефекту, при умові діючого законодавства, нормативних актів і урядових рішень.

Механізмом реалізації кадрової політики є система планів, норм і нормативів, організаційних, адміністративних та соціальних заходів, спрямованих на вирішення кадрових проблем і задоволення потреб. Ринок освітніх послуг можна розглядати як ринок з асиметричною інформацією: одна зі сторін ринкових відносин (частіше вуз – продавець освітніх послуг) володіє інформацією, не відомої іншій стороні (споживачам послуг – абітурієнтам). Проявом асиметрії є проблема невідповідності професійної структури випускників професійних навчальних закладів запитам ринку праці з урахуванням регіональної асиметрії. Ця проблема, що не втрачає своєї актуальності, носить багатоплановий характер. При вирішенні цієї проблеми необхідно враховувати особливості розвитку галузей, регіональні відмінності, особливості підготовки фахівців за рівнями освіти і т. д. Не можна не

враховувати і суб'єктивно-особистісні моменти: так, потреби економіки в конкретних кадрах далеко не завжди збігаються з бажанням людей отримувати саме «затребувані» професії. Це вже питання права вибору людини.

### **Література:**

1. Гуртов В. А. Моделирование потребностей экономики региона в выпускниках системы высшего профессионального образования // Регионоведение. – 2003. – № 1–2. – С. 262–267
2. Мамонтов С.А. Маркетинговые аспекты асимметрии рынка труда и рынка образовательных услуг // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». – 2013. – № 1. – С. 7–12.
3. Жуковський М.О. Трудові ресурси як складова конкурентоспроможності підприємства / М.О. Жуковський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №2. – С.54 – 58.
4. Миша В.П. Кадрова політика на підприємстві: проблеми і перспективи/ В.П. Миша // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №6. – С.165 – 168.

***КУХАРЧИК О.Г.,***  
*АСПИРАНТ,*  
*ІПРЕЕД НАНУ, УКРАЇНА*

## **ФОРМУВАННЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО КЛАСТЕРУ**

**Постанова проблеми.** Проаналізувати існуючі етапи розвитку транспортно-виробничих об'єднань. Обґрунтувати групи факторів привабливості для вантажовласників. Уточнити термінологію при вивченні поняття кластер в економіці. Охарактеризувати основні зони взаємодії в системі портово-промислової зони.

**Огляд останніх досліджень і публікацій.** Особливості мультимодальних перевезень були розглянуті в працях Котлубая О.М., Лімонова Е.Л., Плужнікова К.І., Чунтомової Ю.А., Скарідової А.С., Цветова Ю.М., Чекаловца В.Г. та інших авторів [1,2,3]. Концепція кластерів розглядалась в роботі Войнаренко М.П. як шлях до відродження виробництва на регіональному рівні, в роботі Крижановського С.В. як формування морського кластеру, та в працях інших авторів [4,5,6].

**Ціль статті.** Показати переваги створення мультимодального кластеру.

**Виклад основного матеріалу.** Кластер (англ. cluster) — група однакових або подібних елементів, зібраних разом або близько один до одного; в'язка, пучок, жмуток, пачка (чогось однорідного). Кластер (в економіці) – сконцентрована на деякій території група взаємопов'язаних організацій (компаній, корпорацій, університетів, банків та ін.): Постачальників продукції, комплектуючих і спеціалізованих послуг; інфраструктури; науково-дослідних інститутів; вузів та інших організацій, які взаємодоповнюють один одного і підсилюють конкурентні переваги окремих компаній і кластера в цілому. Кластер має властивості взаємної конкуренції його учасників, кооперації його учасників, формування унікальної компетенції регіону, формуванням концентрації підприємств і організацій на певній території.

При розвитку мультимодальних транспортних технологій саме морські торговельні порти стають центрами інтенсифікації обробки транспортних і вантажних потоків. Вони грають роль вузлових або опорних точок міжнародних транспортних коридорів та інших форм співпраці різних підрозділів виробничої інфраструктури. При виборі перевізника і маршруту слідування на перше місце виходять критерії швидкості, часу, мінімуму витрат і оптимуму надійності.

Кінцевим результатом є розширення сфери обслуговування транспортних і вантажних потоків на території морського торгового порту.

Створення мультимодального кластера дозволить вирішити наступні проблеми розвитку підприємств МГК України.

1. Спростити доступ до спеціалізованих факторів виробництва і робочій силі. Участь підприємства у морському кластері може забезпечити йому привілейований або більш дешевий доступ до таких специфічних факторів виробництва, як обладнання, бізнес-послуги, персонал у порівнянні з варіантами об'єднань по вертикалі, формальними альянсами і зовнішніми структурами або з імпортом факторів виробництва.

Мультимодальний кластер являє собою таку організаційну форму діяльності підприємств в портовій зоні, яка по своїй суті може бути більш ефективною у відношенні забезпечення факторами виробництва в разі доступності конкурентоспроможних місцевих постачальників.

Отримання ресурсів ззовні кластера може виявитися необхідним при недоступності конкурентоспроможних місцевих постачальників, але такій ситуації слід уникати, оптимізуючи структуру кластеру.

У той час як отримання факторів виробництва від учасників кластера (місцеві ресурси) може призводити до зниження собівартості робіт, ніж у випадку використання віддалених джерел (дистанційні ресурси). Доступність місцевих ресурсів мінімізує необхідність в матеріально-виробничих запасах і позбавляє від необхідності витрат на імпорт факторів виробництва, а також від пов'язаних з ним витрат

Відсутність конкурентоспроможних місцевих постачальників ресурсів знижує ефективність переваг мультимодального кластера, проте внутрішньо властиві кластерам переваги роблять сильний стимулюючий вплив на місцевих постачальників, які прагнуть бути більш досконалыми і сильними, а вхідні в кластер підприємства прагнуть заохочувати появу нових постачальників, що стимулює розвиток конкуренції на даному ринку.

2. Поліпшити інформаційне забезпечення. Усередині мультимодального кластера може накопичуватися значний обсяг галузевих знань з менеджменту, маркетингу, технологій, а також інші спеціалізовані види інформації. Доступ до цієї інформації може бути краще організований і вимагати менших витрат для учасників мультимодального кластера, дозволяючи їм працювати за рахунок цього більш продуктивно і виходити на передовий рівень продуктивності. Подібна дія надає також і потік інформації між підрозділами одного підприємства. Близькість один до одного, зв'язку з технологій, а також наявність постійних особистих контактів і громадських зав'язків полегшують рух потоків

інформації всередині мультимодального кластера. Важливим окремим випадком створюваних мультимодальним кластером інформаційних переваг є доступність інформації про поточні потреби клієнтури, що найбільш актуально в світлі динамічного розвитку ринку транспортної продукції і послуг.

3. Удосконалити комплексність і взаємодоповнюваність. Мультимодальний кластер сприяє підвищенню ефективності роботи не тільки шляхом придбання факторів виробництва, а й тим, що він забезпечує розвиток взаємодоповнюваності між видами діяльності учасників морського кластера. У першу чергу це пов'язано з виробничою діяльністю. Наприклад, в стивідорної діяльності якість виконуваних робіт залежить не тільки від інтенсивності виконання ПРР, але також і від рівня існуючої інфраструктури порту, стану під'їзних шляхів, рівня сервісного обслуговування (агенти, експедитори, шипчандлери), можливості отримання додаткових послуг (інформаційне забезпечення) яких робіт (підробіток вантажів), взаємодії з суміжними видами транспорту.

З цього прикладу видно, що складові ринку транспортних послуг часто виявляються сильно залежними один від одного. Незадовільна робота однієї його частини може негативно відбитися на результатах роботи інших. Ще одна форма взаємодоповнюваності в середині мультимодального кластера пов'язана з маркетингом. Присутність групи пов'язаних між собою підприємств і галузей в певному регіоні забезпечує ефективність спільного маркетингу (наприклад, рекомендації підприємства, спільні тематичні виставки, друковані видання та рекламні кампанії). Це може також підвищувати репутацію даного регіону в морській галузі, підвищуючи ймовірність того, що клієнти будуть віддавати перевагу розташованому там підприємству – виробнику продукції (робіт, послуг). Інші приклади взаємодоповнюваності всередині мультимодального кластера стосуються кращого впорядкування видів діяльності серед його учасників. Істотне підвищення ефективності роботи можливо тільки у випадку одночасних змін відразу у всіх частинах мультимодального кластера. Наприклад, важливим кроком, що дозволив провести зазначені зміни, може стати координація зусиль для вдосконалення системи ліцензування на транспорті. Подібні зв'язки можуть легше реалізовуватися в середині мультимодального кластера, ніж серед розрізнених учасників.

4. Оптимізувати організаційне забезпечення. За допомогою мультимодального кластера можна створювати такі фактори виробництва, які занадто дорогі для окремого учасника кластера. Підприємства зможуть отримувати доступ до таких вигод, як спеціалізована інфраструктура або поради експертів в місцевих інститутах при відносно низьких витратах.

5. Удосконалити систему аналізу і планування. Мультимодальний кластер може підвищити цінність стимулів всередині підприємств для досягнення більш високої продуктивності з кількох причин. По-перше, через конкурентного тиску. Суперництво з місцевими конкурентами надає особливо сильний стимулюючий вплив через легкість постійного порівняння результатів, а також через те, що місцеві суперники мають подібні загальні умови (вартість робочої сили,

доступність фінансових і кредитних ресурсів і т.д.), у зв'язку з чим конкурентна боротьба повинна вестися в інших напрямках.

Мультимодальний кластер може сприяти розвитку системи аналізу різних напрямків діяльності підприємства, оскільки часто подібні функції виконують інші місцеві підприємства.

Менеджери отримають більш широкі можливості для порівняння результатів праці завдяки можливості порівняння ефективності праці своїх працівників з ефективністю праці в інших компаніях. Накопичення генеруються в мультимодальному кластері: наприклад, знання про галузеві фінансові інститути може, забезпечити прийняття рішень про позики та інших фінансових рішень на основі кращої інформованості, а також удосконалювати роботу з клієнтами. Також мультимодальний кластер може обмежити ймовірність здійснення некоректних дій, при яких, наприклад, один учасник отримує переваги за рахунок іншого або виробляє товари або послуги низької якості.

У зв'язку з постійним взаємодією, відносною легкістю поширення інформації, формування іміджу і бажанням зайняти гідне положення на ринку транспортної продукції і послуг учасники мультимодального кластера зазвичай прагнуть до конструктивної взаємодії, здатному надавати позитивний вплив на їх довгострокові інтереси.

Таким чином, для підвищення рівня економічної стійкості мультимодального кластера в нього повинні залучатися характерні для даного регіону суспільні блага або вигоди, пов'язані з близькістю розташування компаній, особистими контактами, міцні й постійні зв'язками, а також з можливістю доступу до інформації " з середини ". Отримати доступ до переваг, пов'язаних з участю у діяльності мультимодального кластера, складно, а іноді й неможливо, якщо тільки підприємство не бере участі в цій діяльності, досить активно виявляючи помітну присутність у цьому регіоні.

Мультимодальний кластер заснований на ідеї вироблення дієвої співпраці між бізнесом, університетами та місцевою владою.

Об'єднання підприємств портової діяльності і пов'язаних з ними інших підприємств, організацій та установ у мультимодальний кластер сприятиме консолідації інтересів у суспільстві і виявить односпрямованість стратегічних інтересів переважної більшості учасників ринку портової продукції та послуг, сприятиме прозорості процесу прийняття управлінських рішень, що дасть можливість забезпечити передбачення економічної транспортної політики держави.

Необхідно ввести особливий режим економічного партнерства між органами влади, представниками бізнесу та науки з метою якнайшвидшого вирішення ключових питань у сфері соціально-економічної політики галузі (регіону), формувати реально здійснені програми стратегічного розвитку транспортного комплексу України.

Мультимодальний кластер зможе об'єднати підприємства та організації для підвищення ефективності їх діяльності, зростання продуктивності праці та якості і зростання номенклатури надаваних послуг, стимулювання конкуренції



та інновацій, залучення інвестицій. Мультимодальний кластер дозволить підприємствам та портам гнучко реагувати на зміну умов господарювання на ринку транспортних послуг.

**Висновки.** Розвиток форм взаємодії йде від найпростіших портово-промислових зон через їх об'єднання в портово-промислові вузли, що спираються на загальну інфраструктуру, до створення портово-промислових комплексів та формування транспортно-промислових комплексів, які представляють неформальне об'єднання транспортних і промислових підприємств, а також пов'язаних з ними організацій, розташованих на певній території і функціонуючих на принципах спільності інтересів та комплексності задоволення все зростаючих потреб учасників ринку транспортної продукції і послуг. Одночасно з організаційними формами розвивається функціональна взаємодія з таких видів як виробничо-технологічне, матеріально-постачальницькі, фінішно-складальне та інвестиційне. Наступним більш високим рівнем взаємодії підприємств, організацій та установ в системі портового комплексу має бути створення в морських регіонах країни мультимодальних кластерів, що передбачають залучення в сферу взаємодії навчальних закладів, науково-дослідних інститутів, банків, страхових та інших компаній, що дозволить створити атмосферу довіри між владою і бізнесом, поліпшити конкурентне середовище, забезпечити зростання продуктивності як промислових підприємств, так і портової діяльності і пов'язаними з нею видами діяльності.

#### Література:

1. Котлубай О.М. Теорія і методологія розвитку транспортно-технологічних систем перевезення вантажів. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. – 200 с.
2. Лимонов Э.Л. Внешнеторговые операции морского транспорта и мультимодальные перевозки. СПб: Информационный центр «Выбор», 2001. – 416 с.
3. Плужников К.И., Чунтомова Ю.А. Транспортное экспедирование. – М.: ТРАНСЛИТ, 2006. – 528 с.
4. Тарасенко В. Территориальные кластеры: Семь инструментов управления. – М.: Альпина Паблишер, 2015. – 201 с.
5. Крыжановский С.В. Морские торговые порты Украины в рыночных условиях. Одесса: Астопринт, 2008. – 184 с.
6. Войнаренко М.П. Концепція кластерів — шлях до відродження виробництва на регіональному рівні//Економіст. – 2000. – №1. – С. 15-21.

*МАРКОВА Є. Ю.,  
Д.Е.Н, ВИКЛАДАЧ-МЕТОДИСТ,  
ХЕРСОНСЬКЕ МОРЕХІДНЕ УЧИЛИЩЕ РИБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ, УКРАЇНА*

## **СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У СТАЛОМУ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ДЕРЖАВИ**

Різке загострення глобальних екологічних проблем послужило початком формування концепції сталого розвитку, основна ідея якої полягає в гармонійному, збалансованому використанні природних ресурсів, необхідності їх раціонального споживання в даний час таким чином, щоб були враховані інтереси майбутніх поколінь. Тому питання раціонального природокористування актуальне та потребує вивчення та дотримання у сферах, які використовують природні ресурси. Забезпечення відновлення поновлюваних природних ресурсів, а також максимальне використання відходів виробництва, в даний час, стає основним принципом сталого розвитку [1].

Питанням раціонального природокористування в аграрному секторі економіки України в умовах глобалізації та євроінтеграції присвячено праці вчених: О. П. Глудкіна, Н. М. Горбунова, А. И. Гурова, І. Ю. Гришової, П.П. Борщевського, А.А. Заинчковського, В.С. Кучури, О.Б.Наумова [1-6]. Однак динамізм соціально-економічних змін потребує подальшого розвитку теоретико-методологічних підходів та організаційно-практичних засад щодо інноваційної діяльності аграрних підприємств України у сфері природокористування з метою їх адаптації до мінливих умов зовнішнього середовища.

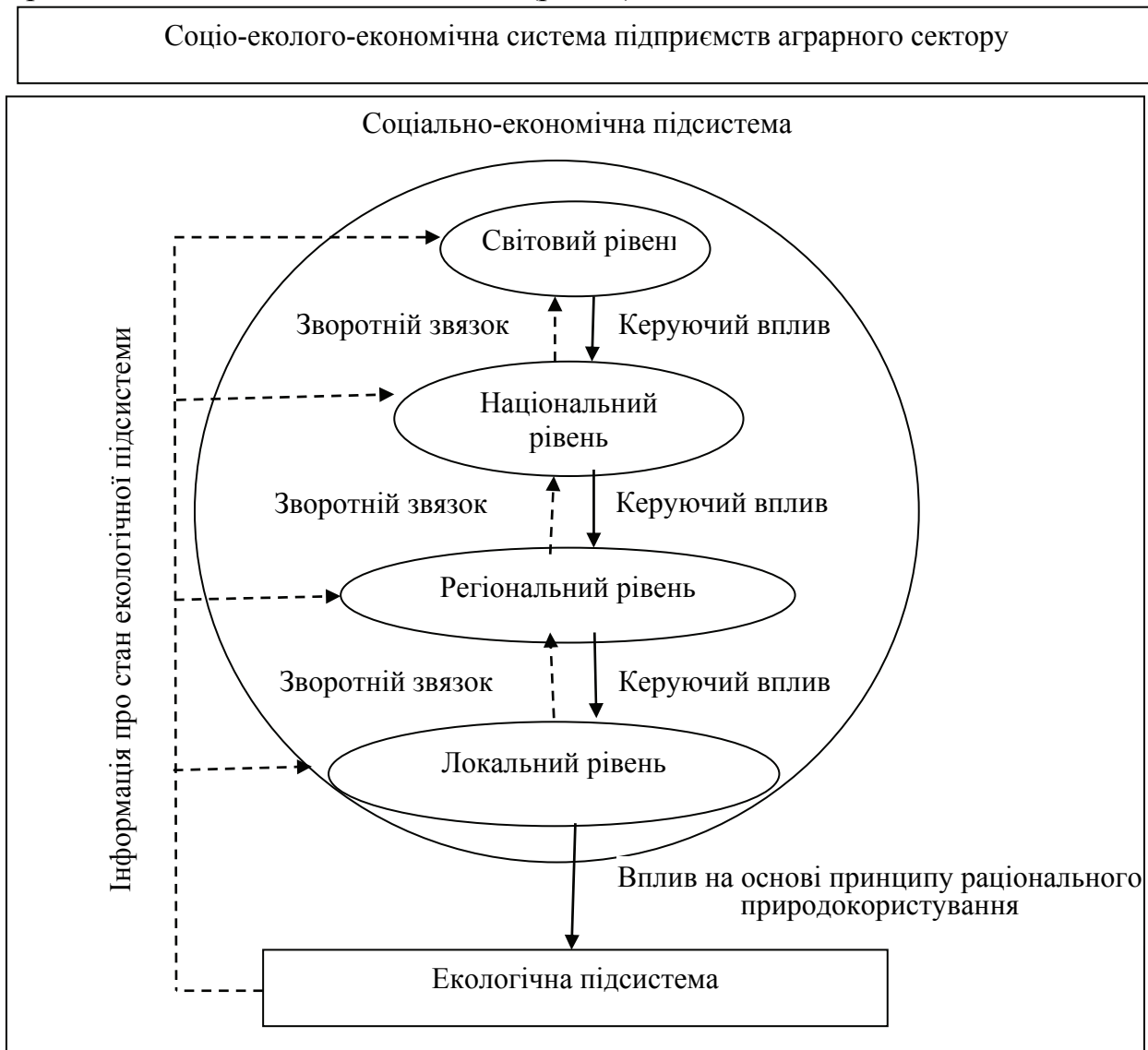
Термін «природокористування» в даний час трактується, як можливість для людини використовувати корисні властивості навколишнього середовища з метою задоволення різних потреб (економічних, екологічних, оздоровчих, культурних та інших). Раціональне природокористування передбачає досить повне використання видобутих природних ресурсів, знижуючи кількість їх споживання і забезпечуючи відновлення поновлюваних ресурсів, а також максимальне використання відходів виробництва. Як об'єкт природокористування, виступають природні ресурси, які людина використовує в процесі своєї діяльності з метою підтримки свого існування.

Практично до другої половини ХХ століття природні ресурси передбачалися невичерпними, і рівень їх споживання в співвідношенні з можливостями їх відновлення і запасами не розглядався як визначальний параметр.

Природокористування, перебуваючи на стику природних і суспільних процесів, є одним з найскладніших об'єктів управління [2].

Під управлінням соціо-еколого-економічною системою слід розуміти «цілеспрямований вплив суб'єкта управління (керуюча система) на об'єкт управління (складна динамічна система)» [3].

Суб'єктом управління виступає соціально-економічна підсистема, об'єктом управління – екологічна підсистема (рис. 1).



**Рис.1 Соціо-еколого-економічна система підприємств аграрного сектору**

У соціально-економічній підсистемі доцільно виділити наступні рівні ієрархії: світовий, національний, регіональний і локальний.

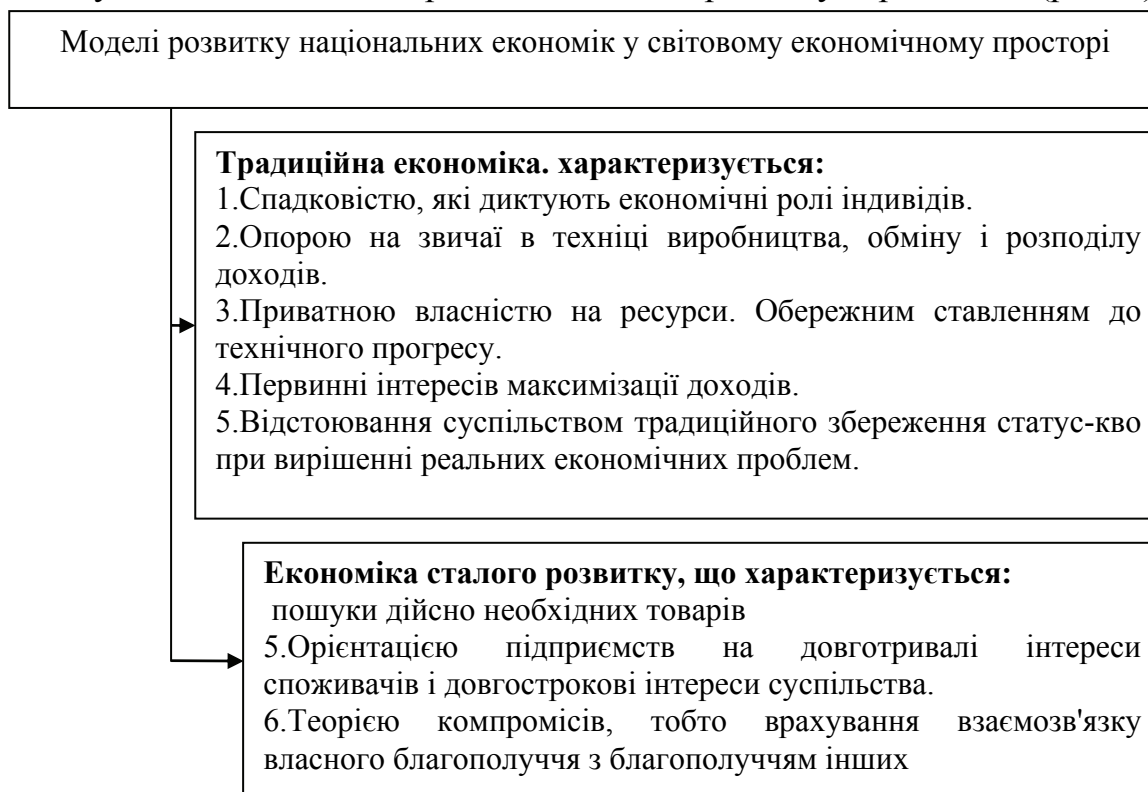
Компонентами національного рівня управління є державні органи виконавчої влади, до основних функцій яких слід віднести формування державної політики, нормативно-правові регулювання в сфері природокористування і охорони навколишнього середовища [4].

До складових регіонального рівня управління відносяться виконавчі органи державної влади, які здійснюють функції зі створення регіональної державної політики та реалізації державної політики в сфері природокористування.

У світовій економічній науці формування сутності категорії «сталий розвиток» виходить з трьох концепцій, вивчаючих проблеми і способи збільшення національного продукту. Однак в концепціях сталого розвитку,

сформульованих у відповідних стратегіях багатьох зарубіжних країн, недостатньо обґрунтовано необхідність в збереженні природно-мінеральних і біологічних ресурсів.

Виходячи з еволюції наукових поглядів на глобалізацію, можна сформулювати погляд на сутність цього терміна і його вплив на способи пошуку рішень в сфері ефективного використання водних біоресурсів, а також на умови розробки моделі сталого розвитку національних економік в рамках функціонування глобальних процесів в господарському середовищі (рис. 2).



**Рис. 2 Характеристика глобальних економічних концепцій**

Показниками екологічної безпеки сільгосппродукції є її якість, екологічна безпечність та екологічна чистота. Відповідальність у сфері забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування законодавство України покладає на їх виробника (Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів»).

**Висновок.** Ефективність міждержавного управління аграрним сектором можна сформулювати у вигляді дотримання таких принципів, як:

1. Обов'язковість здійснення міжнародної діяльності щодо дотримання екологічної чистоти біосередовищ, під якою необхідно розуміти мінімум шкоди для них з боку господарської діяльності підприємств інших галузей і повну утилізацію відходів.

2. Комплексність і екологічна обґрунтованість всіх управлінських рішень окремих держав, прийнятих в аграрній області.

3. Відповідність одержаного ефекту від використання природно-ресурсного потенціалу держави.

### Література:

1. Всеобщее управление качеством: Учебник для вузов / О. П. Глудкин, Н. М. Горбунов, А. И. Гуров, Ю. В. Зорин. Под ред. О. П. Глудкина. – М.: Горячая линия – Телеком, 2001.
2. Борщевський П.П. Совершенствование хозяйственного механизма в пищевой промышленности / П.П. Борщевский, А.А. Заинчковський, В.С. Кучур; под. общ. ред. П.П.Борщевского. – К.: Техніка, 1984. – 157 с.
3. Маркова Є.Ю. Стратегічне управління виробничо-господарською діяльністю підприємств рибогосподарського комплексу: проблеми теорії і практики: Монографія. – Херсон: Айлант, 2016. – С.100.
4. Наумов О.Б. Інституційні детермінанти й стратегічні напрями економічного розвитку національного господарства / І.Б. Жилиєв, О.Б. Наумов, Л.М.Наумова// Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. – № 5. – С.89-95.
5. Gryshova, I. Yu. Competitiveness of agriculture enterprises as the main factor of sustainable development of agricultural sphere [Текст] / I. Yu. Gryshova, O. V. Mityay, T. M. Gnatyeva // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – № 2. – С. 25-35. – ISSN 2415-8453.
6. Gryshova, I.; Strielkowski, W.; Kalyugina, S. (2017). Modern Technologies in Public Administration Management: A Comparison of Estonia, India and United Kingdom. *Administratie si Management Public*, (28), 174-185.

**МИКОЛАЙЧУК К.М.,**

*АСПІРАНТ,*

*ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, УКРАЇНА*

## **ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНКУРЕНТНОГО СТАТУСУ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ ПРИМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

**Постановка проблеми.** Сфера послуг виконує важливі функції, пов'язані з забезпеченням стійкого зростання ВВП країни та задоволення соціальних потреб населення. Певні види послуг можуть стати «ядрами» економічного розвитку територій завдяки резонансному впливу на інші види діяльності. Формування таких «ядер» в багатьох регіонах України може бути зумовлене розвитком туризму [1].

Проте, результати туристичної діяльності в Україні свідчать про зосередження її у місті Київ, який забезпечує 83,6% доходів від надання туристичних послуг, обслуговує 81,7% туристів [2]. Це зумовлене прибуттям іноземних туристів та відправленням за кордон громадян України переважно через аеропорт Бориспіль. Тому необхідно зосередити увагу на використанні потенціалу регіонів України для розвитку подорожування в межах країни.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми та перспективи розвитку туристичного бізнесу відображені у наукових роботах С.П. Гаврилюк, В.Г. Герасименко, Г. Заячківської, Г.Г. Савіної, Т.І. Ткаченко, Л.М. Шульгіної та ін. Але бракує системних досліджень щодо оцінки ефективності використання туристичного потенціалу регіонів.

**Формулювання цілі дослідження.** Розробка пропозицій щодо удосконалення підходів до оцінки ефективності використання туристичного потенціалу регіонів та порівняльна характеристика досягнень південних регіонів.

**Результати дослідження.** Соціально-економічні результати використання потенціалу розвитку кожної країни оцінюються за допомогою Індексу людського розвитку (ІЛР). Це дає змогу визначати не тільки загальні результати та проблеми людства, але й надає орієнтири кожній країні у визначенні своїх переваг та слабких місць. Для оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів за методикою визначення ІЛР країн, адаптованою до особливостей регіонального управління визначаються ІЛР регіонів.

Сприятливість умов для досягнення високого рівня людського розвитку характеризують індекси конкурентоспроможності. Найбільш поширеними комплексними індексами є: Індекс глобальної конкурентоспроможності, Індекс конкурентоспроможності країн світу, Індекс легкості ведення бізнесу, Індекс економічної свободи. Поряд з комплексними індексами визначаються спеціалізовані індекси, які характеризують сприятливі умови та загрози для розвитку окремих сфер діяльності: індекс сприяння торгівлі, індекс мережевої готовності, індекс конкурентоспроможності подорожей та туризму.

Визначення на міжнародному рівні індексу конкурентоспроможності подорожей та туризму (ІКПТ) свідчить про важливість для світової економіки цього виду діяльності. Аналіз складових ІКПТ в оприлюднених рейтингах дає змогу виявити перешкоди розвитку туристичного бізнесу країни але ще не визначає його досягнення та сприяння підвищенню ІЛР. Здобутки у розвитку туристичного бізнесу країн та регіонів можуть бути відображені за допомогою показника «конкурентний статус», який має характеризувати досягнення у формуванні стійких конкурентних переваг і по аналогії з ІЛР надавати інтегральну відносну оцінку впливу на соціально-економічний розвиток [3]. Тому індикатор конкурентного статусу країни у туристичному бізнесі (ІКСТБ) має бути узгодженим з ІЛР і мати дві складові, які характеризують внесок туристичної діяльності у ВВП країни та соціальні здобутки у сфері туристичної діяльності.

Для оцінки конкурентного статусу туристичного бізнесу регіонів (ІКСТБР) слід використовувати показники статистичної звітності, які відображають результати туристичної діяльності та керовані чинники впливу на них. В цьому індикаторі бажано відобразити чинники впливу на економічну та соціальну складову ІЛР регіонів.

**1. Індикатор впливу на економічний розвиток:**

- *індикатор доходів від надання туристичних послуг;*
- *індикатор структури туристичних потоків.*

**2. Індикатор впливу на соціальний розвиток:**

- *індикатор зайнятості працівників у сфері туристичної діяльності;*
- *індикатор освіти працівників у сфері туристичної діяльності;*
- *індикатор витрат на оплату праці у сфері туристичної діяльності*

Індикатор структури туристичних потоків має три складових: громадяни інших країн, громадяни України, що подорожують в межах території України, громадяни України, що подорожують за кордоном. Вагомість їх не однакова. Бажано збільшувати чисельність іноземних туристів та мешканців України, які подорожують в межах території України. Тому для цих категорій туристів використовується коефіцієнт вагомості 0,4, а для тих, що виїжджають за кордон – 0,2.

Останнім часом все більше уваги приділяється гендерній нерівності, залученню молодих фахівців. Тому індикатор зайнятості варто визначати з урахуванням частки жінок та частки працівників у віці до 30 років,

На відміну від методики розрахунку Індексу людського розвитку, запропонованої Програмою Розвитку Організації Об'єднаних націй (ПРООН), де значення індикатора визначається як співвідношення різниці між значення показника певної країни та максимальним значенням цього показника до розмаху варіації показника, що аналізується, пропонуємо використовувати співвідношення між значенням показника, що аналізується, та максимальним значенням показника. Це дозволить отримувати більш «контрастну» характеристику.

Серед регіонів України значний потенціал розвитку туристичної діяльності мають приморські регіони, але він ще недостатньо використовується. Тому доцільно здійснити порівняльну характеристику конкурентного статусу приморських регіонів, виявити їх переваги та проблеми. Розрахунок індикаторів конкурентного статусу туристичного бізнесу приморських регіонів здійснювався на основі даних про туристичну діяльність в Україні у 2015 році [2], а їх результати наведено у табл. 1-3.

Таблиця 1

***Складові індикатору впливу на економічний розвиток приморських регіонів***

Регіон	Індикатор доходів від надання туристичних послуг	Індикатор структури туристичних потоків	Індикатор впливу на економічний розвиток регіону
Запорізька область	0,045	0,205	0,148
Миколаївська область	0,023	0,025	0,016
Одеська область	1,000	1,000	1,000
Херсонська область	0,136	0,064	0,082

Безперечним лідером серед цих регіонів є Одеська область, яка забезпечує 82% доходів від туристичної діяльності приморських регіонів та обслуговує 57% туристів. За загальним результатом впливу на економічний розвиток друге місце займає Запорізька область завдяки великій кількості обслуговуваних туристів, за доходами від туристичної діяльності друга позиція у Херсонської області.

Розбіжність у впливі на соціальний розвиток регіонів значно менша. Рівень освіти працівників суб'єктів туристичної діяльності найвищий у Миколаївській області, а за витратами на оплату праці лідирує Запорізька область. Проте, за

загальним результатом впливу на соціальний розвиток лідером залишається Одеська область.

Не втрачає своїх позицій Одеська область і за загальним значенням конкурентного статусу туристичного бізнесу серед приморських регіонів.

В чому ж основні переваги Одеської області? Які існують перешкоди для використання туристичного потенціалу інших регіонів?

Таблиця 2

**Складові індикатору впливу на соціальний розвиток приморських регіонів**

Регіон	Індикатор зайнятості	Індикатор освіти	Індикатор витрат на оплату праці	Індикатор впливу на соціальний розвиток регіону
Запорізька область	0,917	0,943	1,000	0,991
Миколаївська область	0,727	1,000	0,932	0,925
Одеська область	1,000	0,949	0,896	1,000
Херсонська область	0,421	0,903	0,989	0,780

Таблиця 3

**Складові конкурентного статусу туристичного бізнесу приморських регіонів**

Регіон	Індикатор впливу на економічний розвиток	Індикатор впливу на соціальний розвиток	Індикатор конкурентного статусу регіону
Запорізька область	0,148	0,991	0,820
Миколаївська область	0,016	0,925	0,738
Одеська область	1,000	1,000	1,000
Херсонська область	0,082	0,780	0,636

Основною перевагою Одеської області є наявність та активна діяльність аеропорту, який за обсягами перевезень пасажирів у 2015 році поступився лише Київському аеропорту Бориспіль. Крім того, в Одеській області найбільша в Україні кількість місць у санаторно-курортних закладах (53536). Серед приморських регіонів Одеська область також має найбільше місць у засобах розміщення (9505), саму велику площу природних рекреаційно-туристичних ресурсів (11294км<sup>2</sup>) та кількість культурно-історичних пам'яток (2663). Проте, інші приморські регіони теж мають значний потенціал. Так, кількість місць у санаторно-курортних закладах Херсонської області становила 34140, Запорізької області – 32424, Миколаївської області – 30354, що значно вище середнього показника по Україні [4, с. 231]. До того ж, кожна з областей має свої унікальні особливості для задоволення потреб вибагливих туристів. Запорізька область приваблює історичними пам'ятками козацтва. У Херсонській області широкий вибір для відпочинку та лікування: річки Дніпро та Інгулець, Каховське водосховище, Дніпровський лиман, Чорне та Азовське море, солоні озера з лікувальними грязями та ропою. Приваблюють можливості відпочинку з дітьми



завдяки теплій воді та мілководдю (у Скадовську, на Арабатській стрілці), спортивного та пізнавального туризму, а також наявність відомого біосферного заповідника Асканія-Нова. Миколаївська область крім відпочинку на узбережжях моря та Південного Бугу має можливість розвивати винний туризм.

Загальною проблемою розвитку туристичної діяльності є транспортне забезпечення. Одним з найбільш перспективних видів транспорту для підвищення привабливості регіонів є авіаційний. Крім аеропорту у м. Одеса почав функціонувати аеропорт у м. Херсон. Але обсяг та різноманіття послуг цього аеропорту ще невеликі. Колись в Херсонській області широко використовувалась мала авіація для доставки туристів на бази відпочинку узбережжя морів: у Скадовськ, Генічеськ, Залізний Порт, селище Лазурне та ін., що дозволяло дістатись місця відпочинку з м.Херсон за 15-30 хвилин.

**Висновки.** Приморські регіони України мають значний туристичний потенціал але ще недостатньо ефективно його використовують. Тому доцільно визначати не тільки конкурентоспроможність туристичного бізнесу регіонів але й їх досягнення у формуванні стійких конкурентних переваг, які можуть бути відображені за допомогою показника «конкурентний статус».

Результати оцінки конкурентного статусу приморських регіонів свідчать про безперечне лідерство Одеської області та суттєве відставання інших регіонів.

Підвищенню конкурентного статусу туристичного бізнесу приморських регіонів сприятиме відновлення роботи аеропортів у кожному обласному центрі та використання малої авіації для перевезень в зони відпочинку.

### Література:

1. Янковська Л.А. Стратегічні пріоритети розвитку сфери послуг України на засадах постіндустріальної економіки / Л.А.Янковська // Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання Дніпропетровського державного аграрно – економічного університету. – 2013. – №2.
2. Статистичний бюлетень Туристична діяльність в Україні у 2015 році. – Київ : Державна служба статистики України. – 2016. – 76 с.
3. Савіна Г.Г. Шляхи підвищення конкурентного статусу туристичних підприємств/ Г.Г.Савіна, К.М.Миколайчук //Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – №3. – Т.2. – С. 64-68.
4. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. Ред. В.Г.Герасименко. – Одеса : ОНЕУ, 2016. – 262 с.

*ОВСИЕНКО К.В.,*

*ФИНКЕЛЬШТЕЙН А.Б.,  
ПАТ ТЗ «СЛАВУТИЧ», УКРАИНА*

*СЛОБОДЯН О.П.,  
К.Т.Н., ДОЦЕНТ,*

*ТИМЧУК А.В.,  
К.Т.Н., ДОЦЕНТ,  
НУПТ, УКРАИНА*

## **РАЗРАБОТКА МЕТОДОВ КОНТРОЛЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА ПЕРЕРАБОТКИ ОТХОДОВ ПРОИЗВОДСТВ, ИСПОЛЬЗУЮЩИХ ПРИРОДНЫЕ ЗАЛЕЖИ КАМЕННОЙ СОЛИ**

**Постановка проблемы.** Одним, из широко применяющихся, способов добычи сырья для производств, использующих подземные залежи каменной соли, является способ подземного выщелачивания каменной соли.

Солевой раствор подземной добычи соли содержит от 2,5 % до 3,5 % минеральных примесей. Основными минералами в составе примесей является карбонат кальция – до 40 %, гидроксид магния – до 7 % и хлористые соединения – до 20 %. Эти примеси являются основным твердым отходом [1, 2].

Так как основные производства являются многотонажными, то твердые отходы накапливаются в значительных количествах и создают экологические проблемы. В тоже время карбонат кальция и окись магния являются ценными продуктами в производстве резины, бумажной промышленности, пластика и металлургии, потребность в которых все время возрастает [3]. Сырье для производства указанных продуктов добывается из подземных залежей соответствующих минералов, а технологические процессы получения чистых продуктов требуют значительных энергозатрат и ресурсов.

Твердые отходы солевых производств могут быть использованы как наиболее чистое и дешёвое сырье для производства карбоната кальция и окисей магния при значительно меньших затратах ресурсов.

**Анализ последних исследований и публикаций.** На территории Украины в производстве нередко используются специфические устаревшие технологии, а многих технологий попросту нет. Это не может не повлиять на емкость рынка в целом и на распределение рыночных долей каждой из отраслей.

В литературных источниках [4] проводится чёткое разделение между молотым карбонатом кальция (МКК) и осаждённым (ОКК). О том, что это разделение не условное свидетельствуют и соотношения цен на карбонат кальция в зависимости от способа получения и размера частиц. Например, в 2007

году 1 тонна грубого МКК (5-7 мкм) стоила от 110 до 160 долларов; 1 тонна мелкого МКК (0,5-2 мкм) стоила уже 140-290 долларов; 1 тонна мелкого ОКК (0,7-1,0 мкм) – 250-270 долларов, а ультрамелкого ОКК (0,02-0,36 мкм) – 375-750 долларов. На данный момент тенденция сохраняется [5].

Отдельный вид мелового сырья составляют гидрофобизированные марки мела (обработанные стеариновой кислотой или другим модификатором поверхности). Эти марки актуальны для промышленности пластиков и резин, однако пользуются ограниченным спросом, так как значительно удорожают изделие. Гидрофобизированные марки могут стоить на 20-80 % дороже своих исходных гидрофильных материалов.

На 2017 год общий мировой рынок карбоната кальция составляет около 90 млн. тонн в год, из них около 70 % приходится на молотый карбонат кальция и 30 % на химически осаждённый. Использование материала в промышленности стремительно возрастает и к 2019 году емкость рынка должна достигнуть около 100-110 млн. т. в год. Причём, есть тенденция к увеличению доли химически осажденного мела [3,6]. Этот прирост объясняется введением новых марок ОКК с наночастицами на рынок [7].

На мировом рынке основной областью использования карбоната кальция является бумажная промышленность. Основные области использования МКК и ОКК представлено в табл. 1 [4,5,8].

Таблица 1

**Области использования МКК и ОКК**

Область	Доля рынка, %	
	МКК	ОКК
Бумажная промышленность	37,2	43,3
Пластики	25,3	27,8
Лакокраска	11,1	12,2
Герметики и адгезивы	6,6	8,6
Другое	19,8	8,1

Приблизительная емкость украинского рынка карбоната кальция составляет около 11 млн.т. в год [7]. При этом, внутреннее производство, начиная с 2009 года резко падает, а 2013 год оно составляло всего около 0,5 млн.т., всю остальную часть рынка занимал импорт. До недавних пор флагманами украинского рынка были предприятия ЗАО «Новгород-Сиверский завод строительных материалов», ОАО «Славянский мело известняковый завод», ЗАО «Волчяровский завод карбонатных наполнителей» и ООО «Славянский индустриальный союз «Сода» [3, 4, 9].

Первым значимым отличием в распределении долей рынка в Украине и за рубежом является небольшая в первом случае доля материала, приходящаяся на промышленность пластиков и резины. Особенностью рынка также является сравнительно небольшая доля осаждённого мела.

Учитывая незначительное количество этих предприятий на современном рынке Украины, становится, очевидно, что большинство сравнительно

высокотехнологичных отраслей (пластики, резины) используют импортные продукты, в основном МКК из мрамора и травертина.

Одним из наиболее простых способов переработки сырья, содержащего, в основном карбонат кальция и гидроокись магния, является бикарбонатный способ выделения магния, который целесообразно использовать при переработке твердых отходов солевых производств [10].

Технологический процесс переработки твердых отходов солевых производств зависит в основном от используемого месторождения каменной соли и состоит в основном из процессов отмывки водорастворимых примесей, карбонизации гидроксида магния, выделения из раствора карбоната кальция, декарбонизации гидрокарбоната магния, выделение тригидрокарбоната, сушки карбоната кальция и тригидрокарбоната магния.

Ввиду высоких требований к получаемым кальциевому и магниевому продуктам, требуются постоянный лабораторный и производственный контроль всех стадий, начиная от входного контроля сырья до конечных продуктов. Это позволит получать качественные продукты при минимальных затратах ресурсов.

**Цель исследования** – разработать лабораторный химический метод определения ионов магния, кальция, натрия и хлора в твердых и жидких продуктах, основанный на известном методе анализа жёсткости воды.

**Результат исследования.** При разработке химического метода в качестве тестового контроля использовался спектральный анализ.

Для оперативного контроля и управления производственным процессом разработан метод контроля жидких сред по содержанию растворимых веществ с помощью рефрактометра РНВ-5 АТС со шкалой 0-5 % предназначенного для определения соледержащих растворов. Тестирование рефрактометра, с целью контроля соледержащих и магниевых содержащих производственных полупродуктов, производилось химическим методом, спектральным анализом и выпариванием растворов.

Поправочные коэффициенты к показаниям рефрактометров оказались разными: для соледержащих растворов  $K_c = 1,1115$  и магниевых содержащих растворов  $K_m = 0,8428$  в диапазоне концентраций от 0,5 % до 5,0 %.

Контроль сырья, на содержание соледержащих растворимых примесей высокой концентрации, производился методом разбавления.

**Выводы.** Разработанные методы были апробированы на отходах солевых производств нескольких месторождений на пилотной установке общего технологического процесса и показали надежность и точность, достаточные для оперативного контроля производственного процесса.

### Литература:

1. Агроекология. Методология, технология, экономика / В.А. Черников, И.Г. Грингоф, В.Т. Емцев [и др.]; под ред. В.А. Черникова, А.И. Чекереса. – М.: КолосС, 2004. – 400 с.
2. Нагорний В. П. Соль Земли / В. П. Нагорний, В. М. Глоба. – Киев: НАН Украины, Институт геофизики им. С.И. Субботина, 2013. – 154 с.
3. Алексеев В.И. Состояние и перспективы производства некоторых минеральных наполнителей пластмасс в Украине / В.И. Алексеев, В.И. Семений, А.В. Алексеев //

- Химия и технология производств основной химической промышленности. – Харьков, 2016. – С.159-166.
4. Применение химически осажденного карбоната кальция и перспективные методы его получения / Е. А. Михайлова, Н. Б. Маркова, С. И. Авина, И. В. Багрова. // Вісник НТУ "ХПИ". – 2013. – С. 88–91.
  5. Обзор рынка мела в странах СНГ [Электронный ресурс] // INFOMINE Research Group. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.infomine.ru>.
  6. The Global Calcium Carbonate Market Trends [Электронный ресурс] // Global Industry Analysts. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.strategyr.com>.
  7. Маркетинговые исследования рынка природного мела Украины [Электронный ресурс] // МЮК "СОЛОМОН-ГРУПП". – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.solomon-group.kiev.ua>.
  8. Нечёсова Ю. М. Получение эластомерных композиций, наполненных модифицированным карбонатом кальция на стадии латекса : дис. канд. хим. наук : 05.17.06 / Нечёсова Ю. М. – Воронеж, 2015. – 135 с.
  9. Коваленко А. Н. Вся правда о меловых добавках / А. Н. Коваленко, А. В. Гурова. // Полимерные материалы. – 2015. – №8. – С. 6–11.
  10. Бикарбонатный способ получения магнезий [Электронный ресурс] // Технология минеральных солей. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <http://msd.com.ua>.

**ПРОКОПЕНКО Е.А.,**  
*К.Е.Н., СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК,*  
*ГУ «ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКИ И ПРОГНОЗИРОВАНИЯ НАН УКРАИНЫ»,*  
*УКРАИНА*

## **МИРОВОЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ**

**Постановка проблемы.** В современных условиях происходит эволюция принципов взаимодействия государства и бизнеса. Следует отметить, что нынешняя активизация процессов глобализации не должна умалять значения государства. Нынче стоит задача адаптировать существующие и создавать новые механизмы, которые позволят сформировать развитую и сбалансированную систему взаимодействия государства и бизнеса.

Отечественный аграрный сектор развивается достаточно высокими темпами и в последнее время возросла его роль в формировании валового внутреннего продукта и платежного баланса страны. последовательности планируемых мероприятий. Особое место в формировании экономических условий, позволяющих усилить позиции украинского аграрного сектора на внутреннем и внешнем рынках, может занять совершенствование механизма государственно-частного партнерства.

Приоритетными сферами для государственно-частного партнерства в силу важности социально-экономического развития должны являться не наиболее прибыльные и быстро окупаемые отрасли, секторы, отвечающие долгосрочным интересам государства и общества. В первую очередь это относится к аграрной сфере, где необходимо замещение малоэффективных предприятий на современные, основанные на конкурентоспособных разработках.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Возможностям эффективного взаимодействия государства и частного сектора, в том числе в аграрном секторе, посвятили свои работы В. Геец, С. Демяненко, И. Крючкова, Л. Федулова, А. Лиссцитса и др. Среди зарубежных ученых этими вопросами занимались Р. Коуз, А. Чандлер, Е. Серова, Р. Хаусманн, С. Хаггард и др. Однако следует отметить, что, несмотря на значительное число отечественных и зарубежных работ посвященных этому вопросу, требуется дальнейшее изучение проблем формирования наиболее эффективного симбиоза государства и частного сектора в аграрном секторе.

**Целью данного исследования** является обоснование необходимости развития института государственно-частного партнерства в аграрном секторе Украины и изучение зарубежного опыта функционирования государственно-частного партнерства в отрасли

**Результат исследования.** Перед аграрным сектором Украины стоит задача перехода на инновационное развитие и реальную модернизацию экономических взаимоотношений. Эта задача делает необходимым активный поиск инструментов стимулирования инновационной и инвестиционной активности частного капитала и обеспечения при этом наиболее эффективного сочетания интересов государства и предпринимательских структур. Таким инструментом может стать государственно-частное партнерство.

Государство заинтересовано в росте объемов и улучшении качества предоставляемых населению услуг со стороны инфраструктурных и социально ориентированных отраслей. Частный сектор стремится стабильно получать и увеличивать прибыль. При этом стратегически мыслящий бизнес выстраивает свои приоритеты в первую очередь не только исходя из размера прибыли, но и для устойчивого получения доходов от проектов. Стороны заинтересованы в успешном осуществлении проектов в целом.

Соотношения между государством и бизнесом в странах с низким доходом рассматриваются как ключевая детерминанта инклюзивного роста (экономическая деятельность, способствующая занятости, которая увеличивает доходы и производительность труда) и структурных преобразований (сдвиги в экономической структуре в сторону более продуктивной деятельности и секторов) [1].

Синергические или эффективные отношения между государством и бизнесом рассматриваются как ключевой фактор экономического роста и структурных преобразований в странах с низким доходом [1].

Эффективные отношения между государством и бизнесом могут оказать положительное влияние на экономический рост за счет увеличения производительности инвестиций. Эффективность отношений между государством и бизнесом характеризуются такими составляющими:

- обмен точной и надежной информацией между бизнесом и правительством;

- –способность государства обеспечивать повышенную производительность в обмен на субсидии или другие формы государственной поддержки;

- тесная консультация и координация между государством и бизнесом [2].

Эффективные отношения между государством и бизнесом должны быть основаны на: обеспечении стабильной политической среды, которая предоставляет определенную безопасность для инвестиций частным сектором; действенной системе сдержек и противовесов по государственной политике, налогообложению и расходам, которые помогают обеспечить надлежащую и качественную налоговую политику и предоставление общественных благ.

Наиболее существенными политическими экономическими препятствиями для возникновения эффективных отношений между государством и бизнесом в странах с низким доходом и уязвимыми и конфликтными государствами являются отсутствие стабильного политического урегулирования, при котором неформальные отношения между политической и экономической элитами основаны на доверии и взаимности; фрагментированный и слабый организационный потенциал частного сектора; высокая степень коррупции и отсутствие предсказуемости; присутствие неустойчивости и конфликтов, что приводит к тому, что капитал покидает страну, ослабляет частный сектор и приводит к отсутствию долгосрочности в политическом урегулировании.

Современные подходы к повышению эффективности государственно-деловых отношений включают поддержку бизнес-ассоциаций, реформу инвестиционного климата, содействие инвестициям, механизмы государственного и частного диалога, создание особых экономических зон.

Среди основных драйверов активизации государственно-частного партнерства следует выделить следующие моменты: передача части рисков частным партнерам снижает затраты государства; целостный подход к разработке проекта, при котором комплексный подход к оценке дизайна, строительства, эксплуатации и технического обслуживания может снизить общие затраты по проекту, а также обеспечить предсказуемость затрат; четкое определение результатов в контракте расширяет возможности для внедрения инноваций, поскольку частные игроки конкурируют за лучший способ достижения результатов; менеджмент в предприятии, действующем на основе государственно-частного партнерства, ориентирован на предоставление услуг и свободен от целей или ограничений, типичных для государственного сектора; государственно-частное партнерство может предоставить дополнительные источники финансирования.

В мировой сельскохозяйственной практике наиболее востребованным государственно-частное партнерство является в таких сферах, как экологическое сельское хозяйство, переработка, социальные проекты, инфраструктурные проекты, в т.ч. ирригация.

Рассмотрим проекты орошаемого земледелия, в частности связанные с мелким фермерами, которые трудно финансировать на коммерческой основе,

поскольку они не могут обеспечить краткосрочную прогнозируемую финансовую отдачу. В отличие от других секторов, проекты ирригации – это самостоятельные инвестиции, которые связаны исключительно с местными доходами, а также с потребностями водных ресурсов для сельскохозяйственной деятельности. Поскольку вода является одной из ресурсных составляющих производственного процесса, в дополнение к управлению, кредитам, удобрениям, доступу на рынок и т.п., то способность и готовность платить за водоснабжение должны рассматриваться в контексте финансовых возможностей фермеров.

Предприятия, обеспечивающие сельхозпроизводителей водными ресурсами, подвергаются финансовым рискам и будут активно работать, лишь имея определенную уверенность в том, что они смогут восстановить свои инвестиции. Таким образом, заинтересованность частных партнеров в реализации ирригационных проектов должна подкрепляться доступом к ресурсам на льготных условиях и участием в проектах государственного сектора. Производительность фермеров и производительность сельского хозяйства сами по себе являются лишь одним из определяющих факторов обеспечения финансовых обязательств участников проекта. Среди этих факторов механизмы платежей между мелким владельцем, управляющими фермами и предприятиями, занимающимися ирригацией; разработка стимулов для фермеров выполнять обязательства; заключение соглашений, таких как условия доступа к консолидированным землям, выбор фермеров для высокопотенциальных ассигнований и процедуры поддержки фермеров, которым сложно вести рентабельное хозяйство и оплачивать ирригационные затраты. Для этого создается организация фермеров, решающая эти вопросы через кооперативы, трасты и ассоциации водопользователей. Ирригационное предприятие несет ответственность за эксплуатацию и обслуживание всей системы, а фермеры оплачивают тариф, который покрывает расходы на эксплуатацию и техническое обслуживание и не несут ответственности за эксплуатацию или поддержание ирригационной системы.

Среди успешных примеров государственно-частного партнерства в сфере ирригации проект по орошению государственно-частного партнерства Pontal (Projeto Público de Irrigação Pontal) в Бразилии. Этот проект направлен на создание государственно-частного партнерства с целью построения ирригационной инфраструктуры общего пользования на площади 7 717 га орошаемых земель для ведения коммерческого сельского хозяйства. Проект действует в центре производства и экспорта фруктов на орошаемых землях, государство предоставляет землю и уже существующую инфраструктуру, охватывающую значительную часть целевой территории. Частный партнер управляет и развивает общую инфраструктуру (70% которой было построено государством). Основные задачи частного партнера: обеспечить полное орошение всей площади в течение шести лет с момента подписания контракта; обеспечить доступность, по меньшей мере, 25% орошаемых земель для мелких фермеров, которые должны быть интегрированы в производственную цепочку



коммерческих производителей, которые будут работать на остальных площадях. Частный партнер будет получать доход от продажи воды (через тарифы пользователя) и платежи за мощности со стороны правительства. Срок действия контракта составляет 25 лет.

В Западной Дельте Египта было внедрено государственно-частное партнерство для проекта «Западная Дельта». Оно предполагало заключение контракта с частным оператором для охвата концессионной зоны, состоящей из примерно 79 800 га в южной части Западной Дельты, с целью проектирования и строительства ирригационной системы и полной ответственности за нее на 30 лет. Государственный сектор брал на себя ответственность за активы и большую часть связанных с финансированием обязанностей и рисков, к которым относился валютный риск, связанный с потенциальной девальвацией египетского фунта. Процесс принятия решений от проектирования к исполнению являлся инновационным в том смысле, что включал в себя создание совета водопользователей и принятия двухэтапного тарифа, при котором фермеры должны вносить как фиксированную годовую плату в зависимости от подключенной земельной площади, так и плату в зависимости от объема использования воды.

**Выводы.** Эффективное развитие сельского хозяйства возможно только при рациональном использовании природных, технико-экономических, общественно-исторических и организационно-хозяйственных факторов. В связи с этим возникает необходимость в разработке новых подходов к формированию организационно-экономического механизма развития отрасли. Одним из таких подходов является государственно-частное партнерство, которое становится одним из важнейших институтов развития.

#### **Литература:**

1. Hausmann, R. The productivity of trust. Project syndicate. 2014. <http://www.project-syndicate.org/commentary/government-private-sector-cooperation-by-ricardo-hausmann-2014-12>.
2. Sen, K. State-business relations: Topic guide. – Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham, 2015.
3. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / [за заг. ред. В.М. Гейця та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с
4. Рунчева, Н. Формирование инновационных моделей корпоративного развития аграрного производства. // Progress in Economic Sciences –2014. – № 1.
5. Кучерявая, К. Государственное регулирование развития агрохолдингов в Украине // Viešoji politika ir administravimas – 2015. – Т. 14, Nr. 4, p. 566–576.

**РАДІОНОВА Н. Й.,**

*К. Е. Н., ДОЦЕНТ,*

*КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ,  
УКРАЇНА*

## **КЛАСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАТРАТ З МЕТОЮ УДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ**

**Постановка проблеми.** Класифікація виробничих затрат має велике значення для планування та регулювання затрат, контролю за їх рівнем, тобто для ефективного управління затратами. Поділ затрат на різноманітні види за відповідними ознаками класифікації спрямований на вирішення найрізноманітніших завдань управління. Дієва система упорядкування інформації про виробничі затрати підприємства відіграє важливу роль, оскільки дає можливість визначати особливості формування та розподілу затрат за певними об'єктами управління. В управлінні багатосторонньою діяльністю підприємства використовується класифікація затрат за різноманітними ознаками. Ефективно діюча класифікація інформації про виробничі затрати не тільки важлива для визначення собівартості та цінової політики підприємства, вона застосовується в маркетингової діяльності підприємства, при вкладанні коштів у різноманітні проекти, надає можливість ефективного управління затратами, а отже, і фінансовими результатами, що є актуальним для кожного підприємства.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанням класифікації затрат з метою удосконалення їх регулювання присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців-економістів, таких, як Безруких П.С. [1], Катаєв А.Н. [1], Комісарова І.П. [1], Карпова Т.П. [2], Когут У.І. [3], Кондратова І.Г. [4], Меренкова Л.О. [5], Мних Є.В. [6], Нападівська Л.В. [7] та інші. У працях цих авторів висвітлюється поділ затрат на певні категорії за відповідними ознаками класифікації, розглядаються напрями класифікації затрат та наводяться окремі аспекти щодо використання тієї чи іншої класифікації затрат для певних управлінських завдань. Багатосторонність виробничих затрат на різних підприємствах та різноманітність класифікаційних ознак затрат, не отримало досить повного й однозначного вирішення і потребують подальшого дослідження.

**Мета дослідження.** Основною метою дослідження є вивчення існуючих класифікацій та напрямів класифікацій затрат, а також можливостей використання цих класифікацій з метою удосконалення регулювання виробничих затрат підприємства.

**Результат дослідження.** Як показує вивчення праць вітчизняних та зарубіжних науковців-економістів, системи класифікації виробничих затрат багато в чому визначаються виходячи саме з призначення інформації про затрати для ефективного їх регулювання на кожному конкретному підприємстві.

Класифікація затрат – це поділ їх на класи на основі певних загальних ознак об'єктів і закономірних зв'язків між ними. Причому, чим більше виділено ознак класифікації, тим вищий ступінь пізнання об'єктів [7].

Існує безліч класифікацій затрат за різними ознаками. Класифікація затрат є дуже важливою для розуміння того, як ними управляти. Враховуючи те, що поділ затрат спрямований на вирішення найрізноманітніших завдань управління, в літературі зустрічаються різноманітні групування видів затрат за ознаками їх класифікації. В таблиці 1 представлено класифікації затрат, які найбільш часто застосовуються виробничими підприємствами.

Таблиця 1

***Види класифікації затрат за різними ознаками***

Ознака класифікації	Вид затрат
Економічні елементи	Економічні елементи, що визначають затрати на повний обсяг продукції, що випускається підприємством
Статті калькуляції	Постатейні затрати, що визначають собівартість одиниці продукції
Відношення до виробничого процесу	<ul style="list-style-type: none"><li>• основні</li><li>• накладні</li></ul>
Спосіб віднесення на виробництво окремих видів продукції	<ul style="list-style-type: none"><li>• прями;</li><li>• непрями;</li></ul>
Участь у процесі виробництва	<ul style="list-style-type: none"><li>• виробничі</li><li>• невиробничі</li></ul>
За складом	<ul style="list-style-type: none"><li>• одноелементні</li><li>• комплексні</li></ul>
По відношенню до обсягу виробництва	<ul style="list-style-type: none"><li>• змінні</li><li>• постійні</li><li>• змішані</li></ul>
Порядок розподілу затрат при визначенні прибутку	<ul style="list-style-type: none"><li>• на одиницю продукції</li><li>• за період</li></ul>
Ступінь керованості і регульованості	<ul style="list-style-type: none"><li>• повністю керовані</li><li>• частково регульовані</li><li>• слабо регульовані</li></ul>
За цільовим призначенням	<ul style="list-style-type: none"><li>• за статтями калькуляції затрат</li></ul>
За терміном обчислення	<ul style="list-style-type: none"><li>• капітальні</li><li>• поточні</li></ul>

Однак ставлення до даної класифікації неоднозначно. Так існують різні підходи авторів до виділення ознак класифікації. При визнанні економічної доцільності поділу затрат, за поділ їх за економічними елементами і статтями калькуляції, висловлюються, наприклад, П. Безруких [1], Т. Карпова [2], І. Кондратова [4]. Вони відзначають, що всю сукупність затрат спочатку можна розбити на дві групи, при цьому одні затрати будуть економічними елементами, інші – статтями калькуляції. Такої точки зору дотримуються С. Ніколаєва, П. Новиченко, І. Поклад. Але їх погляди не збігаються з тими, хто пропонує замість назви «економічні елементи» або статті затрат називати їх «економічний

зміст» і «цільове призначення». На наш погляд, найбільш точною і дійсно відповідною за економічним змістом, і цільовим призначенням є класифікація за економічними елементами і калькуляційними статтями затрат. Саме структура затрат на виробництво за економічними елементами дозволяє виділяти матеріаломісткі, фондомісткі, трудомісткі виробництва, а за статтями калькуляції – ефективні або неефективні затрати за окремими видами продукції. Підрозділ затрат за статтями дозволяє встановити зв'язок між планованими і фактичними затратами на виробництво по підприємству в цілому, по окремих видах продукції доцільна класифікація за цими ознаками для визначення затрат по всій діяльності підприємства щодо виробництва продукції, обслуговування виробництва, управління, для аналізу затрат по місцям їх виникнення.

Якщо елементи затрат регламентовані в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 16 «Затрати» досить жорстко, то щодо калькуляційних статей встановлено, що їх склад і методи розподілу затрат за видами продукції (робіт, послуг) визначаються галузевими методичними рекомендаціями з питань планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) з урахуванням характеру і структури виробництва [8]. Угрупування затрат за статтями калькуляції специфічна для кожної галузі промисловості, але на сьогоднішній день можна вважати типовою наступну номенклатуру статей затрат:

- сировина і матеріали;
- зменшення або збільшення затрат (віднімаються);
- покупні комплектуючі, напівфабрикати і послуги виробничого характеру сторонніх організацій і підприємств;
- паливо на технологічні цілі;
- енергія на технологічні цілі;
- заробітна плата виробничих робітників;
- відрахування на соціальні потреби;
- затрати по утриманню та експлуатації обладнання;
- затрати на підготовку і освоєння виробництва;
- цехові затрати;
- загальнозаводські затрати;
- інші виробничі затрати;
- комерційні затрати.

Сума всіх перерахованих статей представляє повну собівартість виробництва і реалізації продукції.

Угрупування затрат по калькуляційних статтях більш жорстко, ніж за економічними елементами, регламентується державними і галузевими органами управління. Це пояснюється тим, що визначена за сумою цих статей собівартість є однією з основних складових ціни і безпосередньо впливає на величину прибутку, яка є об'єктом оподаткування. Звідси пред'являються і більш високі вимоги до її формування [3].

Так, Є.В. Мних класифікує затрати для досягнення цілей управління, а саме [6]:

1. Визначення собівартості продукції (робіт, послуг) і розрахунку фінансових результатів на: вичерпані та невичерпані; на продукцію і затрати періоду; прямі та непрямі; основні та накладні.

2. Для раціоналізації затрат та їх планування на: релевантні та нерелевантні; дійсні та можливі; маржинальні та середні; постійні та змінні.

3. Контролю і регулювання затрат за центрами відповідальності на: контрольовані та неконтрольовані.

Своєю чергою, Л.О. Меренкова групує затрати залежно від таких цілей надання інформації [5]:

1) для визначення собівартості та фінансового результату (основні, накладні; прямі, непрямі; вхідні, вихідні; затрати на продукцію, затрати періоду);

2) для стратегічного і поточного планування діяльності підприємства (обов'язкові, дискреційні; напівпостійні, напівзмінні; загальні, питомі; релевантні, нерелевантні; реальні, альтернативні, маржинальні, інкрементні, затрати, що не повертаються);

3) для планування поточних затрат (постійні, змінні, змішані; по елементах, по статтях калькуляції; одноелементні, комплексні);

4) для контролю поточних затрат (контрольовані, неконтрольовані; регульовані, нерегульовані).

Види затрат, які відносяться науковцями до різних напрямів класифікації затрат, є досить різноманітними. Також, в одних авторів певні види затрат зустрічаються в одній інтерпретації, а в інших – в іншій. Наприклад, одні автори класифікацію затрат за центрами відповідальності та за видами продукції, робіт, послуг відносять до напряму класифікації затрат “визначення собівартості продукції і отриманого прибутку, оцінка запасів”, в той самий час, інші автори цю класифікацію затрат відносять до напряму класифікації “здійснення контролювання і регулювання затрат”; класифікацію затрат за економічним змістом та цільовим призначенням деякі автори відносять до напряму класифікації “прийняття управлінських рішень і планування”, тоді як інші автори – “визначення собівартості продукції і отриманого прибутку, оцінка запасів” і т.п.

**Висновки.** В управлінні сучасними підприємствами одне з найвагоміших місць займає обґрунтована класифікація затрат, яка є дуже важливою для розуміння того, як удосконалювати їх регулювання. За таких умов необхідною є класифікація видів затрат за такими критеріями, які якнайповніше відобразатимуть та характеризуватимуть організаційно-управлінську, обліково-аналітичну, фінансово-економічну, маркетингову та інвестиційну сторони діяльності підприємства. Це сприятиме удосконаленню регулювання затрат, надаючи можливість розглядати дані види затрат з позицій системного підходу для їх цілісного розуміння.

#### Література:

1. Безруких П.С., Катаев А.Н., Комисарова И.П. Учет затрат и калькулирование в промышленности. – М.: «Финансы и статистика», 1989. – 348 с.
2. Карпова Т. П. Управленческий учет. – М.: Аудит, 2003. – 350 с.

3. Когут У.І. Критерії класифікації затрат підприємства [Електронний ресурс] / У.І. Когут // Національний університет «Львівська політехніка». – 2008. – Режим доступу: [http://vlp.com.ua/files/08\\_27.pdf](http://vlp.com.ua/files/08_27.pdf)
4. Кондратова И.Г. Основы управленческого учета. – М.: Финансы и статистика, 2000. — 143с.
5. Меренкова Л.О. Управління затратами підприємства в ринковій економіці: Автореф. дис. ... канд. екон. наук / Харківський державний економічний університет. – Харків, 2003 – 20 с.
6. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
7. Нападовська Л.В. Управлінський облік: Монографія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 450 с.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 – Наказ МФУ «Про затвердження Положення (стандарту) бухобліку «Затрати» від 31.12.1999 р. № 318. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.

***СЕРДЮК О.С.,***

*К.Е.Н., СТАРШИЙ НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК,*

***ТРУШКІНА Н.В.,***

*НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК,*

*ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ НАН УКРАЇНИ, М. КИЇВ, УКРАЇНА*

## **ЩОДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТЕС**

У 2011 р. Україна стала членом Енергетичного співтовариства, взявши на себе таким чином зобов'язання щодо дотримання умов членства цієї організації. Згідно з договором Енергетичного співтовариства Україна має до кінця 2017 р. привести всі великі спалювальні установки (ВСУ) до вимог Директиви 2001/80/ЕС [1] про обмеження викидів забруднюючих речовин (пилу, оксиду азоту та діоксиду сірки) в повітря. Під дію директиви підпадають спалювальні установки потужністю більше 50 МВт. На сьогоднішній день в Україні налічується близько 140 таких установок, 37 з яких є енергоблоками теплових електростанцій.

Наразі стає очевидним, що до кінця 2017 р. українська сторона не виконає вимоги Енергетичного співтовариства. Через що виникає загроза призупинення діяльності ВСУ, які не обмежили викиди забруднюючих речовин відповідно до Директиви 2001/80/ЕС. З огляду на те, що на сьогоднішній день жодна українська ТЕС не відповідає вимогам Енергетичного співтовариства, можна очікувати суттєвого зменшення обсягів теплової генерації вже на початку 2018 р. У зворотньому випадку на вітчизняний сектор теплової енергетики буде накладено штрафні санкції Енергетичного співтовариства. Зниження обсягів енергогенерації (зادля зниження викидів забруднюючих речовин ВСУ) також призведе до негативних економічних наслідків для теплової енергетики, оскільки

при цьому зростуть питомі витрати палива. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що незалежно від того, який шлях обере українська сторона (збереження поточних обсягів енергогенерації або їх зниження для запобігання штрафним санкціям), вітчизняний сектор теплової енергетики зазнає економічних втрат.

Усвідомлення неможливості реалізації вимог Енергетичного співтовариства до кінця 2017 р., спонукало Міністерство енергетики та вугільної промисловості України до розробки Національного плану скорочення викидів від великих спалювальних установок (НПСВ) [2]. Метою НПСВ є мінімізація негативних економічних наслідків, що виникатимуть унаслідок своєчасного недотримання вимог Директиви 2001/80/ЕС Енергетичного співтовариства. Для досягнення цілей НПСВ передбачено реалізацію таких заходів: модернізація існуючих спалювальних установок з метою підвищення ефективності використання енергії палива; спільне спалювання біомаси з твердим паливом (вугіллям); зміна існуючих золовловлювачів на нові апарати пилоочищення димових газів (електрофільтри, тканинні фільтри); будівництво установок сіркоочищення димових газів.

В Енергетичній стратегії України до 2035 року зазначено про доцільність доопрацювання та затвердження Національного плану дій зі скорочення викидів забруднюючих речовин зі спалювальних установок великої потужності (50 і більше МВт) відповідно до вимог директив 2010/75/ЕС і 2001/80/ЕС, а також розробки законодавства в частині запровадження схеми торгівлі викидами – парникових газів, де передбачити створення уповноваженого органу; встановлення системи відповідних споруд/установок та визначення парникових газів; розроблення Національного плану розподілу квот; запровадження дозвільної системи на викиди парникових газів та на квоти; формування системи моніторингу, звітності, здійснення перевірок і належного впровадження [3, с. 53].

Однак, Енергетична стратегія України до 2035 року не передбачає усунення ключового недоліку НПСВ, а саме відсутності даних щодо необхідного обсягу інвестицій. Виходячи з цього, підпадає під сумнів економічна доцільність реалізації наведених у НПСВ заходів, навіть з урахуванням зауважень, наведених в Енергетичній стратегії України до 2035 року.

Для поверхневої модернізації ТЕС, що включає реконструкцію котлоагрегату, модернізацію турбоагрегату (з заміною ЦВТ, ЦСТ, ЦНТ і САК), зміну електрофільтрів, необхідно залучити 600 дол. США інвестицій на кожен кіловат встановленої потужності ТЕС (табл. 1).

Реалізація таких заходів дасть змогу подовжити термін експлуатації енергоблоків до 15–20 років та підвищити їхній ККД до 3–5 %. Однак цих заходів буде недостатньо для виконання вимог Енергетичного співтовариства.

Задля суттєвого зменшення викидів забруднюючих речовин (що відповідатиме Директиві 2001/80/ЕС) кожен енергоблок необхідно обладнати новим котлом ЦКШ (або факельною топкою із сіркоочищенням) та турбоагрегатом (табл. 2).

Таблиця 1

**Економічна ефективність проектів поверхневої реконструкції українських ТЕС**

ТЕС	<i>I</i> , млн грн	<i>T</i> , років	$CF_{ВЕР}$ на 4 роки, млн грн	$CF_{ВЕР}$ на 8 роки, млн грн
Криворізька ТЕС	45115	8	15483	9725
Придніпровська ТЕС	27534	16	9449	5935
Запорізька ТЕС	19500	4	6692	4203
Слов'янська ТЕС	12480	4	4283	2690
Добротвірська ТЕС	9360	неокупний	3212	2017
Ладизинська ТЕС	28280	неокупний	9705	6096
Бурштинська ТЕС	37440	неокупний	12849	8070
Вуглегірська ТЕС	56160	8	19274	12106
Трипільська ТЕС	28080	4	9637	5932
Зміївська ТЕС	34320	3	11778	7398
Луганська ТЕС	21216	6	8175	4573
Курахівська ТЕС	23821	6	7281	5135

**Примітка:** для розрахунку економічної ефективності проектів реконструкції Слов'янської ТЕС використано середньозважений тариф по Україні (2,03 грн за кВт год.), оскільки реальний тариф для Слов'янської ТЕС є завищеним.

Таблиця 2

**Економічна ефективність проектів капітальної реконструкції українських ТЕС**

ТЕС	<i>I</i> , млн грн	<i>T</i> , років	$CF_{ВЕР}$ на 4 роки, млн грн	$CF_{ВЕР}$ на 8 роки, млн грн
Криворізька ТЕС	90230	неокупний	30967	19450
Придніпровська ТЕС	55068	неокупний	18899	11871
Запорізька ТЕС	39000	13	13384	8407
Слов'янська ТЕС	24960	12	8566	5380
Добротвірська ТЕС	18720	неокупний	6424	4035
Ладизинська ТЕС	56560	неокупний	19410	12192
Бурштинська ТЕС	74880	неокупний	25699	16141
Вуглегірська ТЕС	112320	неокупний	38548	24212
Трипільська ТЕС	56160	9	19274	11864
Зміївська ТЕС	68640	8	23556	14796
Луганська ТЕС	42432	неокупний	14562	9146
Курахівська ТЕС	47642	неокупний	16350	10270

**Примітка:** для розрахунку економічної ефективності проектів реконструкції Слов'янської ТЕС використано середньозважений тариф по Україні (2,03 грн за кВт год.), оскільки реальний тариф для Слов'янської ТЕС є завищеним.

Реалізація таких заходів потребуватиме інвестицій у розмірі 1200 дол. США на кожен кіловат встановленої потужності ТЕС [4, с. 12]. Виходячи з цього постає питання щодо доцільності розвитку та подальшої експлуатації вітчизняного сектору теплової енергетики.



Отже, з метою встановлення економічної доцільності реалізації заходів з реконструкції українських ТЕС у даній роботі виконано розрахунок періоду окупності інвестиційного проекту ( $T$ ) та анuitету річного грошового потоку беззбитковості ( $CF_{BEP}$ ). Показник періоду окупності ( $T$ ) є показовим для поточних умов функціонування сектору теплової енергетики. Тобто, за актуального на сьогоднішній день тарифу на електроенергію (табл. 3) та собівартості її виробництва [5, с. 41].

Таблиця 3

**Тарифи на електроенергію на березень 2017 р.**

Компанія	Тариф, грн. за кВт год
ПАТ «Центренерго»	3,01
ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго»	2,14
ПАТ «Донбасенерго»	89,07
ТОВ «ДТЕК Східенерго»	1,76
ПАТ «ДТЕК Західенерго»	1,52
<b>Середньозважений тариф</b>	<b>2,03</b>

Період окупності інвестиційного проекту ( $T$ ) розраховується за формулою:

$$T = \frac{IC}{CFd}, \quad (1)$$

де  $IC$  – обсяг інвестицій;

$CFd$  – дисконтований грошовий потік.

$$CFd = \frac{CF_1}{(1+r)} + \frac{CF_2}{(1+r)^2} + \dots + \frac{CF_n}{(1+r)^n}, \quad (2)$$

де:  $CF$  – номінальний грошовий потік, який розраховується з допущенням, що ТЕС працюватимуть на максимальному навантаженні;

$r$  – ставка дисконтування.

Анuitет річного грошового потоку беззбитковості ( $CF_{BEP}$ ) показує обсяг річного грошового потоку необхідного для покриття витрат інвестиційного проекту. У загальному сенсі  $CF_{BEP}$  можна надати як:

$$CF_{BEP} = CF_{NPV=0}, \quad (3)$$

де  $CF_{NPV=0}$  – річний грошовий потік за якого  $NPV$  (чиста приведена вартість) проекту дорівнює нулю.

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t} - IC \quad (4)$$

Результати розрахунків (табл. 1 і 2) показують, що за поточних умов, збитки від поверхневої реконструкції ТЕС будуть компенсовані протягом 3–8 років (для Придніпровської ТЕС 16 років), за винятком ТЕС Західенерго, для яких проекти з реконструкції є неокупними. Така ситуація обумовлена тим, що для Західенерго встановлено відносно низький тариф (1,52 грн. за кВт год.) при середній собівартості 1,02 грн за 1 кВт год. виробленої електроенергії. Отже, прибуток ТЕС складатиме 50 коп. за 1 кВт год. відпущеної електроенергії, що є недостатнім для покриття витрат з поверхневої реконструкції.

Проекти з капітальної реконструкції ТЕС у своїй переважній кількості є неокупними, за винятком 4 електростанцій, для яких період окупності витрат складатиме 8–13 років. Виходячи з цього можна зробити висновок, що за поточних умов господарської діяльності (у яких функціонує сектор теплової енергетики) виконання вимог Енергетичного співтовариства є неможливим (якщо не розглядати варіанти зовнішнього фінансування).

Зниження періоду окупності можливе за рахунок підвищення платоспроможності вітчизняних компаній теплової енергогенерації. Для цього Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) мають бути переглянуті тарифи на електроенергію (у сторону підвищення). Однак, такий підхід може призвести до виникнення негативних економічних та соціальних наслідків.

Таким чином, спираючись на результати розрахунку економічної ефективності проектів реконструкції українських ТЕС, можна зробити висновок, що продовження терміну експлуатації більшості енергоблоків ТЕС є недоцільним оскільки:

- по-перше, інвестиції, які закладено у реконструкцію, матимуть тривалий період окупності (у деяких випадках проекти взагалі не окупляться);
- по-друге, поверхнева реконструкція не задовольнить вимог Енергетичного співтовариства щодо зменшення викидів забруднюючих речовин.

Такий стан речей обумовлює доцільність виведення з експлуатації ТЕС, для яких термін окупності проектів з поверхневої експлуатації перевищує 4 роки (граничний термін окупності проекту у 4 роки можна вважати допустимим з огляду на те, що впродовж зазначеного періоду дисконтування найменшим чином нівелює ефект прибутку). З огляду на актуальні зобов'язання України в рамках глобальної екологічної політики (Паризький договір) заміщення виведених з експлуатації потужностей ТЕС має відбуватися за рахунок розвитку відновлювальної енергетики.

### Література:

1. Directive 2001/80/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2001 on the limitation of emissions of certain pollutants into the air from large combustion plants. Official Journal of the European Communities, L 309/1, 27.11.2001.
2. Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=244996332>.
3. Енергетична стратегія України на період до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>.
4. Борисов М.А. Розвиток теплової енергетики України на основі модернізації основного тепломеханічного обладнання ТЕС: автореф. дис. ... канд. техн. наук: спец. 05.14.01 «Енергетичні системи та комплекси» / М.А.Борисов. – К., 2008. – 23 с.
5. Анализ выполнения технико-экономических показателей ТЭС Украины за 12 мес. 2015 г. // ЭнергоБизнес. – 2016. – № 16(956). – С. 41.

*УДОВА Л.О.,  
К.Э.Н., СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК,  
ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКИ И ПРОГНОЗИРОВАНИЯ НАН УКРАИНЫ КИЕВ,  
УКРАИНА*

## **ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НИШЕВЫХ КУЛЬТУР В УКРАИНЕ**

**Постановка проблемы.** Главной проблемой, связанной с глобальной продовольственной безопасностью, эффективное обеспечение которой возможно при условии усовершенствование способов управления сельскохозяйственными системами и имеющимися природными ресурсами является изменение климата. В данном контексте будущее продовольственной безопасности напрямую зависит от природных ресурсов, состояния окружающей среды и изменения климата [1, с. 12; 2, с. 15; 3, с. 108]. В условиях изменения климата важным фактором повышения эффективности сельского хозяйства является научно-обоснованное формирование структуры посевных площадей сельскохозяйственных культур с учетом климатических изменений, а также адаптация растениеводства к этим изменениям, что позволит наиболее эффективно использовать природные ресурсы в новых климатических условиях. Одним из важных факторов улучшения структуры севооборотов выступает включение нишевых культур, которые имеют значительный потенциал для диверсификации монокультурного маслично-зернового направления, доминирующего в севооборотах юга Украины. Учитывая огромное экономическое значение этих культур, возникает необходимость более детального их исследования.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Вопросы исследования развития рынка нишевых культур являются предметом научных исследований ведущих украинских ученых. Среди научных трудов ученых-аграрников вопросам развития льна, сорго, горчицы посвящены работы Чеховой И.В., Чехова С.А., Нелепа В.М. и др. Особое внимание экономистами-аграриями в последнее время уделяется вопросам развития нишевых бобовых культур. Однако вопрос перспективного развития нишевых культур в Украине все же остается особо актуальным и требует более глубокого исследования.

**Цель исследования** – производство нишевых культур как перспективное направление развития аграрного сектора Украины.

**Результат исследования.** Основными нишевыми культурами в Украине являются овес, рожь, гречиха, лен, горчица, рыжик, горох, фасоль, нут, сорго и другие. Тем не менее, до сих пор эксперты не определились относительно того, какие же сельскохозяйственные культуры относятся к нишевым: одни считают, что это культуры, которые требуют дальнейшей глубокой переработки и используются в смежных отраслях, таких как фармацевтическая, кондитерская, текстильная (лен, конопля, рапсовый, рыжик, горчица); другие – относят

зерновые и масличные, объемы производства которых в разы меньше сравнительно с основными культурами.

Однако, они являются действенным инструментом регулирования севооборота, а в условиях снижения мировых цен на основные сельскохозяйственные культуры, в первую очередь кукурузу и пшеницу, могут заинтересовать производителей [4].

Нишевые культуры могут значительно диверсифицировать монокультурное масличное направление доминирования в севообороте подсолнечника и рапса, выращивание которых сверх нормативных границ значительно истощает верхний слой почвы, вследствие чего происходит колебание их урожайности. Также в Украине в контексте климатических изменений, в частности на юге, с каждым годом усиливаются засухи, что повышает рискованность выращивания традиционных сельскохозяйственных культур и нуждается в введении в севооборот более адаптированных до таких условий культур [5]. Рассмотрим одну из наиболее засухоустойчивых нишевых культур – сорго. Посевные площади сорго занимают четвертое место в мире после пшеницы, кукурузы и риса. За последние 50 лет в мире посевные площади под культурой увеличились на 60% (основные производители – США, Нигерия, Индия, Мексика, Судан). Сорго – самая жаростойкая культура среди полевых культур, выращивая которую без орошения можно получать достаточно высокие и стабильные урожаи в условиях, при которых многие другие зерновые и зернобобовые культуры вообще не дают урожая [6]. Данная культура имеет высокую продуктивность и используется для обеспечения кормовых, технических и продовольственных потребностей. Силосное сорго способно удовлетворять потребность животноводства в высококачественном силосе и зеленой массе. Зерновое сорго выступает отличной альтернативой ячменю, кукурузе, подсолнечнику в условиях засушливого климата юга и востока Украины.

Овес считается нишевой культурой, выращивание которой не нуждается в благоприятных климатических условиях, поскольку он является неприхотливым к температурам и имеет способность адаптироваться к разному роду почв. Овес имеет значение в основном как кормовая культура. Его используют при производстве агропищевой продукции за счет содержания значительного количества питательных веществ: из зерна изготавливают крупу, муку, толокно, галеты, печенье и др. Продукты, изготовленные из зерна овса, хорошо усваиваются организмом и имеют диетическое значение. Также зерно является ценным концентрированным кормом для лошадей, молодняка КРС и птицы. Овес часто высевают в смеси с горохом и викой в занятых парах для получения сена и зеленого корма.

Рожь – одна из немногих сельскохозяйственных культур, которую можно выращивать на малоплодородных землях, она имеет стойкость против засухи и заморозков. Сегодня на рынке семян представлено значительное разнообразие высокоурожайных гибридов ржи, которые хорошо адаптированы к песчаным почвам с низким содержанием влаги. Рожь возделывается как хлебное,

техническое и кормовое растение. Зерно содержит 12-13% полноценных белков (59% крахмала), 1,6% жира, витамины В, РР. Зерно ржи – сырье для хлебопекарской промышленности, получения крахмала и спирта. Целое и дробленое зерно, а также отруби, зеленая масса используются для откорма КРС. Из соломы изготавливают высококачественную бумагу, маты, корзины, шляпы, строительный материал (соломит, саман).

Гречиха – ценная крупяная культура, которую выращивают на черноземах и оподзоленных почвах, которые отмечаются повышенной аэрацией, хорошо удерживают влагу и не заболачиваются. Её выращивают без химических удобрений и пестицидов, поскольку она не боится сорняков, самостоятельно вытесняет их из поля. Культуру используют для послеуборочных и послеуборочных посевов, а также как сидеральную – на зеленое удобрение. Гречиха – добрый предшественник в севообороте для других культур, особенно при выращивании ее широкорядным способом. Культуры, которые выращиваются в севообороте после гречихи, хорошо обеспечиваются фосфором и калием за счет ее послеуборочных остатков. Гречиха – ценная медоносная культура – при благоприятных погодных условиях 1 га посева обеспечивает сбор 90-100 кг высококачественного лечебного меда [7]. В странах ЕС гречиха используется для производства разных продуктов, таких как хлопья, макаронные изделия, продукты здорового питания и т.п., в то время, как в Украине она практически полностью потребляется в виде крупы.

На юге Украины горчица является масличной культурой альтернативной подсолнуху и рапсу, которая способна возобновить оптимальное соотношение культур в севообороте и обеспечить стабильную прибыль производителям. Горчица улучшает фитосанитарное состояние поля, выступает эффективным сидератом и хорошим предшественником для зерновых культур (подавляет рост болезней). Семена используются для изготовления горчичного масла, порошка для производства соусов и медикаментов. Семена горчицы – почти полностью экспортно-ориентированная продукция, которая имеет спрос на европейском рынке, особенно в Германии [8]. Украина занимает 4 место в мире за объемами производства горчицы и второе за ее экспортом. Основным регионом выращивания горчицы является степная зона Украины, на которую приходится около 70% валовых сборов культуры.

Масличный лен является культурой, альтернативной ярому рапсу в севообороте, а в структуре потребления может частично заменить подсолнух. Его можно выращивать в разных регионах Украины, он не уступает за прибыльностью другим масличным культурам. Преимуществами выращивания льна масличного является, во-первых, его засухоустойчивость, во-вторых, короткий вегетационный период, что позволяет собирать лен в конце июля, что делает его одним из лучших предшественников для озимых зерновых культур. По мнению специалистов в отрасли льноводства, каждое аграрное хозяйство может размещать лен на 20% от общей структуры посевных площадей, поскольку он имеет фитосанитарные свойства [9]. В-третьих, стойкость к неблагоприятным погодным и климатическим условиям, в частности, всходы

являются стойкими к весенним заморозкам, а сама культура – к осыпанию семян. Льном можно засеять до 30% посевных площадей, однако в Украине рынок льна масличного остается нишевым (0,2% всех посевов) и занимает незначительный сегмент в производстве масличного сырья (0,8% посевов масличных культур) [8]. Лен-кудряш выступает сырьем для производства технического масла, которое используется в лакокрасочной, электротехнической промышленности, медицине и мыловарении. Макуха используется для кормления животных. В стеблях масличного льна содержится 10-15% волокна, пригодного для изготовления грубых тканей. Соломка, в которой 50% целлюлозы, является сырьем для производства бумаги. Из отходов (костра) изготавливают твердотопливные брикеты и строительные плиты [10, с. 220].

Рыжик – культура, которая входит в семейство рапсовых, выращивается в качестве сопутствующей культуры с бобовыми. Рыжик – культура скороспелая, достаточно засухоустойчивая, невосприимчива к вредителям. Главная биологическая особенность культуры заключается в ее пластичности, неприхотливости к типам почв и степени засушливости года. В Европе данная культура используется в качестве сидерата, а в Германии – исключительно как смешанная культура и "биопестицид", например, с бобовыми культурами. В Европе ведущее место по производству рыжика занимает Испания. Рыжик – хороший предшественник под зерновые культуры, способствует увеличению урожая и повышению качества зерна. По составу рыжиковое масло похоже на масло из льна по высокому содержанию линолевой и линоленовой жирных кислот (Омега – 3 и Омега – 6). Эта масличная может заменить пальмовое масло. Сегодня в Украине рыжик почти не выращивается, разве что для внутренних потребностей. Рыжик вызывает у европейцев неподдельный интерес. Ведь масло из этой культуры служит превосходным источником для производства биотоплива и является безопасным аналогом нефти и керосину. Главным достоинством рыжика является то, что это единственная культура, которая не наносит вреда земле и экологии.

Таблица 1

*Динамика собранной площади под нишевыми культурами, тыс. га*

<b>Сельскохозяйственные культуры</b>	<b>1961*</b>	<b>1990</b>	<b>2000</b>	<b>2010</b>	<b>2015</b>	<b>2016</b>
Рожь	1723,1	517,2	638,1	279,1	150,8	143,6
Овес	706,4	485,9	481,0	310,8	210,5	208,6
Гречиха	394,8	362,3	528,9	198,6	127,7	153,7
Лен – кудряш	36,2	3,9	2,2	56,3	62,1	68,0
Горчица	2,2	1,6	19,6	106,4	58,8	44,5
Рыжик	6,4	1,2	3,7	0,9	0,1	0,1
Горох	725,2	1270,8	285,2	278,5	168,7	238,7
Фасоль	8,8	23,5	33,2	22,6	35,5	35,6
Сорго	12,2	24,9	14,4	28,7	50,6	70,2

\*посевная

Источник: Рассчитано по данным Государственной службы статистики Украины за ряд лет.

В течение последних пятидесяти лет из, согласно приведенных в таблице, сельскохозяйственных культур, рожь, овес и горох превратились из широко распространенных на нишевые. Другие культуры, при изменении площадей в 2-2,5 раза, своей нишевости не потеряли.

**Выводы.** Нишевые культуры не смогут заменить традиционные зерновые, такие как пшеница и кукуруза. В то же время, с учетом необходимости поиска новых перспективных рынков сбыта, а также уменьшения нагрузки севооборота подсолнухом последние являются достаточно перспективным направлением диверсификации агробизнеса и уменьшения рискованности его ведения в условиях резких климатических изменений и непредсказуемости финансово-экономической ситуации. Чтобы заниматься выращиванием нишевых культур, нужно иметь определенные агрономические знания, а также хорошо отслеживать конъюнктуру рынка. Лишь при этих условиях можно надеяться получить хороший урожай и высшую прибыль в сравнении с традиционными сельскохозяйственными культурами.

Выращивание нишевых культур – в основном прерогатива мелкого и среднего бизнеса. Однако, предсказать спрос и наличие конкурентных предложений нелегко, поэтому имеет смысл делать ставку на выращивание нескольких видов нишевых культур, а также искать постоянный канал сбыта. И все-таки, выращивание нишевых сельскохозяйственных культур – дело перспективное.

### Литература:

1. Нечипоренко О.М. Состояние и перспективы адаптации аграрного сектора экономики Украины к глобальным изменениям климата // Экономист. – 2016. – № 11. – С. 10-14.
1. 2. Панасюк Б.Я. Глобальные изменения климата и экономика // Экономика АПК. – 2015. – № 11. – С. 14-22.
2. Удова Л.О., Прокопенко К.О., Дидковская Л.И. Влияние изменения климата на развитие аграрного производства // Экономика и прогнозирование. – 2014. – № 3. – С. 107-120.
3. Климат, конъюнктура и экономическая нестабильность вынуждают аграриев осваивать производство нишевых культур. [Электронный ресурс] / Бизнес. – Режим доступа: <http://www.business.ua>.
4. Экспортный тренд – нишевые культуры. [Электронный ресурс] / Агробизнес. – Режим доступа: <http://www.agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/2776-eksportnyi-trend-nishevi-kultury.html>.
5. Выращивание сорго по технологии No-Till. [Электронный ресурс] / Агросоюз. – Режим доступа: <http://www.agrosoyuz.com/articles/detail.php?ID=219>.
6. Рынок гречихи: стабилизация производства и потребления [Электронный ресурс] / Агробизнес. – Режим доступа: <http://www.agro-business.com.ua>.
7. Планы на весну: 5 нишевых идей в растениеводстве. [Электронный ресурс] / Агропортал. – Режим доступа: <http://www.agroportal.ua>.
8. Лузан Ю.Я., Нелеп В.М., Головня О.М. Кризис льноводства и пути его преодоления // Экономика АПК. – 2008. – № 3. – С. 38-45.
9. Масличные культуры в Украине: моногр.; [за ред. А.В. Чехова]. – К.: Основа, 2007. – 415 с.

**ФЕДОРКІН Д.В.,**

*ЗДОБУВАЧ,*

*ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ*

## **ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЩОДО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СФЕРИ**

**Постановка проблеми.** Виявлення особливостей державного регулювання екологічної безпеки, формулювання пропозицій щодо вдосконалення такого регулювання сприятиме поліпшенню діяльності органів управління, розробці комплексу заходів, спрямованих на забезпечення стійкого соціально-екологічного розвитку та покращення екологічної ситуації. У цьому контексті державне регулювання екологічної безпеки на рівні регіону, як засіб збереження рівноваги соціальних і природних структур, є важливою передумовою стратегії формування регіональної стабільності у системі національної безпеки України сьогодні, її виваженого спрямування у майбутнє [1].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** На актуальність проблеми державного регулювання екологічної безпеки на рівні регіону вказують численні теоретичні дослідження та узагальнення як українських, так і зарубіжних вчених, зокрема праці В.Є.Воротіна, І.Ю. Гришовой, О.М.Галицького, О.В.Митяй, О.С.Заржицького, Р.П.Івануха, Б.К.Данілішина, Р.Кромера. Для України і Карпатського регіону, зокрема, велике значення мають роботи О.М.Маринича і В.М.Пащенко, Л.Г.Руденка з співавторами, Я.О.Адаменка, І.П.Ковальчук, І.М.Волошина, Л.Л.Малишевої та багатьох інших дослідників. Водночас досвід європейських країн з питання оцінки та пріоритетних напрямів державного регулювання екологічної безпеки на рівні регіону досліджено недостатньо [1-7].

**Мета статті** – проаналізувати досвід європейських країн щодо державного регулювання екологічної безпеки на рівні регіону і на цій основі визначити напрямлення, актуальні для вдосконалення екологічного законодавства в Україні.

**Виклад результатів дослідження.** Для вирішення завдань екологічної безпеки в єдиному Європейському екологічному просторі діє регіональна екологічна організація – Європейське агентство з навколишнього природного середовища (ЕЕА), агенція ЄС для забезпечення незалежною інформацією про стан навколишнього середовища. Також використовують назви – Європейське екологічне агентство (ЄАД), Європейське агентство з охорони довкілля. Агенція здійснює достовірну експертизу щодо оцінки ступеня екологічної небезпеки, сприяє розробці екологічного законодавства і запобігання зміні клімату, запобігання втратам біологічного різноманіття і розуміння його просторової зміни, захист людського здоров'я і якості життя, використання і управління природними ресурсами і відходами, створенню умов для реалізації програм у сфері регулювання екологічної безпеки. Європейське співтовариство має широку компетенцію в галузі регулювання екологічної безпеки. При цьому



компетенція ЄС в галузі регулювання екологічної безпеки є спільною з державами-членами ЄАД. ЄАД налічує 32 країни-члени (27 країн ЄС разом з Ісландією, Ліхтенштейном, Норвегією, Швейцарією та Туреччиною) і шість країн, що співпрацюють з ЄАД (Албанія, Боснія та Герцеговина, колишня республіка Югославії Македонія, Сербія та Чорногорія).

Європейська екологічна інформаційна та наглядова мережа (Eionet) – це мережа співпраці ЄАД та країн-партнерів. ЄАД відповідальна за розвиток мережі і координування її дій. Для цього ЄАД тісно співпрацює з національними фокусними групами (focal points), зазвичай, це національні екологічні агентства або міністерства охорони природи. Вони відповідальні за координування національних мереж, що включають багато установ (всього близько 300) [3].

Найпоширенішою формою участі громадськості в адміністративно-правовому регулюванні в галузі екологічної безпеки ЄС стало об'єднання в природоохоронні організації або групи. Найбільша активність громадськості характерна для Великобританії, Німеччини, Нідерландів і Данії, найменша – для Ірландії, Греції.

Одним з найважливіших аспектів захисту екологічних прав особи є можливість звернення до суду, яка є досить різною в окремих країнах ЄС:

- можливість звернення до суду щодо захисту екологічних прав будь-якої особи (Голландія, Ірландія);
- можливість звернення до суду щодо захисту екологічних прав будь-якої зацікавленої особи (Франція, Великобританія, Іспанія, Швеція, Фінляндія);
- можливість звернення до суду щодо захисту екологічних прав тільки при порушеннях індивідуальних прав позивача (Німеччина);
- можливість звернення до суду щодо захисту екологічних прав, надана відповідним асоціаціям (Італія, Греція).

На сучасному етапі ЄС удосконалює правову основу в галузі регулювання екологічної безпеки. Так відновленню піддалися акти щодо моніторингу навколишнього середовища, екологічної сертифікації, проведення оцінки впливу на навколишнє середовище, механізму фінансування екологічних заходів. Одночасно вживають спроби кодифікації численних норм у галузі екологічної стандартизації.

Лідером серед країн ЄС щодо регулювання у сфері екологічної безпеки вважається Німеччина, де регулювання зосереджено на рівні федеральних земель і місцевих органів влади. На рівні земель регулювання екологічної безпеки організоване по-різному, що пов'язано з різним розміром і структурою земель. Але фактично розходження міститься в назві, а не у функціях. На рівні урядів найвищим органом в організаційній ієрархії всі землі мають у своєму розпорядженні власне екологічне міністерство.

Ефективність екологічної політики Швейцарії, де за регулювання в галузі екологічної безпеки відповідають спільно Конфедерація й кантони, зумовлена розробленою законодавчою основою, її чітким виконанням із залученням органів правопорядку і значних фінансових витрат. Правовою основою в галузі регулювання екологічної безпеки у Швейцарії є Федеральний закон "Про

охорону природи й ландшафтів" 1966 р., що вимагає від влади при виконанні своїх екологічних функцій ефективного регулювання екологічної безпеки.

У Бельгії істотною роллю у вирішенні проблеми охорони навколишнього середовища й гарантуванні екологічної безпеки відіграє жандармерія. Завдяки доступу до інформаційних матеріалів інших урядових відомств і використанню вимірювальних приладів жандарми виявляють багато екологічних правопорушень під час патрулювання, припиняють організовану злочинну діяльність у сфері охорони навколишнього середовища. Поряд із цим у Бельгії активно діють екологічні підрозділи.

З початку 60-х рр. ХХ ст. активну екологічну політику в галузі регулювання екологічної безпеки проводять Нідерланди. Пізніше був прийнятий «Меморандум пріоритетів щодо навколишнього середовища» та «Плани національної політики у галузі навколишнього середовища». Країна виходить з можливості співіснування економічного зростання і поліпшення якості навколишнього середовища. Реалізація адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки здійснюється на центральному й муніципальному рівнях. Загальною координацією екологічних питань займається Міністерство житла, просторового планування навколишнього середовища, яке відповідає за розробку виконання планів національної політики в галузі навколишнього середовища, управління екологічної безпеки і щорічних Національних екологічних програм.

**Висновки.** Проведене дослідження підтверджує, що уряди Європи наполегливо займаються проблемами регулювання екологічної безпеки не тільки на міждержавному, а й на державному та регіональному рівнях, проведений аналіз дозволяє зробити висновки:

1. Еволюція розвитку державного регулювання екологічної безпеки Європейського Союзу сформувала чіткі підходи до проблем навколишнього середовища, сприяла становленню ЄС як впливового суб'єкта міжнародної екологічної безпеки. Підхід європейських країн до вирішення проблем забезпечення екологічної безпеки, в якому знаходять розуміння того, що безпосередня робота з їх вирішення здійснюється на місцях, де зосереджені економічне та соціальне життя суспільства.

2. В країнах Європи існує механізм зв'язку між загальними компетенціями, які надані певним структурам ЄС в галузі забезпечення екологічної безпеки та обов'язками регіональних та місцевих громад щодо практичного вирішення актуальних та перспективних задач. Цей механізм ґрунтується, з одного боку, на системі правового регулювання взаємовідносин суспільства та природи, яке здійснюється як на європейському, так і національному рівні. З другого боку, поширення екологічних знань та доведення до свідомості людей актуальності завдань забезпечення екологічної безпеки, дає можливість активно залучати громадськість для вирішення цих завдань. Для цього створені відповідні інституціональні механізми, які дозволяють через судову систему в країнах ЄС місцевим громадам відстоювати свої екологічні інтереси та права.

3. Вважаємо, механізм реалізації нормативної бази країн ЄС є виправданим, бо дає можливість зіставити існуюче розуміння екологічної ситуації, зафіксоване у правових нормах, та їх реалізацію в практиці, яка здійснюється саме на регіональному та місцевому рівнях. Особливо важливо підкреслити практичну значимість такого аналізу для вирішення завдань забезпечення екологічної безпеки в Україні, де існують суттєві неузгодженості між прийняттям екологічних норм безпеки та їх реалізацією, між загальнодержавним нормуванням природокористування та його реалізацією на місцевому рівні.

#### Література:

1. Європейське агентство з охорони навколишнього природного середовища Council Regulation (EEC) No 1210/90 of 7 May 1990 on the establishment of the European Environment Agency and the European Environment Information and Observation Network. – Режим доступу : [http://www.eea.europa.eu/publications#с9=all&c14=&c12=&c7=en&b\\_start=0](http://www.eea.europa.eu/publications#с9=all&c14=&c12=&c7=en&b_start=0)
2. Рамкова Конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат / V Всеєвропейська Конференція міністрів навколишнього середовища “Довкілля для Європи”. – Київ, 22 трав. 2003.
3. Valuing the Global Environment. Action and Investments for 21st Century. – GEF, 1998. – 163 p.
4. Данько Ю. І. Ринкова система України: стан та перспективирозвитку : монографія [Електронний ресурс] / За заг. ред. О. В. Макарюка, В. М. Жмайлова, Ю. І. Данька. – Х. : «МіськДрук», 2011. – 964 с.
5. Ніколюк О.В. Державний механізм регулювання соціально-економічного захисту агробізнесу в Україні / Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент». – №12 (70). – 2016 – С.126-130
6. Гришова І.Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 47-51. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
7. Гришова І.Ю. Імплементация принципів соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного розвитку потенціалу харчових підприємств/ І.Ю. Гришова, Т.С.Шабатура// Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 13-22. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>

## 4. РАЗВИТИЕ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫХ СИЛ И РЕГИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА

---

*SUHINA O.M.,  
PHD, SENIOR SCIENTIFIC RESEARCHER,  
INSTITUTE OF ENVIRONMENTAL ECONOMICS AND SUSTAINABLE  
DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE,  
UKRAINE*

### ECOSYSTEM APPROACH IN THE METHODOLOGY OF THE ESTIMATION OF ECONOMIC DAMAGE FROM ENVIRONMENTAL POLLUTION

There is no such benefit which  
would not be connected with damage  
for others.

*M. Montaigne*

**Introduction.** Because of the entry of Ukraine into the EU, in legislative acts to include positions for the implementation of the ecosystem approach in administrative activity. While in many European countries many rivers have been cleared and fish has begun to be found in the rivers, in Ukraine a significant amount of rivers and lakes are quite polluted and unfit for realization of a recreation. When an accident occurs, not only one certain resource is polluted, but the entire ecosystem, both local and global, if the catastrophe is of a large scale. Therefore, the ecosystem approach should be taken into account in the methodology for estimating economic damage from pollution of the environment. As a whole, for reduction the level of pollution of the natural environment and minimize economic losses from its pollution, it is advisable to carry out the ecologization of industries.

**Literature review.** For the practical use of the ecosystem approach to the estimation of economic damage from environmental pollution abroad, well-known scientists with rich experience are actively engaged: J. Brenner, M.C. Boufadel, J. Dutton, J.W. Deming, R.S. Carney, C.K. Cooper, L.A. Mayer, J.T. Morris, S. Polasky, S. Forrest, L. Harding and others (representatives of the “Committee on the Effects of the Deepwater Horizon Mississippi Canyon-252 Oil Spill on Ecosystem Services in the Gulf of Mexico”) [1]. The ecosystem approach are enough widely used: in the Great Britain (L. Mee, K. Turner, B. Watson, S. Albon), India (A.K. Gupta, S.S. Nair) and other foreign countries. But in Ukraine still the inefficient normative approach to an estimation of these damages till now is used (for example, the size of the maximum permissible concentrations (MPC) of pollutants, the non-taxable minimum of citizens' incomes – 17 UAH (\$ 0,65), etc.).

**Research objective.** The purpose of this article is to contribute to minimizing economic damage from environmental pollution through the development of

methodological approaches to the cost estimation of losses from environmental contamination taking into account ecosystem principles.

**Result of research.** According to the author, *the methodological approach to the cost estimation of economic losses from environmental pollution taking into account the ecosystem approach can be the following: the economic damage from environmental pollution occurs when ecosystems can no longer cope with neutralizing the sources of pollution (assimilative functions are lost) and loses the ability to self-healing, and can be generally degraded. For society, this will be an economic disadvantage*, which manifests itself in contaminated atmospheric air, water, soils, changes in oxygen content in the air, and so on. It is necessary that the cost of damage from environmental pollution has a relationship to the value of “work” of the assimilation potential (AP) of the natural environment.

The author's model of estimating economic damage from environmental pollution taking into account the ecosystem approach is shown in Fig. There is also included the classification (types) of these losses (economic damage from loss of certain functions of ecosystems and economic damage from environmental pollution or ecosystem degradation). When implementing a detailed classification of such damage, it is advisable to be careful because you can return again to the mono-resource or component-based (componental) approach and move away from the ecosystem approach.

At the modern development of technologies, the cost of “work” of the assimilative potential of the ecosystem can be conventionally equated with the cost of work of the artificial waste recycling plant (formula 1):

$$CW_{APec} = CW_{Aluw} ; \quad (1)$$

where  $CW_{APec}$  – the cost of “work” of the assimilative potential of the ecosystem, UAH;

$CW_{Aluw}$  – the cost of the work of the artificial installation for utilization of waste (cost of expenses related with the utilization of waste using an artificial installation), UAH.

Then, in the general form, the mathematical value estimation of the damage from the loss of the ecosystem of assimilative properties can be noted as follows (formula 2):

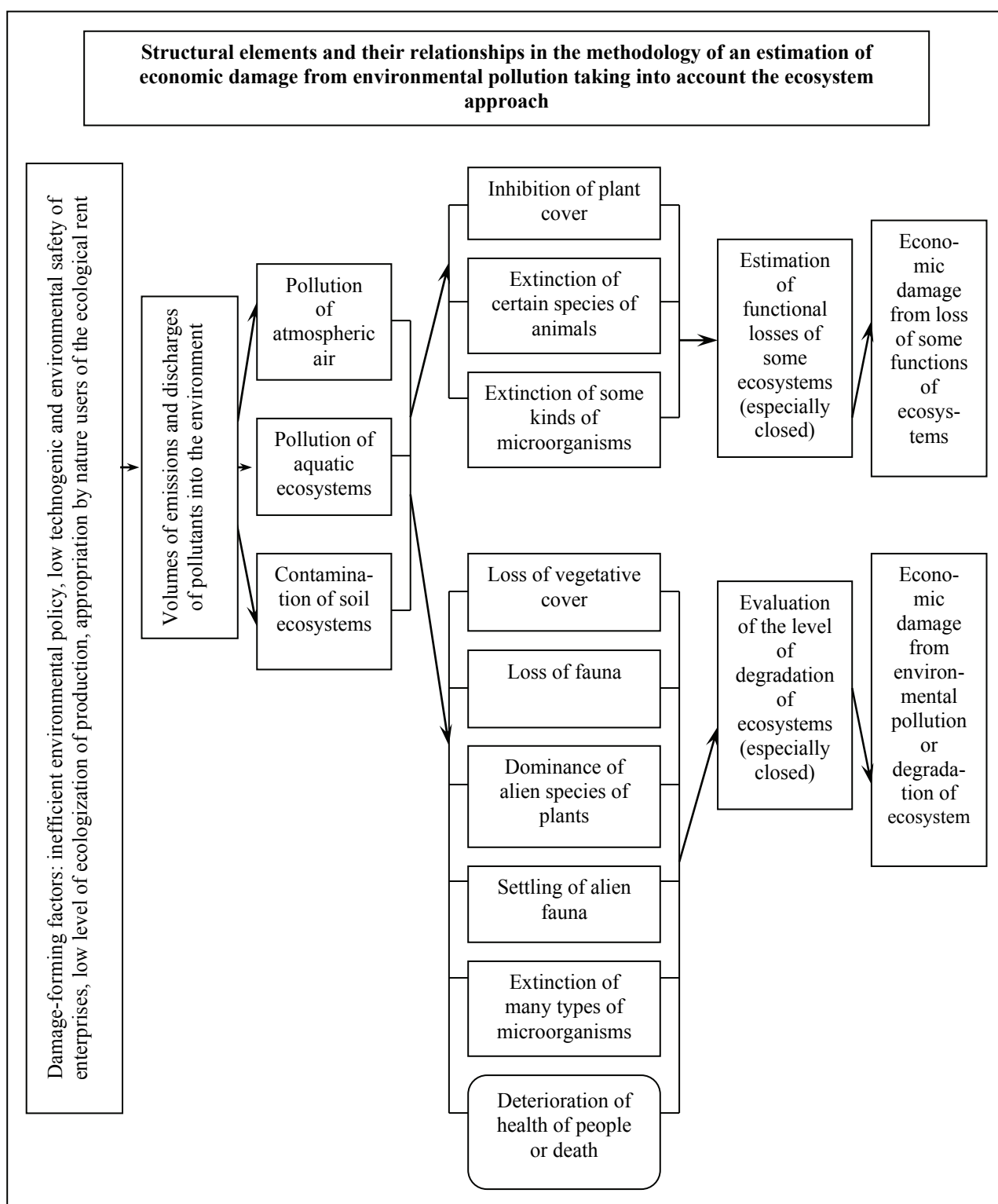
$$\Delta ED = CW_{APuec} - CW_{APdec} ; \quad (2)$$

where  $\Delta ED$  – economic damage from loss of ecosystem of assimilative properties, UAH;

$CW_{APuec}$  – the cost of “work” of the assimilative potential of the unmodified ecosystem (which is in its original state), UAH;

$CW_{APdec}$  – the cost of “work” of the assimilative potential of a degraded ecosystem (which is in a secondary state), UAH.

In the event that the ecosystem's assimilative functions are lost (succession or total degradation of the ecosystem occurred), then they are transferred to an artificial installation, which in turn also pollutes the environment, because energy sources are used, emissions of harmful substances into the environment occurs, etc., which is a kind of ecological and economic trap.



**Fig. Author's model of the estimation of economic damage from environmental pollution taking into account the ecosystem approach \***

\* Source: the author's own development based on research of scientific economic literature and her own conclusions

Under these conditions, the amount of the economic damage from the loss of the ecosystem of assimilative properties will be (formula 3):

$$\Delta ED = CW_{AluwB} - CW_{AluwA}; \quad (3)$$

where  $CW_{AluwB}$  – the cost of the work of an artificial installation for utilization of waste (the cost of expenses related with the utilization of waste using an artificial installation) *before* the loss of ecosystem functions, UAH;

$CW_{AluwA}$  – the cost of the work of an artificial installation for utilization of waste (the cost of expenses related with the utilization of waste using an artificial installation) *after* the loss of ecosystem functions, UAH.

Corresponding researches the author carried out for development of the author's classification of assimilative services of ecosystems, complemented by assimilative coefficients for various ecosystems of Ukraine, as tool for their monetization and to develop version 5.0 CICES (The Common International Classification of Ecosystem Services), which is being developed by the European Environment Agency. The author has received the positive response to her analytical note “Classification of assimilative services of ecosystems, complemented by assimilation coefficients for various ecosystems” in 2016 from Mr. J.-E.Petersen (Ph.D., Team Leader “Natural Capital Accounting” of the European Environment Agency, Copenhagen, Denmark) [2].

**Conclusions.** Thus, for the first time in Ukraine methodological approaches to the economic evaluation of damage from environmental pollution based ecosystemic foundations and ecosystem approach; innovative methodological approaches to ecosystem estimation of damage from salvo and other emergency pollution; author's model of evaluation of economic damage from pollution of the environment considering the ecosystem approach; author's classification of these losses, that is novelty of research, are developed. The methodological approaches to the economic evaluation of damage from pollution of ecosystems are based on the basis of determination of the value of the “work” of the assimilative potential of ecosystem which can be equated conditionally to the cost of work of artificial installation on recycling waste.

#### References:

1. Approaches for Ecosystem Services Valuation for the Gulf of Mexico After the Deepwater Horizon Oil Spill: Interim Report [Electronic resource] / [L.A. Mayer, M.C. Boufadel, J. Brenner et al.] (National Research Council) Washington, DC: The National Academies Press, 2012. – 150 p. – Access mode: <https://www.nap.edu/read/13141/chapter/5>.
2. Suhina E.N. Economized classification of assimilative services of ecosystems as the instrument of their monetization in the development CICES / Olena Suhina // From Baltic to Black Sea: National Models of Economic Systems: proceedings of the International Scientific-Practical Conference, Part I, March 25, 2016, Riga. – Riga: Baltija Publishing, 2016. – P. 226–231.

*Подлужна Н.О.,*

*К. Е. Н., ДОЦЕНТ,*

*ДВНЗ «ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ», УКРАЇНА*

## **ОЦІНКА ПРОГРЕСИВНОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РЕГІОНАХ**

**Постановка проблеми.** Перехід економіки України до стану економіки знань (далі – ЕЗ) потребує якісних перетворень в економічному та інституційному режимах країни. Саме умови правового та економічного середовища, якість їх регулювання, можливості розвитку бізнесу і приватної ініціативи, рівень спонукання суспільства та його інститутів до ефективного використання існуючих і створення нових знань стають основними правилами та нормами для успішності проникнення ЕЗ в усі галузі та сфери діяльності суспільства. Тому для досягнення країною та її регіонів або наближення їх до стану ЕЗ необхідне досконале нормативно-правове забезпечення, яке буде стимулювати національні підприємства до інтелектуального розвитку та нагромадження людського капіталу, до виробництва технологічно нових, якісних та високоекологічних товарів і послуг, використання та зростання знанєвого потенціалу людини. Для цього процедури формування ЕЗ мають базуватися на гармонійному нормативно-законодавчому полі, що всебічно регулює кожну її складову та акцентує увагу на її важливих характеристиках. Тому особливий інтерес викликають нормативно-правові умови для підтримки та стимулювання процесів виробництва, розповсюдження, нагромадження та використання знань, що мають місце у країні та регіонах.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** На основі дослідження встановлено, що більше уваги приділяється висвітленню нормативного регулювання окремих компонентів ЕЗ та можливостям регулювання деяких її ознак і характеристик. Аналізу нормативного забезпечення інноваційної компоненти ЕЗ присвячено достатню кількість праць, основними з яких є дослідження А. Князевича [1, с. 59-73], колективу науковців Національного інституту стратегічних досліджень під керівництвом Я. Жаліло [2, с. 13-26], В. Тищенко [3, с. 48-85], С. Кацури [4, с. 153-173], групи українських та європейських фахівців в рамках діяльності проекту ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні» [5]. Аналізу нормативного забезпечення однієї із структурних компонентів ЕЗ, яка стосується сфери ІКТ, присвячено багато праць українських дослідників, основні серед яких є М. Швець [6], В. Степанов [7]. Аналізу нормативного забезпечення управління освітою та наукою в країні присвячено багато досліджень, основними серед яких є дослідження колективу авторів Національної академії педагогічних наук України за редакцією В. Кременя [8], І. Каленюк і О. Кукліна [9], Є. Краснякова [10]. Проте, незважаючи на обмежені дослідження законодавства України щодо їх достатності для формування ЕЗ як типу постіндустріальної економіки,



проблема нормативно-правового забезпечення процесу стимулювання досягнення країною стану ЕЗ залишається невирішеною і сьогодні.

**Мета дослідження.** Тому пропонується проаналізувати нормативно-правове забезпечення формування ЕЗ в Україні та її регіонах і встановити основні напрями його вдосконалення.

**Результати дослідження.** На основі дослідження законодавчої бази, спрямованої на стимулювання становлення ЕЗ в Україні, встановлено, що таке регулювання відбувається за такими напрямками: регулювання загального стану ЕЗ, зрівноваженого розвитку країни та «зеленої економіки»; регулювання інноваційної діяльності фізичних та юридичних осіб; регулювання стану освіти та креативної економіки в країні; регулювання розробки, використання та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в країні й становлення інформаційного суспільства, мережевої та цифрової економіки; регулювання захисту та охорони інтелектуальної власності; регулювання підприємницької діяльності (малого та середнього бізнесу) з боку стимулювання його до розвитку персоналу, використання нових технологій, розробки інноваційно нових та удосконалених товарів і послуг.

Аналіз законодавства України у сфері становлення в країні ЕЗ дозволив встановити, що існує велика кількість законодавчих документів, які є частково або взагалі направлені на стимулювання процесів генерування, розповсюдження, отримання та нагромадження знань (рис. 1). Дослідження законодавчо-нормативних документів щодо стимулювання становлення ЕЗ в Україні дозволило встановити, що основними інструментами цього процесу стає вільний, всебічний та творчий розвиток людини; підтримка інноваційних програм, бізнес-проектів у національній економіці та ІКТ на рівні держави, регіонів, галузі та міст; фінансові та податкові пільги при реалізації інноваційних проектів та установ, які займаються науковою діяльністю; активізація та пільгові умови інвестування щодо розробки та вдосконалення технологій, генерації ідей та знань; інтеграція наукової, освітньої і виробничої діяльності; залучення молоді до генерування ідей; заохочення ініціатив розробок та впровадження ІКТ в усі галузі національної економіки. Тобто завдяки використанню обраного методу можна констатувати декларативність основних положень формування ЕЗ у законодавстві, проте простежити їх дієвість не можливо. Тобто стає задачею стимулювання підвищення престижності процесу отримання, розповсюдження та генерації знань у будь-якому вигляді, що повинно супроводжуватися заохоченням при реалізації перелічених процесів у вигляді зростання доходів у підприємницькій діяльності або заробітної плати. Задекларовані положення у законодавстві щодо становлення ЕЗ у країні присутні у багатьох нормативно-правових документах України, що ускладнює їх аналіз та визначення основних інструментів державної політики щодо стимулювання досягнення країною стану ЕЗ.

Основне нормативно-правове забезпечення стимулювання стану становлення ЕЗ в Україні			
Напрями впливу	Правові документи	Організаційно-розпорядчі документи	Проекти організаційно-розпорядчих документів
Загальне стимулювання	Конституція України	Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року; Концепція Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 рр.	Доктрина економіки знань; Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року
Економічний та інституційний режим, зелена економіка	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 рр.»	Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»	Доктрина збалансованого розвитку «Україна 2030»
Освіта, креативна економіка	Закон України «Про освіту» Закон України «Про вищу освіту»		Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 рр. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року
Наукова діяльність	Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» Закон України «Про інвестиційну діяльність» Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу»		Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року
Інноваційна діяльність	Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» Постанова Кабінету міністрів «Середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2021 роки»	Концепція розвитку національної інноваційної системи	Концепція Державної цільової економічної програми розвитку інноваційної інфраструктури на 2017-2021 роки
ІКТ, мережева та цифрова економіка	Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.» Закон України «Про електронну комерцію» Закон України «Про Національну програму інформатизації» Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.»	Концепція розвитку електронного урядування в Україні, Концепція Національної програми інформатизації	Концепція інформаційної безпеки

**Рис. 1. Основне нормативно-правове забезпечення стимулювання становлення ЕЗ в Україні, що визначено на основі структурно-інформаційного методу**

Реалізація усіх перелічених інструментів спрямована на підтримку та потрібність високого рівня затребуваних знань усіх верств населення та всебічному та творчому розвитку людини. Основною корінною затримкою становлення ЕЗ в країні є відсутність стратегічного підходу у навчанні та придбання знань на протязі життя людини. Для цього знання, які людина отримує мають бути затребуваними. Більш половини студентів, які отримали

вищу освіту, працюють не за фахом, що свідчить про відсутність адресності отриманих знань на протязі 5-6 років. Тобто знання, які були нагромадженими, не використовуються у повному обсязі, через що витрачаються неефективно бюджетні кошти. Таким чином, порушується ланцюжок «цінність знань – зростання доходів людини – зацікавленість у отриманні знань», що свідчить про порушення культури освіти. Тому на законодавчому рівні мають бути створені умови щодо зацікавленості у отриманні знань людиною на протязі всього життя. До того ж держава має також сприяти зацікавленості підприємств у безперервному професійному розвитку персоналу.

У результаті дослідження існуючої нормативно-законодавчої бази щодо стимулювання становлення ЕЗ встановлено, що вона охоплює багато напрямів розумного розвитку країни, але вона не має спорідненості у заданому векторі знань, чітких орієнтирів щодо стимулювання цього процесу. Але великий сенс мають доктрини, концепції та стратегії, розроблені для країни, регіону або місту, які мають актуальне звучання ідей майбутнього, покликані задавати конкретні завдання щодо розвитку у визначеному баченні. Вони з'являються тоді, коли можливі структурні зміни у суспільстві за рахунок нових цілей та дій, та вказують напрям руху до можливих більш якісних довгострокових горизонтів.

Сучасне відновлення доктринальних та концептуальних основ у регулюванні процесів становлення ЕЗ у країні передбачає розробку стратегій на різних рівнях та за різними напрямами управління та коректування діяльності. Аналіз існуючих доктринальних, концептуальних та стратегічних підходів в Україні дозволив встановити, що формування у країні та регіонах ЕЗ можуть відбуватися у напрямках: підвищення ефективності функціонування національної інноваційної системи та інноваційної інфраструктури як основних генераторів знань; забезпечення інформаційної безпеки, впровадження процесів інформатизації та створення інформаційної інфраструктури в Україні як необхідної умови для активізації процесів створення та споживання інформації, загальнодоступності інформаційних ресурсів та послуг, захисту від інформаційного вторгнення, що є джерелом отримання та розповсюдження, використання їх у всіх сферах діяльності людей; створення системи електронного урядування; розвиток малого і середнього підприємництва, яке є потенційним генератором знань та виробником інноваційних продуктів, джерелом залучення все більшої кількості осіб до працевлаштування з певним досвідом та запасом знань, баченням приватної справи; оптимізація політики регіонів та міст для розкриття економічного потенціалу територій, вирівнювання диспропорцій їх розвитку; реформування системи освіти як необхідний інструмент для забезпечення якісного людського потенціалу; забезпечення збалансованого розвитку країни, що має сталий, економічний та соціальний пріоритет у становленні ЕЗ; підтримка та впровадження інструментів «зеленої економіки» у країні, забезпечення зрівноваженого розвитку міст та регіонів.

При цьому, деякі доктрини та концепції залишилися офіційно незатвердженими у законодавчому порядку, але вони мають значення щодо сприяння побудови ЕЗ в Україні. В них окреслено такі напрями формування ЕЗ:

побудова ЕЗ в країні як чітко визначеного напряму та пріоритету в реформах України; стимулювання та зростання обсягу виробництва високотехнологічних та наукоємних галузей, захист прав інтелектуальної власності; визнання необхідності гуманітарного розвитку як необхідності для побудови суспільства знань, яке буде гарантом якісного нагромадження людського капіталу.

Тобто саме у цих документах, які не були прийняті до виконання, було популяризовано у країні орієнтири до побудови суспільства знань й ЕЗ та чітко означено знанєво-інноваційні переваги розвитку. Тому в Україні потрібна розробка нормативно-правових документів, які б мали ідейно-концептуальний компонент розвитку знаннєвої економіки.

**Висновки.** Таким чином, у результаті оцінки нормативно-правового забезпечення стимулювання процесів становлення ЕЗ в Україні встановлено, що задекларовані положення у законодавстві щодо поширення принципів ЕЗ у країні є характерними для багатьох нормативно-правових актів України. Це ускладнює їх аналіз та визначення основних інструментів державної політики щодо стимулювання досягнення країною стану ЕЗ. Запропоновано орієнтири зміни законодавства, основними серед яких є затвердження Доктрини ЕЗ та прийняття її до реалізації в країні; дієве стимулювання підприємницької діяльності, що має інноваційну спрямованість; підвищення зацікавленості підприємців у нововведеннях, використанні, розповсюдженні та генеруванні знань; залучення інвестицій до активізації процесів ЕЗ; стимулювання новаторських відкриттів та генеруванні різнопланових ідей, розвитку бізнесу на основі використання ІКТ; впровадження податкових канікул для підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність; стимулювання зацікавленості у отриманні та розповсюдженні знань та на цій основі генерації ідей на різних рівнях управління. Запропоновано розробку стратегій на рівні регіонів і міст, що забезпечують стимулювання становлення ЕЗ, та розроблено алгоритм, на основі якого потрібно її формувати. Цей алгоритм враховує місцеві диспропорції у розвитку регіонів і міст та передбачає для кожного з них свій шлях формування ЕЗ.

### Література:

1. Князевич А. Формирование и функционирование инновационной инфраструктуры Украины: монография / А. Князевич; под ред. д.э.н., проф. И. Бритченко. – Ривне : Волинські обереги, 2016. – 272 с.
2. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України: аналіт. доп. / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко [та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 152 с.
3. Тищенко В.Ф. Теоретичне забезпечення розвитку економіки знань засобами публічно-приватного партнерства в регіонах України: дис.... доктора економ. наук: 08.00.05 / Тищенко Вікторія Федорівна. – Харків, 2016. – 503 с.
4. Кацура С.Н. Становление инновационной системы в Украине: национальный и региональный аспекты: моногр. / С.Н. Кацура; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2011. – 504 с.

5. Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Проект ЄС “Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні”. – К.: Фенікс, 2011. – 349 с.
6. Е-майбутнє та інформаційне право / В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець, М. Коваль, Ю. Базанов; за ред. М. Швеця. – К.: НДЦП АПрН України, 2006. – 234 с.
7. Степанов В. Ю. Інформаційна безпека як складова державної інформаційної політики // Державне будівництво. – 2016. – № 2.
8. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [авт.: В.П.Андрущенко, І.Д. Бех, М.І. Бурда та ін.; редкол. В.Г. Кремень, В.І. Луговий, В.М. Мадзігон, О.Я.Савченко; за заг. ред. В. Г. Кременя]. – К.: Пед. думка, 2011. – 304 с.
9. Каленюк І. С., Куклін О. В. Розвиток вищої освіти та економіка знань: монографія / І. С. Каленюк, О. В. Куклін. – К.: Знання, 2012. – 343 с.
10. Красняков Є. Формування державної політики в галузі освіти України на загальнодержавному рівні / Євген Красняков // Вісн. держ. служби України. – 2010. – № 3. – С. 19-24.

**САКАЛЬ О. В.,**

*К.Е.Н., С.Н.С., ДОКТОРАНТ,*

**КАЛЕНСЬКА О. В.,**

*ЗДОБУВАЧ, М.Н.С.,*

*ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ  
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ, УКРАЇНА*

## **СУТНІСТЬ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У ПРИРОДНО-РЕСУРСНІЙ СФЕРІ**

**Постановка проблеми (актуальність).** Трансформація економічних відносин у природно-ресурсній сфері як відповідь на екзо- та ендогенні чинники розвитку країни зумовлює необхідність конкретизації організаційно-правових меж природокористування, охорони і відтворення природних ресурсів, удосконалення механізмів управління у природно-ресурсній сфері як за об'єктним, так і за процесним підходом, зокрема запровадження ефективних фінансово-економічних важелів як найбільш дієвих задля забезпечення сталого розвитку досліджуваної сфери.

Погоджуємося з думкою М. А. Хвесика, що існуючі механізми залучення складових природно-ресурсного потенціалу у відтворювальний процес вже не в змозі забезпечити сприятливі організаційно-економічні передумови раціоналізації природокористування, а також його комерціалізації та інтерналізації. Необхідним є формування якісно нового інституціонального середовища, що дозволить розширити спектр господарських форм освоєння природних ресурсів, а також сприяти забезпеченню екологічної безпеки соціально-економічного розвитку [1, с. 561–562].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Науковцями різних напрямів інституціоналізму представлено численні публікації з проблеми дослідження

інститутів, їх функціонування і розвитку, інституціональних змін. Відмітимо ґрунтовні положення інституціональної теорії Д. Норта. У природно-ресурсній сфері окремі аспекти інституціоналізації різною мірою висвітлені у дослідженнях представників вітчизняних шкіл економіки природокористування.

**Ціль дослідження.** Не зважаючи на суттєвий науковий доробок щодо функціонування інститутів і феномена інституціональних змін у природокористуванні, актуальним є ідентифікація сутності інституціональних перетворень у природно-ресурсній сфері з урахуванням факторів розвитку й обмежуючих чинників відповідно до концепту сталого розвитку, що є метою нашого дослідження.

**Результат дослідження.** Інститут за Д. Нортом [2] – це набір правил, процедура відповідності, моральне та етичне поведіння індивідів в інтересах максимізації багатства. Це розроблені людьми формальні (закони, конституції) і неформальні (договори і добровільно прийняті кодекси поведінки) обмеження, а також фактори примусу, що структурують їх взаємодію. У сукупності вони утворюють спонукальну структуру суспільств і економік. При цьому ринок структурно охоплює різні інститути – закони, правила гри і, що важливо, певні кодекси поведінки, типи відносин і зв'язків, являючись складним і неоднозначним явищем. Інституційний розвиток економіки відбувається під впливом взаємодії між інститутами й організаціями, коли перші визначають «правила гри», а другі є «гравцями». Нові інститути виникають за можливості отримання прибутку, який не може бути отриманий в умовах існуючої інституціональної системи. Тобто, коли фактори виробництва дозволяють збільшити доходи, а інституціональні фактори цьому перешкоджають, збільшується ймовірність виникнення нових інститутів.

Інститут – це словесний символ, яким описують комплекс соціальних звичаїв. Він означає певний переважаючий спосіб мислення і дії. Інститути обмежують і формують діяльність людей. Терміни «інститут» та «інституціоналізм» припускають дуже широке тлумачення. Загальний зміст інституту (від лат. *institutum* – встановлення, установа) – це встановлення, установка, певний порядок, що може бути віднесено до різних сфер суспільної взаємодії [3].

За широтою охоплення економічних явищ і за їх змістом в інституціональній теорії виділяють кілька значень терміну інститут [4, с. 18]:

1. Будь-який механізм координації і стимулювання. Поняття інститут (в інституціональній економіці, на відміну від неокласичної теорії) також охоплює ринок як систему відносних цін.

2. Будь-який неринковий механізм координації і стимулювання (окрім ринку).

3. Правила або інституціональне середовище – поняття охоплює тільки правила, що визначають порядок взаємодій між людьми.

4. Контракти або угоди. Тут під контрактами в широкому сенсі мається йдеться про явний або неявний договір щодо організації проведення трансакцій. При цьому згідно з класифікацією Д. Норта, контракти є нижчим шаблоном в

ієрархії правил. Тоді як в неоінституціональній теорії правила і контракти виступають як два автономні інститути.

5. Організації (наприклад, фірма) – трактується як мережа контрактів.

6. Інституціональний устрій (запропонований О. Вільямсоном) – має ширший зміст і позначає спосіб свідомої організації трансакцій, наприклад, контракти, організації або ринковий механізм.

Саме таку класифікацію інститутів пропонуємо враховувати щодо природно-ресурсної сфери.

Інститути впливають на економічний процес через зміну витрат обміну і виробництва. Разом із технологією вони визначають трансакційні й трансформаційні (виробничі) витрати, які в сукупності складають загальні витрати виробництва. Як формальні, так і неформальні інституціональні обмеження обумовлюють утворення визначених організацій, які структурують взаємодію в суспільстві. Наявність трансакційних витрат на політичних і економічних ринках пояснює існування неефективних прав власності. При цьому недосконалість суб'єктивних моделей гравців, які покликані вирішити складні проблеми, може привести до стійкості таких неефективних прав власності. Тому вирішальна роль в успішному формуванні ефективних прав власності відводиться співвідношенню вигод і витрат [2, с. 30].

Інститути формують інституціональне середовище, яке є відносно стійкою, функціонально структурованою сукупністю норм – формальних і неформальних, які забезпечують розвиток, освоєння та відтворення ресурсного потенціалу, а також інститутів-установ, тобто зовнішніх механізмів стимулювання й примусу суб'єктів до виконання встановлених норм (інститути контролю, фінансово-економічного регулювання), що є основою державного регулювання соціально-економічного розвитку.

Інституціональне забезпечення – це сукупність і взаємодія існуючих у країні формальних та неформальних принципів, правил, норм й процедур економічної діяльності, санкціонованих законом або звичаєм, а також організацій та установ, політичних і адміністративних структур, що контролюють дотримання економічними суб'єктами законодавчих норм в інтересах усієї суспільної системи. Функціональним призначенням інституціонального середовища є забезпечення умов спільної життєдіяльності господарюючих суб'єктів [5, с. 118].

На думку А. А. Ткача, інституціональне забезпечення – це сукупність основоположних соціальних, політичних, юридичних правил, що визначають рамки людської поведінки [6, с. 287].

Інститут природокористування вважають одним із базових традиційних інститутів, який регулює відносини між суб'єктами господарювання, що склалися у зв'язку з присвоєнням, використанням природних ресурсів, відтворенням та охороною навколишнього природного середовища [7, с. 242].

Енциклопедичне визначення інституціональних змін [8, с. 283] екстраполюємо на визначення інституціональних змін (трансформації, перетворень) у природно-ресурсній сфері – це безперервний процес кількісно-

якісних і сутнісних змін та перетворень різних соціальних та економічних інститутів щодо природних ресурсів і умов навколишнього природного середовища під впливом інституційних факторів – наукових, техніко-технологічних, економічних (зокрема, фінансових, інвестиційних, інноваційних та ін.), соціальних, правових, політичних тощо, пов'язаних з управлінням і регулюванням системи відповідних суспільних відносин, передусім економічних, окремих їх підсистем та елементів. Інституціональні зміни охоплюють традиційні цінності та умовності, кодекси і норми поведінки, які не є предметом дослідження економістів. Проте в умовах невизначеності і ризиків ключова роль інститутів проявляється у зменшенні інституціональної невизначеності шляхом її перетворення на певною мірою прогнозований ризик [8, с. 283].

При цьому представники різних напрямів інституціоналізму виділяють низку основних факторів інституціональних змін [8, с. 283]. Технічні та інші зміни є важливими чинниками економічного розвитку, але, будучи складовою процесу зростання, самі по собі не можуть його обумовити. Ключем до економічного зростання є ефективна організація економіки [2, с. 8]. Головною метою інституціональних зрушень виступають перетворення господарського механізму [1, с. 558]. Саме трансформацію господарського механізму природокористування вважаємо основним завданням інституціональних перетворень у природно-ресурсній сфері.

У дослідженні [7, с. 282] рекомендовано під інституціональними перетвореннями розуміти зміну відносин власності, включаючи формування системи гарантій прав приватного власника, необхідних умов і можливостей для трансформації трудових заощаджень у приватний виробничий капітал, а також утворення нових організацій та установ ринкового типу, зокрема, комерційних банків, товарних і фондових бірж, інвестиційних фондів, інформаційно-консультаційних, аутсорсингових фірм тощо. Інституціональні перетворення у подальшому дослідниками пропонується проводити на основі системоформуючих принципів, що у сукупності забезпечать керовану інституціональну трансформацію, спрямовану на усунення перешкод ефективному (агро)бізнесу, що знаходить своє вираження у зниженні сукупних трансакційних витрат [7, с. 282–283].

У природокористуванні, урахувавши специфіку й роль природно-ресурсного потенціалу, принципи інституціональних трансформацій відповідно до неоінституціональної теорії, суб'єкт-об'єктні відносини слід вважати надскладними, що ускладнює, або й унеможлиблює забезпечення достатнього рівня ймовірності прогнозування їх розвитку. Зазначене зумовлює необхідність системного підходу й максимально можливого за існуючих умов упорядкування структури інституціонального забезпечення регулювання й управління природокористуванням на всіх етапах суспільного розвитку.

Зазначене повністю описує співвідношення та ролі формальних і неформальних інститутів, обмежень, примусу, що структурують суспільні



відносини у природно-ресурсній сфері й висвітлює сутність інституціональних змін (трансформації, перетворень) у природно-ресурсній сфері.

Однак щодо природних ресурсів і умов навколишнього середовища слід говорити про узгодження суспільних і приватних інтересів (вужькогрупових у корпораціях), відтак розвиток такого інституту як корпоративне управління у природно-ресурсній сфері потребує глибоких досліджень.

Вважаємо, що ризики превалювання вужькогрупових інтересів корпорацій можна збалансувати міцною інституціональною роллю держави. Контролюючу роль держави у природно-ресурсній сфері посилює розвиток такого інституту як природоохоронні НУО.

**Висновки.** Трансформацію господарського механізму природокористування вважаємо основним завданням інституціональних перетворень у природно-ресурсній сфері. Інституціональні обмеження доповнюються природно-ресурсними обмеженнями соціально-економічного розвитку, що ускладнює процес інституціональних перетворень у природокористуванні, порівняно з іншими сферами суспільних відносин, обумовлюючи необхідність міцних інститутів стимулювання і контролю раціональної діяльності. Вирішальна роль має відводитися не ідеалізації ролі ефективних прав власності, а інтерналізації зовнішніх ефектів. При цьому слід враховувати феномен суспільних благ.

#### Література:

1. Хвесик М. А. Інституціональна модель природокористування: пострадянський формат. – К.: Кондор, 2007. – 788 с.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А. Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
4. Скоробогатов А. С. Институциональная экономика. Курс лекций. – СПб.: ГУ-ВШЭ, 2006. – 160 с.
5. Лесная О. С. Об'єднання підприємців – ефективні інститути впливу на підприємницьке середовище // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2010. – № 4. – С. 117–120.
6. Ткач А. А. Институциональная экономика. Новая институциональная экономическая теория: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.
7. Институционализация природно-ресурсных отношений: [коллективная монография] / за заг. ред. д.е.н., проф., академіка НААН України М. А. Хвесика. – К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2012. – 400 с.
8. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. – Т. 1. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.

**СУНДУК А. М.,**

*Д.Е.Н., СТАРШИЙ НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК,*

**ШАШУЛА Л.О.,**

*К.Е.Н., СТАРШИЙ НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК*

*ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ  
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ, УКРАЇНА*

## **ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ ЕНДО- І ЕКЗОГЕННОГО СПРЯМУВАННЯ**

**Постановка проблеми.** Сучасні умови розвитку визначаються вагомим рівнем кризовості та турбулентності, що значною мірою ускладнює функціонування будь-якої держави світу. Враховуючи вагомий рівень інтегрованості природно-ресурсного потенціалу до основних сфер розвитку, його основні характеристики також локалізуються і значною мірою визначаються змінними тенденціями, які не можливо врахувати і скоригувати, дотримуючись консервативних управлінських підходів. А це, в свою чергу, призводить до таких наслідків, як низькі характеристики використання наявного природно-ресурсного потенціалу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Не зважаючи на актуальність, системні дослідження проблеми фінансово-економічного регулювання у сфері природокористування до теперішнього часу не визначаються значним поширенням. Теж саме стосується і питань впливу факторів різного спрямування. Разом з тим, можливо виділити ряд публікацій, що досліджують окремі аспекти цього процесу. Зокрема, у роботах [1-2] досліджуються питання загального розвитку та можливості дії процесів ендо- і екзогенного спрямування. Розробки [3-4] характеризують особливості внутрішнього розвитку, його окремих аспектів, у контексті дії глобальних викликів і загроз. Дослідження [5-8] визначають наявний потенціал природних ресурсів та можливості їх позиціонування у системі ринкових процесів. Разом з тим, ці роботи не повною мірою висвітлюють питання регулювання у контексті дії факторів різного спрямування.

**Ціль дослідження.** Визначення базових характеристик локалізації системи фінансово-економічного регулювання у вимірах полюсів впливу та особливостей дії процесів як на природокористування в цілому, так і щодо власне регулювання.

**Результати дослідження.** Сучасний період визначається впливом ряду тенденцій, базові з яких формують профілі і контури глобального розвитку. Ці мегатренди здійснюють визначальну дію на розвиток і функціонування всіх секторів економіки. Зазначене стосується і можливостей та інструментів фінансово-економічного регулювання процесів природокористування, адже ці

засоби, оперуючи категоріями ринку, намагаються формувати вплив на сферу природних ресурсів.

Характеризуючи фактори екзогенного спрямування зазначимо, що світові соціально-економічні процеси на початку ХХІ століття вступили в період глибоких, всеохоплюючих і кардинальних змін, результатом реалізації яких повинна стати нова конфігурація світового устрою, оновлена геополітична, гео економічна та соціальна картина світу. Наведені зміни мають вагомий потенціал кількісних і якісних трансформацій усталеної системи відносин та впливають на значну кількість сфер людського буття. Характерними ознаками розвитку світового господарства є такі процеси, як інтернаціоналізація, глобалізація, інтеграція економічних і соціальних систем, кожний з яких визначається своїми напрямками впливу. Зважаючи на загальну циклічність розвитку, ці прояви можуть трансформуватися або перейти на іншу стадію свого розвитку, набути додаткових ознак та особливостей.

Визначальною характеристикою сучасної світової соціально-економічної системи є те, що вона розвивається в контексті переходу від індустріальної до постіндустріальної стадії виробництва.

Досліджуючи вплив глобальних процесів, акцентуємо увагу на тому, що одними із базових мегатрендів виступають процеси постіндустріалізації та глобалізації. В цілому постіндустріальна економіка є економікою високотехнічних і наукомістких сфер і виробництв, а також економіка з великим сектором послуг через що її часто позначають, як “економіка суспільства послуг”. Одними з основних характеристик постіндустріальної економіки є приватна і інтелектуальна власність. У постіндустріальній економіці особливе місце займає малий і середній бізнес, і саме через підприємства малого бізнесу відбувається задоволення споживчих потреб людей і їх різноманітність становить основу економіки багатьох постіндустріальних країн.

Щодо процесів глобалізації, то вона формує потужний вплив на можливості розвитку та використання принципів регулювання зокрема. Однак, як показують результати 47 Всесвітнього економічного форуму, що проходив під назвою “Чуйне і відповідальне керівництво” (січень 2017 р., м. Давос, Швейцарія), процеси глобалізації зараз перебувають у зоні трансформацій. Багато стосувалися цієї теми і того, як вона вплинула на сучасне поширення ідей популізму в світі [9]. Зокрема, багато говорилося про її несприятливі впливи та можливості зміни позицій окремих країн на світовій арені. Таким чином, за результатами форуму можливо зробити висновки, що за лаштунками і між рядків заяв в Давосі є розуміння того, що час “атлантизму” може підходити до кінця та глобалізація спадає.

З питаннями місця і значення країн у глобальному розвитку тісно пов’язується світ-системний аналіз, що досліджує соціальну еволюцію систем суспільств, а не окремих соціумів. У цьому світ-системний підхід схожий з цивілізаційним, але йде трохи далі, досліджуючи не тільки еволюцію соціальних систем, що охоплюють одну цивілізацію, а й системи глобальної інтегрованої ієрархічної системи.

Зрозуміло, що ці процеси формують певні наслідки для сфери природокористування у глобальному вимірі в цілому. Основними серед них є наступні.

1. Наближення фактичних характеристик використання природних ресурсів до порогових величин. Глобальна екологічна криза підводить людство до межі, за якою нас чекає загальна екологічна катастрофа. Висновки вчених, які досліджують проблеми природокористування та охорони навколишнього середовища, наповнені тривогою за майбутнє людства і планети. У питанні про причини екологічної кризи та можливі шляхи її подолання єдності не виявляється.

Разом з тим, фіксуються спроби знайти шляхи вирішення ситуації. Однією з подібних є формування Порядку денного щодо сталого розвитку до 2030 року – підсумковий документ самміту ООН у 2015 р., в якому визначено 17 основних цілей, які, у свою чергу, розкриваються через галузеві показники. Значна частина цілей висвітлює проблеми екології та використання природних ресурсів. Пріоритетним меседжем, що прозвучав 25-27 вересня 2015 р. у Нью-Йорку під час формування Порядку денного щодо сталого розвитку до 2030 року, був наступний: “ми декларуємо рішучість зберегти планету від деградації, в тому числі шляхом впровадження раціональних моделей споживання і виробництва, раціонального використання її природних ресурсів і вжиття термінових заходів у зв’язку зі зміною клімату, задля того, щоб планета могла забезпечити потреби нинішнього і майбутніх поколінь” [10, с. 2].

2. Новий продукт постіндустріальної економіки. Екологічне мислення, що відповідає сучасним вимогам, – продукт самої сучасності. Без зростання і розширення суспільного виробництва не може ні існувати, ні тим більше розвиватися. Люди не можуть і не повинні тільки пристосовуватися до природи. Принципи природокористування і ставлення до нього змінюються відповідно до розвитку суспільних відносин. Подібний підхід ускладнює перехід від фіксації видимості до розкриття сутності процесу і відводить дослідника від актуальних соціальних проблем.

Формування глобальної екологічної свідомості та екологічне виховання – найважливіше соціальне завдання, що стоїть перед суспільством. Приміром Є. В. Гірусов вважає, що в самому світогляді повинна статися екологічна революція, яка призведе до появи нової людини і уможливить подальший розвиток суспільства [11, с. 90].

3. Диференціація можливостей у сфері природних ресурсів залежно від рівня розвитку країни. Модернізація промислового та інфраструктурного комплексу, перехід до інноваційної економіки, до “суспільства знань”, що супроводжується покращенням середовища проживання, – це непосильне завдання для периферії.

4. Низькі характеристики функціонування міжнародної управлінської платформи та відповідальності. Заходи вживаються лише тоді, коли збитки від деградації природного середовища починають явно й істотно перевищувати доходи від її використання. Тому сподіватися на одну тільки екологічну

просвіту, одну тільки екологічну пропаганду нереалістично. Необхідне створення таких суспільних відносин, в рамках яких економіка спочатку орієнтована на забезпечення екологічного благополуччя.

Відсутність помітного прогресу в створенні нових механізмів міжнародного регулювання є результатом серйозних розбіжностей в ідеологічній і політичній сферах. Однією зі специфічних особливостей сучасного етапу розвитку перехідних суспільств є необхідність їх інтеграції в структуру глобалізованого світу і освоєння постіндустріальних стандартів якості життя.

В даному контексті перед кожною країною постає проблема створення ефективних соціальних механізмів і технологій, здатних радикально змінити скомпрометувавши себе стратегій кількісного зростання та розвитку.

Важливо акцентувати увагу, що, через дію на екологічні процеси, відбувається трансляція цих впливів і щодо механізму фінансово-економічного регулювання, коли формуються як можливості, так і обмеження. Можливості (дія позитивних характеристик) можуть конкретизуватися такими позиціями як добрі практики розвинених країн щодо врегулювання проблем природокористування інструментами фінансово-економічного характеру, існування досвіду реалізації позитивних управлінських рішень та ін. Обмеження (дія негативних характеристик) може проявлятися такими явищами як недостатній рівень активізації інструментів регулювання, низький рівень зацікавленості у дії цих важелів впливу тощо.

Дія глобальних процесів щодо природокористування має прояв і на рівні країни, але з рядом відмінностей. Насамперед, ці відміни обумовлені характеристиками економічного розвитку, політичними трансформаціями та рівнем функціонування процесів природокористування в Україні.

**Висновки.** Існує гостра проблема обмеженості природних ресурсів. Є проблеми економічного, екологічного та політичного характеру, що пливають на форми, методи та механізми регулювання використання природних ресурсів.

Необхідне впровадження концепту екологічного мислення як нового продукту постіндустріальної економіки.

Низькі позиції держави у координатах світ-системного підходу та аналогічні можливості щодо використання природних ресурсів. З позицій світ-системного підходу наша країна є державою-периферією як за рівнем загального розвитку, так і в частині боротьби з екологічними проблемами.

Відсутність системної управлінської платформи та відповідальності у сфері використання природних ресурсів.

### Література:

1. Белорус О.Г. Глобальные трансформации и стратегия развития / Белорус О.Г., Лукьяненко Д.Г. и др. – К.: Ориане, 2000. – 424 с.
2. Перехідна українська економіка : стан і перспективи / [А. Філіпенко (ред.)]. – К.: Академія, 1996. – 224 с.
3. Управління розвитком національної економіки в умовах глобальних викликів і загроз : [монографія] / А.М. Сундук. – К.: Логос, 2012. – 302 с.

4. Хвесик М.А. Сталий розвиток в умовах глобальних викликів і загроз / Хвесик М.А., Сундук А.М., Добрянський О.І. // Економіка природокористування і охорони довкілля : зб. наук. пр. – К.: ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”, 2012. – С. 5-21.
5. Інституціоналізація природно-ресурсних відносин: [монографія] / НАН України, Ін-т економіки природокористування та сталого розв. НАН України / [за ред. М.А. Хвесика] – К.: ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2012. – 400 с.
6. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна; Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”]. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 72 с.
7. Формування моделі управління природними ресурсами в ринкових умовах господарювання : [монографія] / [за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика]. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 305 с.
8. Економічна оцінка природного багатства України [монографія] / за заг. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. Пирожкова С.І.; акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А.Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 396 с.
9. Кривцун Я. Конец глобализации: чем закончился форум в Давосе : режим доступа: <http://apostrophe.ua/article/world/2017-01-21/tramp-i-globalizatsiya-chem-zakonchilsya-forum-v-davose/9683>
10. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. – 35 pages. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement>
11. Гирусов Э. В. Экологическая культура как высшая форма гуманизма / Гирусов Э. В. // Философия и общество. 2009. № 4. С.

*СУРАЙ А.С.,*

*К.Е.Н., ДОЦЕНТ,*

*ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, УКРАЇНА*

## **ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ДІЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГІОНІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ**

**Постановка проблеми.** Як демонструють дослідження, на сьогоднішній день гостро постає проблема розуміння процесів формування ділового середовища в регіонах України. Плеяда вчених доходять до висновку, що систематичне вивчення та аналіз ділового середовища регіону – гостра та нагальна проблема. Розвиток і ускладнення соціально-економічних відносин відбувається одночасно з еволюцією інститутів. Для зміни економічних інститутів постсоціалістичних країн в рамках євро інтеграційних процесів недостатньо створити звід законодавчих актів, потрібно враховувати стартові умови для їх успішного застосування, тобто укорінені культурні традиції і цінності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Особливості та закономірності функціонування ділового середовища в різних країнах світу висвітлено у працях

таких зарубіжних учених як Милль Дж. С. [1], Норт Д. [2]., Полтерович В.М. [8], Хайлбронер Р.Л. [4] та ін. Ділове середовище розглядали через призму культурно-ментальних зрушень Афанасенко И.Д. [6] та ін. Інституціональний напрям економіки, перенесений на український ґрунт, переробляється вітчизняними фахівцями Жаліло Я. [10], Козюк В. [11], Попов О. Є. [5], Ткач А. А. [7], Чухно А. [3] та ін.

**Мета дослідження.** Ігнорування – свідоме або несвідоме – ролі і значення інститутів та інституційних змін, несумісність пропонованих заходів щодо економічного реформування панівної в суспільстві ієрархії інститутів від самого початку прирікають реформи на невдачу. Ми вбачаємо задачу в тому, щоб вказати, як і за допомогою яких засобів зрозуміти ключові умови формування та функціонування ділового середовища регіону та, відповідно створити оптимальні умови діяльності представників бізнес-структур через призму інституційного підходу.

**Результати дослідження.** З розвитком економічної науки формувалися різні підходи до розуміння економічної поведінки бізнесмена. Так, в класичній школі економічна поведінка є поведінка раціональна, максимізуюча корисність, індивідуалістичне, засноване на стійкості переваг і повноті інформації. Дана модель піддалася критиці з боку інституціоналістів, а пізніше – неоінституціоналістів. З метою компенсації обмеженості неокласичної моделі було запропоновано враховувати при аналізі чинники неповноти інформації, очікувань і впливу колективних дій та інститутів. В цілому представники інституціонального напрямку змогли зробити практично загальновизнаним той факт, що без урахування соціально-психологічних чинників економічної поведінки економічна теорія не зможе пояснити багато феноменів.

Роль тих чи інших господарських інститутів у повній мірі залежить від поширених в даному суспільстві традицій і неформальних норм поведінки. Свого часу ще Джон Стюарт Мілль – представник класичної школи політичної економії відзначав, що поширення продукту, так само як і систему економічних відносин, яка виявляється в формах і методах розподілу, можна вважати результатом дії двох груп чинників – конкуренції та традиції («звичаю»), причому економісти зазвичай схильні приділяти увагу лише першій групі чинників [1].

Згідно з відомим визначенням лауреата Нобелівської премії Д. Порта інститути – це правила гри в суспільстві, які організують взаємовідносини між людьми і структурують стимули обміну у всіх її сферах – політиці, соціальній сфері та економіці [2, с. 6].

Слід чітко розуміти, що і неокласичні, і інституціональні теорії призначені для опису одного і того ж типу економічної системи, при якій жили і живуть їхні творці [3, с. 4-13]. У цьому сенсі справедливе твердження американського економіста і історика економічної думки Р.Л. Хайлбронера [4, с. 54] про те, що економічна наука західних країн відповідає соціальному порядку капіталізму, вона являє собою звід знань і переконань насамперед про нього: «Гідна реакція економічної науки повинна полягати в тому, щоб визнати переплетіння

соціальної системи і соціального порядку, який є унікальною історичною властивістю капіталізму, а також визнати неминучість спотворень, що виникають при будь-яких спробах описати одне в відриві від іншого».

Це положення демонструє, що спроектовані на основі західного неоінституціоналізму дослідні схеми і положення не дозволяють в повній мірі аналізувати ті складові еволюції українського суспільства, які пов'язані з розгортанням сформованих, історично притаманних країні соціальних, в тому числі економічних і підприємницьких інститутів [5, с. 169–173].

У зв'язку з цим інституціональний напрям економіки, перенесений на український ґрунт, переробляється вітчизняними фахівцями. В Україні інституціональна економіка виявилася набагато більш затребуваною, ніж у інших більш стабільних суспільствах з ринковою економікою.

Як пише І.Д. Афанасенко: «Виявилась недосконалість абстрактно-дедуктивного методу, що застосовується при аналізі економічних явищ. Він ігнорував середовище, в якому здійснювалося суспільне виробництво і формувалася підприємець: історію, географію, психологію, етику, право, специфічні риси, які накладаються культурою і національним менталітетом» [6, с. 204].

Що ж об'єднує представників інституціонального підходу? Застосування ними відповідних дослідницьких схем до аналізу соціальних явищ дає деякі нові результати, обумовлені «дозвольною силою» інституційної методології.

Якщо ж говорити про обмеження інституціонального підходу, то вони полягають в наступному. Орієнтація на виявлення стійких соціальних відносин – інститутів, які являють собою структури громадської діяльності, не може не призводити до того, що поза увагою дослідників залишаються різноманітні способи прояви інститутів та інституційних форм в реальному житті. Як реалізуються вони в суспільствах з різними культурними основами? Чим визначається специфіка їх прояву в різні періоди часу, для різних соціальних груп? Які характеристики суспільства, що визначають цю специфіку? Відповіді на ці питання вимагають виходу за рамки інституційних уявлень про суспільство і співпраці з представниками, перш за все, підходу з точки зору культурно-ментальних особливостей, що вже нами зазначалось раніше.

Розвиток і ускладнення соціально-економічних відносин відбувається одночасно з еволюцією інститутів. Аксіомою для неоінституціоналістів є той факт, що ігнорування – свідоме або несвідоме – ролі і значення інститутів та інституційних змін, несумісність пропонованих заходів щодо економічного реформування панівної в суспільстві ієрархії інститутів від самого початку прирікають реформи на невдачу.

Ринок як найважливіший інститут підприємництва полягає в комплексі норм, які індивіди використовують при організації економічних взаємодій. Ці норми, які можна назвати конституцією ринку, включають утилітаризм, ціле-раціональну дію, довіру, емпатію, свободу і легалізм. Остання норма передбачає повагу та добровільне підпорядкування закону, специфікує право власності [7]. Так, в Україні як країні з певним культурно-ментальним укладом, що



характеризується інверсійним типом мислення, відбувається відторгнення імпортованих ринкових інститутів.

В даному випадку не можна не погодитися з В.М. Полтеровичем: «Минулий період реформування економіки демонструє, що ми не знаємо, що таке ринкові інститути та як їх створити. Єдине, що ми можемо зробити, це спробувати ввести «ринкові правила гри», запозичуючи форми організації і економічне право з інших систем, які довели свою ефективність» [8]. Однак будь-які правові рамки залишають можливість для багатьох різних варіантів розвитку. Найбільш проникливі адепти радикальних реформ розуміли це, допускали можливість впливу масової культури на характер виникаючих економічних інститутів, але вважали, що ринкове законодавство повинно забезпечити їх ефективність [9]. Даний висновок ми робимо з уявлення про те, що будь-яка інституційна побудова є своєрідною системою (рис. 1).



**Рис. 1. Структура інституційної сфери загальноприйнята [10, 11]**



**Рис.2. Структура інституційної сфери (доповнений варіант)**

Структура інституційної сфери, запропонована Жаліло Я., Козюк В. [10, с.5-18; 11] демонструє верховенство культурних традицій і цінностей при виконанні економічними суб'єктами законів.

Однак, на нашу думку «Структуру інституційної сфери» слід доповнити ще одним базовим елементом, який в свою чергу впливає на розвиток культури і правил поведінки – це розумовий лад нації (рис. 2) або «культурно-ментальна детермінація». Другим елементом даної схеми (рис. 1) виступають культурні традиції і цінності, що склалися в даному суспільстві. Вище (рис. 1, 2) розташовується неформальні (неписані) правила, які представлені соціальними нормами, на рівні ж окремих учасників ринку – їх діловими домовленостями. Роль неформальних правил величезна. Наведемо відомий вислів Нобелівського лауреата з економіки Д. Норта: «Ми, що живемо в сучасному західному світі, вважаємо, що життя і економічні процеси підкоряються писаним законам і звичаям громадськості» [2, с. 6]. Очевидно, що в сучасній Україні, не дивлячись

на процеси євроінтеграції, неформальні норми і правила поведінки, якими керуються підприємці, грають більш істотну роль, ніж в згаданому Д. Норттом розвиненому європейському співтоваристві. Фінішним колом запропонованої структури (рис. 1, 2) є формальні правила, укладені в правових актах, а на рівні окремої компанії – в укладених ділових контрактах.

Слабка ланка інституційної системи, яка формує підприємницькі норми поведінки, це розрив між неформальними і формальними нормами, в результаті якого в Україні народжуються інституційні пастки (неплатежі, приховування податків, корупція). Дане положення є наслідком відсутності наступності підприємницької культури в Україні, відсутність системності при побудові формальних правил ринкових відносин.

**Висновки.** Все сказане дозволяє зробити висновок: Представлені напрямки мають істотні відмінності в методології та підході дослідження. Проте, їх об'єднує вплив культурних традицій і цінностей та характер існуючих і виникаючих економічних інститутів. Суспільству не можна нав'язати інститути, йому не властиві, неможливо суб'єктивним чином замінити один інститут іншим, нехай навіть виявив свою ефективність в іншій країні. Тут необхідно враховувати історичні, соціально-культурні, технічно-економічні передумови. Виключно важлива констатація нежиттєвості теоретичних моделей, побудованих без врахування історико-інституційного контексту.

### Література:

1. Милль Дж. С. Основы политической экономии. / Пер. с англ. / Общ. ред. А.Г. Милейковского. В 3 т. М.: Прогресс. 1981.
2. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики; Б.З. Мильнер: 'Фонд экономической книга «Начало», 1997, с. 6.
3. Чухно А. Институціоналізм: теорія, методологія, значення / А. Чухно // Економіка України. – 2008. – № 6. – С. 4-13.
4. Хайлбронер Р.Л. Экономическая теория как универсальная наука // THESIS, №1-1993, с. 54.
5. Попов О. Є. Еволюція розвитку та особливості методології інституціонального аналізу економічних явищ і процесів / О. Є. Попов // Проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 169–173.
6. Афанасенко И.Д. Философия предпринимательства // Философия хозяйства. Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова. 2004. № 4, с. 204.
7. Ткач А. А. Институціональна економіка. Нова институціональна економічна теорія : навч. посіб. / А. А. Ткач. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.
8. Полтерович В.М. (1999). Институциональные ловушки и экономические реформы, // Экономика и математические методы, 35, вып.2.
9. Furubotn E.G. Institutions and Economic Theory: The Contribution of the New Institutional Economics / E.G. Furubotn,. – MI : University of Michigan Press, 2005. – 672 pp.
10. Жаліло Я. Еволюція чинників дієвості економічної політики держави та інституційна криза в Україні//Економічна теорія. – 2015. – №2. С.5-18.
11. Козюк В. Сучасні вимірники рівня розвитку структурних та інституційних характеристик національної та глобальної економік: навч.-методичний посібник 2-ге вид., випр. і доп. Тернопіль:Вектор. – 2015. – 248 с.

**ЧЕРКАСОВ А.В.,**

*Д.Е.Н., ДОЦЕНТ,*

**КОЛЕСНИК І.А.,**

*К.Е.Н., ДОЦЕНТ,*

*ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ*

*ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ, УКРАЇНА*

## **ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РИНКУ ПРАЦІ**

**Актуальність проблеми.** Внутрішньо переміщені особи є колосальним людським і соціальним капіталом для розвитку всіх сфер держави, зокрема, приймаючих територій, відповідно заслуговуючи на підтримку з боку держави й громадянського суспільства. Важливо, що суспільство усвідомило: ці особи зробили ціннісно-світоглядний вибір між євразійським і євроінтеграційним вектором розвитку на користь суверенної, незалежної і територіально цілісної України.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Протягом останніх трьох років накопичено значний досвід підвищення соціальних стандартів життя внутрішньо переміщених осіб, удосконалення соціально-трудових відносин з урахуванням їхніх потреб. Серед наукових установ НАН України і соціологічних центрів України першими, хто стали досліджувати проблеми ВПО це – Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», «Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка» [3], Інститут економіки промисловості НАН України (установа переміщена з м. Донецька до м. Києва) [1], Інститут економіко-правових досліджень НАН України (установа переміщена з м. Донецька до м. Києва), Інститут соціології НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього», Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [2].

**Мета дослідження** полягає в аналізі основних проблем інтеграції внутрішньо переміщених осіб на національному ринку праці та оцінці досвіду державної служби зайнятості, соціальних партнерів, донорських та інших організацій щодо втілення активної політики зайнятості зокрема організації професійного навчання, спеціалізації та підвищення кваліфікації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) за професіями, що мають попит у регіонах України.

**Результати дослідження.** Численні соціологічні опитування, проведені серед внутрішньо переміщених осіб, свідчать, що працевлаштування й гідна праця залишаються найважливішими їхніми потребами. Однією з головних державних інституцій, що допомагає цим особам у пошуку роботи, перенавчанні, підвищенні кваліфікації, відкритті власної справи є державна служба зайнятості. Водночас беззаперечним є визнання високої значущості

самоорганізаційних заходів зазначеної категорії громадян, у яких триває адаптаційний період до нових умов, включаючи і ринок праці.

З початку анексії Російською Федерацією території Автономної Республіки Крим та військових дій на Донбасі до державної служби зайнятості звернулися 80,5 тис. громадян України, із них 68,7 тис. мали довідку внутрішньо переміщеної особи. Найбільша їх кількість зосереджена в Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській, Полтавській, Київській областях та м. Києві.

Станом на 1 квітня 2017 р. послугами державної служби зайнятості скористалися 5,3 тис. внутрішньо переміщених осіб, із них 4,3 тис. мали статус безробітного.

На умовах компенсації роботодавцям витрат на оплату праці зареєстрованих безробітних із числа ВПО було працевлаштовано майже 2 тис. осіб, а саме: кожного п'ятого з них за направленням державної служби зайнятості в галузі оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів; кожний шостий знайшов роботу в переробній промисловості, кожний десятий – у сфері державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування або сільського, лісового та рибного господарств.

Службою зайнятості також проводяться різноманітні профінформаційні та профконсультаційні семінари для даної категорії осіб, які спрямовані на розширення обізнаності щодо реалій ринку праці та відпрацювання навичок, які допомагають у працевлаштуванні.

Для осіб, які не мають професії або виявили бажання отримати нову професію, підвищити кваліфікацію або пройти стажування за сприяння служби зайнятості, надаються індивідуальні профконсультаційні послуги, у тому числі із використанням психодіагностичних методик. Протягом 2016 року близько 21,0 тис. безробітних з числа ВПО отримали профорієнтаційні послуги, упродовж I кварталу поточного року – майже 6,7 тис. безробітних. У громадських та інших роботах тимчасового характеру взяли участь 8,5 тис. переселенців, зокрема 8 тис. осіб [4].

Нині перед державними інституціями стоять нові завдання, одне з яких не лише всебічно розкрити потенціал тих внутрішньо переміщених осіб, які вже пройшли трудову інтеграцію на нових територіях, а й сприяти переміщенню з невідконтрольних територій усіх, хто цього бажає, але вагається через ризик не знайти гідну роботу за раніше набутим фахом. Потрібні системні зміни й доповнення нормативно-правової бази, які б урахували накопичений досвід підприємств (установ, організацій) у регіонах і відповідали викликам сьогодення, зокрема допомагали внутрішньо переміщеним особам у працевлаштуванні та створенні ними малих і середніх підприємств.

**Висновки.** З метою забезпечення ефективної інтеграції внутрішньо переміщених осіб на ринку праці України необхідна тісніша організаційна взаємодія та координація зусиль і ресурсів центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, сторін соціального діалогу, волонтерських та інших організацій, зокрема, шляхом розроблення та

затвердження Кабінетом Міністрів України комплексної загальнодержавної програми інтеграції внутрішньо переміщених осіб на ринку праці України.

Вітчизняним науковцям важливо зосередити дослідження у напрямку розроблення теоретико-інституціональних засад адаптації внутрішньо переміщених осіб до ринку праці в умовах соціально-економічної і політичної нестабільності України, євроінтеграційних процесів, неконтрольованої трудової міграції та підвищення в цьому контексті ефективності співпраці центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та структур громадянського суспільства.

Для забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до регіональних ринків праці необхідний сучасний підхід до забезпечення інституціональних, економічних і соціально-психологічних умов створенні нових високотехнологічних робочих місць (стартапів) або адаптації до наявних з урахуванням потреб підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зазначеної категорії осіб, що в свою чергу потребує:

- внесення змін до Податкового кодексу України щодо зменшення податку на прибуток (до 0%) і ПДФО (до 5%) на термін до 5 років для підприємств, у штаті яких працює не менше 25% внутрішньо переміщених осіб;

- збільшення кількості професій для отримання ваучерів і коштів на навчання, що дає можливість підвищити конкурентоспроможність на ринку праці.

- надання можливості пільгового кредитування (за ставкою не більше ставки рефінансування НБУ) для створення малого або середнього підприємства за умови працевлаштування не менше 50% внутрішньо переміщених осіб від штатної чисельності.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб на ринку праці України має супроводжуватися розвитком соціальної інфраструктури та створенням належних умов для проживання, шляхом надання пільгових кредитів для придбання та будівництва житла, збільшення компенсації працюючим внутрішньо переміщеним особам на оплату орендованого житла до розмірів прожиткового мінімуму. З метою забезпечення усебічної реалізації людського та соціального капіталу внутрішньо переміщених осіб необхідне створення соціально-економічних передумов для розвитку об'єктів соціальної інфраструктури приймаючих територій, а також удосконалення державної регуляторної політики з питань:

- запровадження додаткових інструментів сприяння зайнятості для внутрішньо переміщених осіб за рахунок донорських організацій;

- реалізації спільно з міжнародними організаціями проектів, спрямованих на розвиток тимчасової зайнятості для внутрішньо переміщених осіб;

- підвищення конкурентоспроможності зареєстрованих безробітних із числа внутрішньо переміщених осіб шляхом організації професійного навчання для самозайнятості, запровадження підприємницької діяльності.

Доцільна активізація співпраці центральних й місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із громадськими та волонтерськими організаціями, які накопичили значний практичний досвід щодо розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб, в частині забезпечення конкурентоспроможності зазначеної категорії громадян на ринку праці приймаючих територій.

#### **Література:**

1. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2016. – 448 с.
2. Донбас і Крим: ціна повернення / за ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. – К.: НУСД, 2015ю – 474с.
3. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та подій на Донбасі // Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін.; за ред. Е.М. Лібанової. – К.: НАН України, 2015. – 363 с.
4. Ярошенко В.С. Забезпечення гарантій зайнятості внутрішньо переміщеним особам державною службою зайнятості // Інтеграція внутрішньо переміщених осіб на ринку праці України: досвід і проблеми : тези доповідей круглого столу (26 квітня 2017 року, м. Київ) / упоряд. О.П. Канівець, Л.Г. Новаш. – К. : ІПК ДСЗУ, 2017. – 106 с . – С. 8-12.

## **5. ДЕНЬГИ, ФИНАНСЫ И КРЕДИТ**

---

*ГАМЗИНА О.М.,*

*ПРОВІДНИЙ ЕКОНОМІСТ,*

*ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ*

*НАН УКРАЇНИ, УКРАЇНА*

### **ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ШВИДКИЙ І РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ ПЕРЕХОД УКРАЇНИ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

**Постановка проблеми.** Україна – одна з найбільших держав Європи: принаймні, за розмірами економічним потенціалом. На її території зосереджені величезні природні багатства, але суто колонізаторський підхід і безгосподарність призвели не тільки до порушення, а й руйнування природних ландшафтів. Надмірна концентрація сільського господарства та промисловості зумовила катастрофічне забруднення повітря, води та ґрунту. Сучасні масштаби екологічних змін створили реальну загрозу життю та здоров'ю громадян України, її національній безпеці [1, с. 25].

У цілому економічний ефект, одержаний внаслідок діяльності господарських суб'єктів водночас із задоволенням потреб людства, веде до деструктивних для екології, негативних змін навколишнього середовища. А це, в свою чергу, завдає збитків національному добробуту і ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольнити свої потреби. Уникнути або хоча б зменшити природо руйнівну дію незбалансованого використання природних ресурсів можна лише переходом на шлях сталого розвитку, що передбачає поєднання трьох нерозривно пов'язаних чинників розвитку: економічних, соціальних та екологічних. Це дасть змогу задовольняти сучасні соціально-економічні потреби людства, не створюючи загрози існуванню майбутніх поколінь [2, с. 17].

**Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблем.** Проблема екологізації податкової системи розглянута у багатьох працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Велике коло питань державного регулювання економіки, включаючи питання фінансового забезпечення, прогнозування і регулювання структури екологічного оподаткування, висвітлено у наукових працях О.М. Алімова, О.І. Амоші, М.А. Хвесика, О.С. Бадрака, В.М. Бородюка, А.В. Бодюка, Г.Ю. Буряка, В.В. Венгера, О.О. Веклич, В.І. Голікова, В.М. Геєця, В.А. Голяна, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, О.Л. Кашенко, Б.З. Кваснюка, О.М. Ковтун, М.Д. Катеринчука, В.С. Кравціва, І.І. Лукінова, К.М. Ляпіної, В.В. Міщенко, Б. Я. Панасюка, Є. В. Хлобистова, М.Г. Чумаченка та інших. Серед російських вчених тут можна виділити роботи А.І. Абалкіна, С. Глазьєва, Д.С. Львова, Н.И. Іванова, Н.О. Озерова та інших.

**Мета статті** полягає у виявленні шляхів економічного зростання без збільшення споживання сировини та енергоресурсів.

**Результат дослідження.** Аналізуючи наявний досвід, можна відмітити, що європейські країни збільшили оподаткування ресурсопотоку та зменшили оподаткування заробітної плати, таким чином, стимулюючи ефективне використання природних ресурсів та зменшивши тиск на доходи громадян та фонд оплати праці. Першими серед європейських країн, які знизили податки на особистий прибуток і зарплату, підвищив податки на екологічно деструктивну діяльність стали Швеція, Данія, Нідерланди, Німеччина і Франція.

В Європі сьогодні широко обкладається податками екологічно деструктивна діяльність, в тому числі викиди вуглеводу, сірки, видобутку вугілля, відчуження земель, продаж електроенергії тощо. Також вводяться податки з урахуванням індивідуальних особливостей країн: за перевищення споживання води, використання сільськогосподарських земель не за призначенням, за вирубку дерев, застосування пестицидів тощо. Враховуючи фіскальний характер платежів за використання та забруднення водних ресурсів у більшості європейських країн була проведена екологічна реструктуризація податкової системи, а саме зміна пропорцій і підвищення частки податків природо експлуатуючого сектора економіки у загальній їх сумі. Така міра сприяє адекватному відображенню ролі величезного природного потенціалу в національній економіці і більш раціональному використанню природних ресурсів та вилученню природної ренти на користь суспільству [3, с. 355].

Сьогодні податкове регулювання природокористування вимагає подальшого вдосконалення, у цьому зв'язку корисним є глибоке вивчення досвіду застосування податкових важелів і пільг щодо заохочення ефективного й раціонального використання природних ресурсів у країнах із розвинутою ринковою економікою. Принципи екологічної реструктуризації податкової системи отримують все більше розповсюдження у світі. В них принцип платності (за користування і забруднення) є основою фінансової стратегії захисту природи, функціонування дійового податкового механізму, за допомогою якого можна досить цілеспрямовано впливати на розв'язання екологічних проблем на державному та регіональних рівнях.

На наш погляд, основні принципи екологізації податкової системи в Україні, що допоможуть запобігти екологічній кризі, можна сформулювати таким чином:

1. Повне врахування механізму податкового регулювання дії економічних законів, природних лімітуючих факторів, можливого навантаження на навколишнє середовище. Пріоритет слід віддавати законам природи, економічні закони не повинні суперечити законам природи, у взаємодії з якими розвиватиметься вся система оподаткування. Інакше кажучи, екологізація повинна бути науковою основою розвитку податкової системи, а також економіки в цілому.

2. Підвищення еколого-економічної сталості податкової системи шляхом поетапного пристосування останньої до природних умов (створення системи



податково-екологічного моніторингу, який відображує взаємодію виробництва і навколишнього середовища).

3. Забезпечення можливостей для розширеного відтворення у навколишньому середовищі, збалансованого обміну в системі природа-податки.

4. Нарощування бюджетного потенціалу для забезпечення необхідних державних витрат екологічного напрямку та розширення сукупного попиту.

5. Оптимізація державних витрат на інноваційні цілі розвитку природокористування.

6. Прискорення податкової реформи, що забезпечуватиме екологізацію податкової системи і сприятиме розвитку галузей з високою доданою вартістю.

7. Формування прозорого ринку природних ресурсів і ринку землі.

Зазначені принципи екологізації податкової системи дають змогу глибше оцінити сучасні методи, що застосовуються для досягнення цієї мети, і запропонувати найперспективніші для екологізації податкової системи України. Аналіз сучасної теорії і практики оподаткування дає можливість виявити в світовій практиці такі методи екологізації податкової системи: 1) пряме оподаткування всіх видів екологічної шкоди, яка завдана в процесі виробничо-господарської та іншої діяльності (це процес введення спеціальних екологічних податків); 2) надання податкових пільг суб'єктам природокористування у випадках, коли їхня діяльність сприяє поліпшенню стану довкілля використанню природних ресурсів (стосується всіх видів податків); 3) диференціація ставок податку з урахуванням впливу виробничо-господарської та іншої діяльності на стан довкілля і використання природних ресурсів; 4) збільшення частки екологічних податків за рахунок зменшення інших (податків на прибуток, додану вартість, прибуткового податку, податку на майно тощо) з метою отримання подвійних (або потрійних, чотирикратних тощо) дивідендів; 5) погроза застосування екологічних податків у випадках погіршення екологічної безпеки й сталого природокористування; розширення бази екологічного оподаткування (наприклад, збільшення кількості викидів шкідливих екологічних впливів, що піддаються оподаткуванню); 6) оподаткування прямих втрат природних ресурсів та енергоносіїв у процесі добування і транспортування [4, с. 76].

На наш погляд, податкові методи регулювання для забезпечення економічного росту та сталого розвитку більше пов'язані з розвитком матеріального виробництва, схильності людини до праці та ощадливого використання природних ресурсів, ніж з монетарною політикою. Згідно з М. Фрідманом, податкове навантаження має спиратися на величину відсотку на кредитний капітал, чи на кількість грошей, які банки випускають в обіг.

**Висновки.** Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що екологізація економічного розвитку та податкової системи в цілому виступає фактором прискорення прогресу науки, технологій, узагалі соціальних та господарських, відтворювальних систем. Національні економісти разом з податківцями мають розробити адаптивні інструменти екологічної політики, щоб безболісно увійти у загальний фарватер міжнародного співробітництва в

галузі використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. Екологізація податкової системи повинна охопити усі сфері суспільної діяльності: промисловість, сільське господарство, виробничу діяльність з боку бізнес-структур, науку, соціальну та правову сфери. Вирішення проблеми екологізації податкової системи сприятиме розв'язанню внутрішніх проблем держави, формуватиме екологічну відповідальність бізнес середовища, сприятиме збереженню якості навколишнього середовища.

#### **Література:**

1. Качинський А.Б. Екологічна політика й екологічна безпека України / А.Б. Качинський // Екологічний вісник, №1, 2006. – С. 24-26.
2. Саєнко Т.В. Громадські організації в екологічній інтеграції суспільства / Т.В. Саєнко // Екологічний вісник, №4, 2005. – С. 15-18.
3. Хвесик М.А. Інституціональна модель природокористування: пострадянський формат / М.А. Хвесик. – К.: Кондор, 2007. – 405 с.
4. Веклич О.О. Забезпечення прозорості бюджетного фінансування природоохоронних заходів в Україні як умова еколого орієнтованої модернізації національної економіки / О.О. Веклич // Вісник СНАУ, № 3-4 (16-17), 2005. – С. 76-79.
5. Бадрак О.С. Поліпшення конкурентної позиції України засобами фіскальної політики / О.С. Бадрак // Економіка України, №2, 2006. – С. 13-19.

***МАТВИЄНКО Р. В.,***

*ЗДОБУВАЧ,*

*ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ*

## **КОМПАРАТИВНИЙ ПІДХІД ЩОДО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ**

**Постановка проблеми.** Головна мета фінансово-кредитного механізму державного регулювання розвитку аграрного виробництва полягає у забезпеченні його ефективності в умовах дефіциту фінансових ресурсів. У цьому контексті визначається, який ефект (соціальний або економічний) буде одержано в результаті реалізації фінансово-кредитних інструментів розвитку аграрного виробництва. Проте, однотайність щодо визначення результативності механізму державного регулювання аграрного виробництва відсутня внаслідок слабкої методологічної бази, що дозволяє застосовувати результативні наукові підходи. Згідно із чинним законодавством, забезпечення ефективності інструментів державного регулювання розвитку аграрного виробництва зводиться лише до контролю за цільовим використанням бюджетних коштів. Такий підхід до державного регулювання є обмеженим, оскільки виключає контроль за плануванням соціально-економічного ефекту від фінансово-кредитних заходів держави у контексті розвитку аграрного виробництва. Тому формування дієвого методичного забезпечення до оцінки ефективності інструментів фінансово-кредитного механізму розвитку аграрного виробництва є актуальним.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Методичні підходи щодо формування та реалізації фінансово-кредитного механізму державного управління аграрної сфери України досліджували в своїх працях Амосов О.Ю., Саблук П.Т., Малік М.Й., Пасхавер Б.Й., Наумов О.Б., Гришова І.Ю., Митяй О.В., Гнат'єва Т.М., Шабатура Т.С., Стоянова-Коваль С.С., Язлюк Б.О.

**Мета узагальнити** компаративний підхід щодо формування фінансово-кредитного механізму державного управління аграрної сфери в сучасних умовах

**Виклад основних результатів дослідження** Діючий фінансово-кредитний механізм державного регулювання аграрного виробництва недостатньо стимулює активізацію аграрної політики та позбавлений засобів щодо контролю за його ефективністю. Державні органи влади мають створити сприятливі економічні умови для функціонування суб'єктів аграрного виробництва, добробуту сільського населення та соціально-економічного розвитку сільських територій тощо. Тоді результатом державної аграрної політики буде позитивна динаміка розвитку аграрного виробництва. Іншим важливим аспектом розвитку аграрного виробництва є забезпечення ефективності його фінансово-кредитного державного регулювання. Для функціонування та розвитку дієвого фінансово-кредитного механізму державного регулювання аграрного виробництва необхідне чітке методичне забезпечення щодо оцінки ефективності його інструментів з вирішення поставлених стратегічних цілей.

Аналіз сучасної практики господарювання дозволяє виокремити три ключові комплексні сфери фінансово-кредитного державного регулювання: фінансово-кредитне державне регулювання в системі бюджетно-податкової політики, фінансово-кредитне державне регулювання в системі грошово-кредитної політики та фінансово-кредитне державне регулювання у системі інвестиційної політики. Кожна сфера фінансово-кредитного державного регулювання має: свій об'єкт стимулювання; специфічні форми стимулювання, за допомогою яких здійснюється заохочення суб'єктів аграрного виробництва на основі розподілу фінансових ресурсів; межі дії; принципи функціонування; певні ознаки, які дають підставу оцінювати її ефективність.

Враховуючи обмеженість ресурсів взагалі, і фінансово-кредитних зокрема, держава повинна постійно визначати, що важливо для розвитку аграрного виробництва на даний момент та у перспективі, які ресурси необхідні для цього, як швидко вони дадуть позитивні результати, які будуть отримані кінцеві ефекти функціонування системи аграрного виробництва в сучасних трансформаційних умовах.

Отже, враховуючи специфічні особливості аграрного виробництва, під фінансово-кредитним державним регулювання розвитку аграрного виробництва варто розуміти процес цілеспрямованого впливу на фінансово-кредитний потенціал суб'єктів аграрного виробництва, що передбачає використання, адаптованого до сучасних глобалізаційних умов, державного регулюючого механізму з метою підвищення ефективності аграрного виробництва, збільшення

доходів державного бюджету та забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції на вітчизняних і світових ринках.

Нами встановлено, що держава володіє цілим комплексом інструментів впливу на фінансово-економічні процеси в аграрному секторі. У науковому середовищі панує декілька важелів та інструментів державного регулювання аграрного виробництва в контексті кампаративного підходу, а саме:

- бюджетна група інструментів (фінансування сільгоспвиробництва, фінансування капітальних вкладень, субсидування процентних ставок, лізинг у аграрному секторі);

- цінова група інструментів (ринкові ціни, контрольні ціни, гарантовані ціни, захисні ціни, товарні та закупівельні інтервенції);

- податкова група інструментів (податкові пільги, спрощена система оподаткування, відстрочення податкових платежів, звільнення від сплати податків);

- соціальна група інструментів (підвищення рівня життя, медичне обслуговування, культурне обслуговування, розвиток освіти на селі);

- наукова група інструментів (фундаментальні наукові дослідження, підготовка фахівців, інноваційні програми розвитку та інформаційна підтримка аграрного сектора);

- кредитна група інструментів (сезонне кредитування, інвестиційне кредитування, іпотечне кредитування, вексельне кредитування, кредитна кооперація на селі);

- зовнішньоекономічна група інструментів (заохочення експорту продукції сільськогосподарського походження, нетарифне регулювання імпорту сільгосппродукції, змішана форма захисту внутрішнього ринку);

- група регулювання доходів (декларування цін, встановлення граничного рівня рентабельності, еквівалентний міжгалузевий обмін, підвищення доходів сільського населення) [1; 2; 3; 4; 5]. Ефективне застосування інструментів фінансово-кредитного механізму державного регулювання розвитку аграрного виробництва дасть можливість досягти високої продуктивності в аграрному виробництві, а звідси і конкурентоспроможності як на внутрішньому так і зовнішньому ринках.

Залежно від стратегії фінансової політики та сучасного стану аграрного виробництва, інструменти фінансово-кредитного регулювання можуть здійснювати свій вплив у формі обмежень або стимулів. Форма (лат. forma – зовнішнє окреслення, вираження будь-якого змісту) фінансово-кредитного регулювання – це конкретні засоби держави розвитку аграрного виробництва. Форми фінансово-кредитного регулювання у вигляді його інструментів формують інструментарій механізму державного регулювання розвитку аграрного виробництва [6; 7; 8].

**Висновки.** Таким чином, узагальнюючи дослідження фінансово-кредитного механізму державного регулювання розвитку аграрного виробництва можна зробити висновок, що лише за умови поєднання внутрішніх джерел фінансування в контексті кампаративного підходу, наявних ресурсів

фінансово-кредитних установ та при державній підтримці розвитку інфраструктури фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва можна створити міцну фінансову основу для функціонування та розвитку аграрного виробництва в Україні.

### Література:

1. Ульяновченко Ю.О. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України [Електронний ресурс] / Ю.О. Ульяновченко // Державне будівництво. – 2007. – № 2. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu\\_2007\\_2\\_56.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2007_2_56.pdf)
2. Шолойко А.С. Державна підтримка розвитку сільського господарства / А.С. Шолойко. – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 128 с.
3. Шуст О.А. Бюджетне фінансування як складова державної фінансової підтримки аграрної галузі / О.А. Шуст // Економіка та управління АПК. – 2010. – № 2(71). – С. 88-93.
4. Гришова І.Ю., Черан Є.М. Деякі аспекти кредитного забезпечення пріоритетних галузей національної економіки України / Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент». – №12(66). – 2015. – С.117-121.
5. Воротін В.Є. Формування системи державного регулювання національної економіки в умовах глобальних ринкових трансформацій: Автореф. дис.. д-ра наук з держ. управління при Президентові України. – К., 2003. – 36 с.
6. Фролов А.Ю. Роль інституціонального середовища у державному регулюванні продовольчої сфери [Електронний ресурс] / А.Ю. Фролов – Теорія та практика державного управління. – 2012. – Вип.4. – С. 319-326.
7. Ковбасюк Ю.В. Економічна політика співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями: Автореф. дис.. д-ра наук з держ. управління при Президентові України. – К., 2005. – 32 с.
8. Стоянова-Коваль С.С. Науково-методичні підходи до оцінки інвестиційної діяльності в агропродовольчій сфері України / С.С.Стоянова-Коваль// Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент». – №12 (66). – 2015. – С.34-38.

*Хрущ Н. А.,*

*Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,*

*ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ, УКРАЇНА*

## РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

**Постановка проблеми.** В сучасних умовах українська банківська система перебуває у стані тривалого суспільно-політичного напруження та посилення невизначеності серед економічних агентів щодо подальшого їх розвитку. Банківські установи опинилися в несприятливому фінансовому стані, що призвело до проблеми ефективного їх розвитку та підтримання ліквідності. Вирішення цієї проблеми пов'язане з умінням банків формувати ресурсну базу, раціонально розпоряджатися коштами та формувати довгострокову стратегію такої роботи.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідженню проблем управління банками приділяється значна увага вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких варто відзначити Л. Алексеєнко, І. Бланка, О. Васюренка,

О. Вовчак, М. Вонга, Є. Деміргуца, М.Т. Джонса, О. Дзюблюка, Ж. Довгань, Дж. Кенжалієва, О. Кириченка, С. Козьменка, О. Лаврушина, Дж.Ф. Маршалла, А. Мещерякова, В. Міщенко, А. Мороза, С. Портера, Л. Примостку, П. Роуза, М. Савлука, Г. Савченко, Дж. Сінкі, А. Сондерса, В. Усокіна, Г. Хайзинга, Н. Шульгу та ін. Разом з тим стан та сучасні тенденції розвитку банківської системи України потребують подальшого дослідження.

**Метою статті** є оцінка стану та перспектив розвитку банківської системи України.

Станом на 01.01.2017 р. ліцензію НБУ мали 96 банківських установ (в т.ч. 38 банків з іноземним капіталом). З початку 2016 р. кількість функціонуючих банківських установ скоротилася на 21. Враховуючи затверджений НБУ графік збільшення мінімального обсягу статутного капіталу банків (станом на 11.07.2017 р. мінімальний обсяг статутного капіталу банку має бути не меншим за 200 млн. грн.; до 11.07.2018 р. збільшений до 300 млн. грн., а далі збільшення триватиме щорічно до 500 млн. грн. станом на 11.07.2024 р.), в подальшому можна очікувати нових випадків самоліквідації комерційних банків в Україні [3].

Протягом 2016 р. в структурі власності банківської системи України (БСУ) відбувались значні перегрупування. Внаслідок переходу ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» у 100 % власність держави частка державних банків в структурі активів БСУ значно зросла протягом IV кварталу 2016 р. та станом на 01.01.2017 р. відповідала 52 %. Частка банків з приватним українським капіталом складала близько 13 %, банків іноземних банківських груп – 35 % [3].

БСУ в поточній ситуації продовжує характеризуватись невисокою активністю кредитних установ. Динаміку основних складових активів БСУ представлено в табл. 1. [1,3].

Таблиця 1

*Динаміка активів БСУ*

Показники	Станом на:			
	01.01.2014 р.	01.01.2015 р.	01.01.2016 р.	01.01.2017 р.
Чисті активи, млрд грн	1 278,10	1 316,85	1 254,39	1 256,30
Кредитний портфель, млрд грн	911,40	1 006,36	965,09	1 005,92
Вкладення в цінні папери, млрд грн	138,29	168,93	198,84	332,27
в т.ч. ОВДП	81,05	93,43	81,58	255,47
Високоліквідні активи, млрд грн	152,90	155,64	191,26	199,50
Офіційний валютний курс UAH/USD, грн	7,99	15,77	24,00	27,19
Середня відсоткова ставка за кредитами в національній валюті, %	17,20	18,80	21,47	17,70
Середня відсоткова ставка за кредитами в іноземній валюті, %	8,20	8,30	6,88	8,20

Основними індикаторами, які відображають тенденції розвитку банківської системи є ефективність кредитної та депозитної діяльності банків. Слід відмітити, що наразі є чинники, які стримують процеси відновлення кредитування. Це такі як: високий рівень невизначеності щодо подальшого економічного розвитку та обмежене коло надійних позичальників. Протягом 2016 р. обсяг клієнтського кредитного портфелю скоротився на 0,4 %. Скорочення відбувалося внаслідок зменшення протягом року суми кредитів, наданих фізичним особам. Частка наданих кредитів в чистих активах у 2016 р. зменшилась в порівнянні із минулими роками і становила 44,4 %. У 2015-2016 рр. спостерігається в цілому зменшення величини кредитного портфелю банків України та його складових у порівнянні із 2014 р. та минулими 2012-2013 рр. В структурі кредитного портфелю переважають кредити надані юридичним особам, у 2016 р. вони становили 84,6 % у 2015 р. – 86,3 %. Спостерігається тенденція щодо збільшення у кредитному портфелі кредитів наданих у іноземній валюті. Якщо у 2012 р. їх частка була 22 %, то у 2016 р. вона досягла позначки 52 %. У 2016 р. середня відсоткова ставка за кредитами в національній валюті знизилася до 17,70 %, а в іноземній валюті навпаки підвищилася до 8,20 %.

Ситуація на грошово-кредитному ринку України протягом останніх 3 років нестабільна. Зважаючи на високе значення облікової ставки, а також обмеженість доступу до залучення зовнішнього фінансування та кредитів від НБУ, наразі основним джерелом підтримки ліквідності банківських установ є кошти населення. Значна кількість банківських установ з метою збереження клієнтської бази та для підтримки ліквідності підтримує високі відсоткові ставки за вкладними рахунками, що свідчить про прийняття високоризикової стратегії.

Аналітичне оцінювання депозитної діяльності банків за 2014-2016 рр. показало, що у 2016 р. загальна сума депозитів збільшилась на 182296 млрд. грн. порівняно з 2014 р. і на 153353 млрд. грн. порівняно з 2015 р. Ці зміни пов'язані зі збільшенням суми коштів суб'єктів господарювання у 2016 р. на 174454 млрд. грн порівняно з 2014 р. та на 118200 млрд. грн. у порівнянні з 2015 р. Дана закономірність була спричинена, як, вже було зазначено, зменшенням довіри фізичних осіб до банківської системи внаслідок політичної нестабільності в державі та наслідків фінансової кризи. В структурі депозитного портфелю протягом 2014-2015 рр. значна частка припадала на статтю кошти фізичних осіб. Так, у 2014 р. частка депозитів фізичних осіб у загальній сумі депозитів становила 61,43 %, а у 2015 – 55,05 %. У 2016 р. частка становила 49,32%. Протягом 3-х років спостерігається тенденція до зменшення частки коштів фізичних осіб у загальному портфелі депозитів. Сукупний обсяг клієнтського портфелю банківської системи України збільшився на 14,2 % та станом на 01.01.2017 р. відповідав 807,07 млрд. грн. За строковим характером в клієнтському портфелі переважають короткострокові депозитні вклади строком до 1 року. Яскраво виражена тенденція щодо зменшення обсягу строкового ресурсу існує з початку 2014 р. Частка коштів, залучених в іноземній валюті, в сукупному клієнтському портфелі є значною та коливається в межах 50 %.

Основними параметри кількісної оцінки ефективності управління активами та пасивами банків виступають 2 критерії ефективності управління: *прибутковість та ризикованість*, табл. 2.

За результатами розрахунків здійснюється вибір стратегії управління активами та пасивами банку [2].

**Висновки.** Оскільки сьогодні банківська діяльність здійснюється у ситуації підвищеної ризикованості вважаємо, що українським банкам необхідно подбати про підвищення рентабельності активів та їх ліквідності. Ці показники дозволять у майбутньому зайняти позицію лідера якому буде характерна найбільш ефективна стратегія управління активами та пасивами.

Таблиця 2

**Основні параметри кількісної оцінки за критеріями ефективності управління активами та пасивами банку**

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст
<b>I. Прибутковість</b>		
Чиста процентна маржа (ЧПМ,%)	$\frac{\text{Процентні доходи} - \text{Процентні витрати}}{\text{Робочі активи}} \times 100 \%$	Ступінь ефективності використання активів залежно від вартості залучених ресурсів
Рентабельність активів (ROA,%)	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}} \times 100 \%$	Рівень ефективності використання активів банку
<b>II. Ризикованість</b>		
Миттєва ліквідність (LR,%)	$\frac{\text{Високоліквідні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	Своєчасність виконання банком своїх грошових зобов'язань за урахуванням високоліквідних активів
Коефіцієнт кредитного ризику (CR,%)	$\frac{\text{Резерви}}{\text{Кредитний портфель бруто}}$	Рівень ефективності керування кредитним ризиком
Коефіцієнт, що характеризує дисбаланси та розриви ліквідності (LCD,%)	$\frac{\text{Кредитний портфель}}{\text{Клієнтська база}}$	Характеризує співвідношення виданих кредитів та залучених депозитів, слугує для визначення дисбалансів між активами та пасивами банку



**Література:**

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2014, 2015, 2016 роки. Національне рейтингове агентство «Рюрік» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://turik.com.ua>
2. Жердецька Л.В. Методичні підходи до оцінки впливу системних ризиків на банківський сектор економіки України / Жердецька Л.В., Осика А.А // Економічний форум ЛНТУ, № 3, 2014 – С. 247-254.
3. Офіційна сторінка Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

## 6. БУХГАЛТЕРСКИЙ, УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ УЧЕТ И АУДИТ

---

*РАГУЛИНА И.И.,*

*К.Э.Н., ДОЦЕНТ,*

*ХАРЬКОВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ АГРАРНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ  
ИМ. В. В. ДОКУЧАЕВА, УКРАИНА*

*РАГУЛИНА М.Н.,*

*ПЕРЕВОДЧИК-РЕФЕРЕНТ БЮРО ПЕРЕВОДОВ «ЭТАЛОН», ХАРЬКОВ, УКРАИНА*

### РОЛЬ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ В УПРАВЛЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЕМ

**Постановка проблемы.** В современной экономике значительное внимание уделяют теоретическим и практическим элементам формирования учетной политики. Использование различных элементов влияет на финансовые результаты деятельности хозяйствующих субъектов по-разному. В связи с этим необходимым условием удовлетворения потребностей всех пользователей финансовой информации является объективное и полное раскрытие учетной политики. Она является конкретным кодексом правил, приемов и процедур ведения учета, обеспечивает соблюдение единой методики отражения хозяйственных операций в соответствии с основными методологическими принципами бухгалтерского учета и финансовой отчетности. При определении их базового состава существуют многочисленные разногласия ученых по идентификации принципов, их сущности и применения в практике. На современном этапе учетная политика является важной составляющей общего механизма управления предприятием, которая определяет эффективность деятельности и стратегию его развития на долгосрочную перспективу. В связи с этим вопросы роли механизма формирования и обоснования учетной политики являются актуальными.

**Анализ последних исследований и публикаций.** Исследования по решению проблемных вопросов и различных аспектов в организации учета и учетной политике предприятий нашли отражение в трудах ученых: И.И. Бабич и А.А. Дацюк [5], Н.П. Банера [6], Л.И. Галюк [7], А.И. Глушаченко [8], Ю.А. Ночовная и В.А. Кулик [9], а также многих других. Изучение последних научных разработок по организации учета показывает, что многие из существующих теоретических и практических подходов неоднозначны в трактовке организации учета и учетной политики, вызывает дискуссии ученых в этой области.

Исследования ученых свидетельствуют о том, что учетная политика предприятия должна включать меры, направленные на совершенствование учета, внедрением которых должны заниматься работники всех служб аппарата

управления. Она направлена на раскрытие творческих способностей руководящего состава предприятия и предпринимателей с целью повышения эффективности ведения бизнеса и его дальнейшего успешного развития. Обеспечение эффективного использования учетной политики предприятия требует разработки и обоснования теоретических основ ее формирования и реализации с учетом зарубежного опыта, имеющихся теоретических разработок, исторически сложившихся особенностей национальной системы бухгалтерского учета. Следовательно, возникает необходимость формирования учетной политики в соответствии с современными условиями хозяйствования и постоянного изучения причин, сдерживающих ее внедрение в хозяйственную практику.

**Цель исследования.** Целью статьи является исследование роли механизма формирования и обоснования учетной политики на предприятиях, а также разработка основных направлений повышения ее эффективности.

**Результат исследования.** Термин «учетная политика» не является новым для отечественных предприятий. Однако в отечественной практике она чаще рассматривается как необходимый «формальный» элемент системы учета, наличие которого требуется соответствующим законодательством только как элемент системы управления, способен повысить эффективность предприятия и его привлекательность для партнеров и инвесторов. Следует отметить, что большинство руководителей предприятий, а также сами специалисты бухгалтерской службы не осознают значение и все возможности учетной политики как инструмента эффективной реализации свободы выбора способов организации и ведения бухгалтерского учета. Об этом свидетельствует то, что один из важнейших документов – Приказ об учетной политике – часто носит формальный характер и не используется с целью оптимизации деятельности предприятия. Практика показывает, что при формировании учетной политики руководством используются стандартные формулировки приказа или просто цитируются инструкции, чего следует избегать.

Вместе с тем учетная политика имеет большое значение для всех видов предпринимательской деятельности (производственной, коммерческой, банковской, страховой), всех сфер хозяйствования (промышленности, сельского хозяйства, строительства, торговли). Несмотря на то, что в зависимости от сферы деятельности предприятия учетная политика будет иметь свои особенности, исходные положения единые для всех субъектов хозяйствования – получение оптимизированной в долгосрочном плане нормы прибыли. Избранные предприятием способы и приемы учета существенно влияют на величину показателей себестоимости продукции, прибыли, финансового состояния предприятия. Таким образом, учетная политика связана с хозяйственной деятельностью производственных систем и направлена на их развитие и совершенствование.

Несмотря на то, что конечной целью учетной политики является обеспечение составления и предоставления обоснованной финансовой отчетности, особого внимания заслуживает ее способность обеспечить всю

производственную систему предприятия необходимой управленческой информацией. Исходя из этого, можно сделать вывод, что в общем процессе управления предприятием учетная политика является тем звеном, которое интегрирует учетную систему с такими составляющими системами управления как: бизнес-планирование, бюджетирование, внутренний контроль и анализ деятельности предприятия.

Учетная политика предприятия означает не только выбор определенных способов ведения учета, избранных руководящим составом предприятия, в соответствии с условиями хозяйствования, но и модель учета. В зависимости от интересов руководства могут быть использованы различные варианты отражения фактов хозяйственной деятельности в учете и методики исследования экономических показателей. В определенном смысле учетную политику понимают как управление учетом для достижения цели предприятия по формированию массива информационных ресурсов.

В учетной политике должны быть отражены все принципиальные вопросы организации бухгалтерского учета на предприятии. От учетной оценки, избранного на предприятии, зависит объективность и точность раскрытия информации в бухгалтерской отчетности. Однако учетная политика касается не столько финансовой отчетности, сколько процесса ведения и организации бухгалтерского учета, конечным продуктом которого является отчетность.

Проблемы, связанные с разработкой и применением учетной политики на уровне субъектов хозяйствования нуждаются не только фундаментальных теоретических знаний, но и системного понимания системно-следственных связей. Естественно, что проблемы разработки учетной политики на уровне субъектов хозяйствования обусловлены как объективными, так и субъективными факторами. Субъективные факторы связаны с низкой мотивацией как владельцев, так и руководителей предприятия (направлением информационных запросов только для удовлетворения фискальных целей), а также и несоответствием квалификации персонала требованиям. Объективные факторы связаны с отсутствием научно-методического обеспечения обоснований элементов учетной политики.

Бухгалтер, отражая в учете хозяйственную жизнь предприятия, создает информационные факты, восприятие которых при анализе бухгалтерской информации формирует управленческие решения пользователей отчетности. Многообразие информационных фактов, соответствующих фактам хозяйственной жизни предприятия, определяет поле его учетной политики. Иными словами, существует определенный набор вариантов бухгалтерской интерпретации фактов хозяйственной деятельности предприятия (в теории – это  $n$  вариантов, на практике их количество ограничивается нормативными документами), выбирая которые определяется картина финансового состояния предприятия. Этот выбор и является учетной политикой предприятия. Идеально достоверной бухгалтерской отчетности не существует.

Достоверность бухгалтерской информации это соответствие ее определенным, известным пользователям отчетности критериям, а именно –

правилам ведення учета. Учетна політика надає можливість вибору з визначеного набору таких правил.

Существование різних видів учета призвано максимально задовольнити інтереси різних груп користувачів учетної інформації, що, в свою чергу, визначає особливості учетної політики. Крім того, суттєвим фактором признаються не тільки інтереси користувачів звітності, але і тих, хто її складає. Саме учетна політика направлена на рішення широкого спектра учетно-аналітичних завдань різних сфер фінансово-господарської діяльності підприємства.

**Висновки.** Ітак, учетна політика – це елемент процесу організації бухгалтерського учета. Відображення найважливіших учетних аспектів в розпорядчельних документах об учетній політиці і обґрунтування всіх важливих моментів, стосовно методології і технології учета, сприятимуть ефективному і своєчасному відображенню учетної інформації, що в результаті буде сприяти наданню правдивої інформації про реальний стан бухгалтерського учета на підприємстві.

### Література:

1. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства: Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635. URL: [minfin.kmu.gov.ua](http://minfin.kmu.gov.ua).
2. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України № 966-ХІУ від 16.07.1999 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
3. Національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
4. IAS 8 – Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors / International Accounting Standard [Electronic resource]. URL: <http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias8>
5. Бабіч І.І., Дацюк А.А. Облікова політика сільськогосподарських підприємств в частині організації обліку витрат допоміжних виробництв // Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки: збірник матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (26 лютого 2015 р.; м. Київ) / Відпов. за вип. Б.В. Мельничук. – Київ: ННЦ «ІАЕ», 2015. – С. 190–192.
6. Банера Н.П. Вплив облікової політики на якість фінансової звітності підприємства // Методичні та практичні підходи до вдосконалення результативності політики економічного зростання: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25-26 грудня 2015 р.). – Київ: ГО Київський економічний науковий центр, 2015. – Ч. 3. – С. 63–66.
7. Галюк Л. І. Формування облікової політики підприємства – від теорії до практики // Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 20-річчя кафедри обліку і аудиту ІФНТУНГ. – Івано-Франківськ.: Вид-во ІФНТУНГ, 2015. – С. 36–39.
8. Глушаченко А.І. Місце облікової політики в організації обліку на сільськогосподарському підприємстві // Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки: збірник матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (26 лютого 2015 р.; м. Київ) / Відпов. за вип. Б.В. Мельничук. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2015. – С. 215–218.
9. Ночовна Ю.О., Кулик В.А. Сучасний стан та проблеми формування облікової політики підприємства // Вісник Національного університету «Львівська політехніка».

- Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2013. – № 776. – С. 141–146.
10. Рагуліна І.І., Різван С.С. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві: бухгалтерська служба її роль та значення // Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції «СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА ФІНАНСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ» – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – Х.: ХНАУ, 2015. – С. 104–107.
  11. Рагуліна І.І. Особливості організації бухгалтерського обліку в аграрних підприємствах // Матеріали підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових співробітників, аспірантів і здобувачів ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ, 2016. – Ч. I. – С. 134–135.
  12. Рагуліна І.І., Ганженко І.В. Деякі питання організації обліку товарно-матеріальних цінностей // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в системі інформаційного забезпечення підприємств» – Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2016. – С. 44–46.

## 7. ЕКОНОМІКА ОБРАЗОВАНИЯ

---

**БРЕУС С.В.**

*К.Е.Н., ДОЦЕНТ,*

*КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ*

*МОН УКРАЇНИ, УКРАЇНА*

### **ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ З УРАХУВАННЯМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ УКРАЇНИ**

**Постановка проблеми.** В сучасних умовах розвитку національної економіки вищі навчальні заклади як суб'єкти господарювання функціонують в умовах ринкових відносин (знаходяться під впливом негативних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища), а відтак задля підвищення ефективності їх діяльності повинні розробляти та реалізовувати заходи, що сприяють запобіганню, послабленню або захисту від загроз діяльності вишу та призведуть до підвищення ефективності їх функціонування та конкурентоспроможності. Враховуючи зазначене виникає потреба в розробці заходів, що сприяли б захисту від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на діяльність ВНЗ. Об'єктивною підставою для цього є: погіршення фінансово-економічного становища ВНЗ та зниження рівня їх економічної безпеки; зниження рівня розвитку секторів промисловості, для яких здійснюється підготовка фахівців вищими навчальними закладами України; погіршення економічного розвитку держави у результаті зниження макроекономічних показників; зниження конкурентоспроможності України на світовій арені та, у загальному підсумку, зниження рівня економічної безпеки держави й національної безпеки в цілому.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У контексті проблематики дослідження головні наукові результати певною мірою відображені в працях великої кількості науковців, зокрема таких: Г. Козаченко, В. Мартинюк, І. Стеців, Г. Тюленев, Л. Федулова, Т. Корнєєва. Віддаючи належне значним науковим здобуткам авторів з даної проблематики слід відзначити, що існує потреба в комплексному розгляді аспектів, пов'язаних з забезпеченням економічної безпеки ВНЗ з урахуванням реалізації євроінтеграційних пріоритетів України.

**Мета дослідження.** Мета дослідження полягає у комплексному розгляді аспектів, пов'язаних з забезпеченням економічної безпеки ВНЗ з урахуванням реалізації євроінтеграційних пріоритетів України.

**Результат дослідження.** Вітчизняна вища освіта, в тому стані, в якому вона перебуває сьогодні, не здатна ефективно виконувати функцію «соціального ліфта» і перестає бути сферою здійснення соціально-економічних інвестицій, які мають важливе значення для забезпечення економічного зростання України.

Нагальним є вирішення питання доступу до якісної освіти, особливо вищої, яка все більшою мірою стає платною, що зменшує можливості доступу до неї категорій населення, які відносяться до соціально незахищених. Та, навіть, не зважаючи на високу платню, українські виші через застарілу структуру підготовки спеціалістів, низьку оплату праці викладачів, недостатню матеріальну базу та наукову діяльність, випускають на ринок праці неконкурентоспроможних фахівців, а сама вища освіта вже давно дискредитована як джерело отримання професійних знань [1].

У контексті дослідження доцільно розглядати економічну безпеку ВНЗ в якості елемента системи (національна безпека – економічна безпека – економічна безпека країни – економічна безпека держави – економічна безпека підприємства). При цьому важливим є дослідження авторів, проведене в праці [2], де вони зазначають, що крім забезпечення екосесента (economic security of enterprise) є нагальна необхідність забезпечення економічної безпеки й суспільно важливих соціально-економічних систем, до яких належать вищі навчальні заклади, які автори пропонують називати «екосесед» (economic security of education). В цій же праці відмічається, що ВНЗ можна розглядати з позиції економічної корпорації (при вирішенні проблематики економічної безпеки ВНЗ необхідно використовувати принципові підходи до оцінювання економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності з урахуванням особливостей діяльності ВНЗ, її продукту – знань та його комерціалізації) та як важливий елемент соціально-економічної системи (проблематику екосеседа потрібно формувати в контексті економічної безпеки країни). Проте автори в цій же праці, зазначають, що «експлейнарний базис екосеседа має формуватись на деякій змішаній позиції, яка зумовлена тісним зв'язком соціальних відносин у системі національної вищої освіти з економічними відносинами».

Однією з найзначніших конкурентних переваг України на шляху до розбудови економіки знань є високий рівень освіченості її громадян. Так, 45 % української робочої сили мають вищу освіту (за цим показником Україна посідає п'яте місце серед 37-ми країн) [3].

У відповідності з результатами проведеного загальнонаціонального опитування з метою дослідження громадської думки щодо вступу до ВНЗ за результатами зовнішнього незалежного оцінювання та певних питань якості освіти 32 % населення України питання вдосконалення якості вищої освіти відносить до завдань першочергової важливості [4].

На сьогоднішній день важливим завданням, яке має вирішуватись на усіх рівнях є підвищення якості вищої освіти шляхом узгодження потреб економіки, вимог ринку праці та роботодавців. Зазначене спроможне забезпечити підготовку конкурентоспроможних як на вітчизняному, так і на міжнародних ринках праці фахівців, які в перспективі зможуть забезпечити економічний розвиток держави на інноваційних засадах.

За даними рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) за 2015 рік [5]. Україна втратила 3 позиції і спустилась з 76-го (у 2014 році) на 79-те місце (у 2015 році) серед 140 країн світу



і знаходиться між Гватемалою та Таджикистаном. Причому показник її конкурентоспроможності також знизився на 0,11 з 4,14 до 4,03. В цілому, за 2011-2015 роки позиції України у цьому рейтингу не мали тенденції до стабільного зростання. Так, у 2011 році Україна посіла 82-е місце, у 2012 – 73-тє, у 2013 – 84-те місце відповідно. Проте у 2015 році позитивним результатом України слід вважати той факт, що за вищою освітою та професійною підготовкою держава піднялась на 7 позицій і зайняла 34 місце з 140 країн світу, що є конкурентною перевагою країни (конкурентною перевагою вважається чинник, за яким країна посідає 50-е місце і вище у рейтингу). Також держава зайняла 14-те місце в світі за рівнем охоплення вищою освітою та 38-е місце за якістю викладання математики та природничих наук, 44-те місце – за доступом до Інтернету в школах (плюс 23 позиції).

За вітчизняних реалій розвитку економіки України не простежується роль та механізм взаємодії держави на ринку праці з вишами і, як зворотній ефект, вплив елементів ринку праці на забезпечення економічної безпеки ВНЗ, економічний розвиток країни та забезпечення економічної безпеки держави. Іншими словами, є недосконалим механізм, завдяки реалізації якого відбувається взаємодія випускників ВНЗ та роботодавців шляхом узгодження ціни на інтелектуальний капітал та умов праці між ними з урахуванням іміджу вишів, що сприяє залученню інтелектуального капіталу нації до сфери національного виробництва та забезпечення економічної безпеки ВНЗ та держави.

Наявність і поглиблення розриву зв'язку між освітою, наукою та виробництвом є однією з причин відірваності знань, отриманих у вітчизняних вишах від вимог роботодавців.

В сучасних умовах відбувається нарощування негативних тенденцій розвитку вітчизняної вищої освіти, у результаті дії яких відбувається поглиблення розриву якості підготовки фахівців для потреб економіки, зниження рівня матеріально-технічного забезпечення ВНЗ, що здійснюють підготовку фахівців та збільшення частки непрацевлаштованих випускників загальноосвітніх та вищих навчальних закладів. Дані про кількість прийнятих студентів та випускників ВНЗ України наведено у табл. 1.

За даними табл. 1 протягом 2010-2013 років відбувалось щорічне зменшення кількості безробітного населення у віці 15-70 років проте у 2014 році порівняно з 2013 роком їх кількість збільшилась на 22,33 %, а у 2015 році відносно 2014 року – зменшилась на 10,44 %, однак у 2016 році порівняно з 2015 роком знову відбулось збільшення кількості безробітного населення на 1,42 %. Загалом у 2016 році відносно 2010 року кількість безробітного населення зменшилась на 2,08 %. Також досить значною є частка непрацевлаштованих випускників ЗОНЗ та ВНЗ, яка у 2016 році становила 15,6 %, у 2010 році – 15,5 %, частка безробітних за іншими причинами незайнятості є набагато меншою протягом 2010-2016 років (переважною є тільки частка вивільнених з економічних причин, вона становила у 2010 році 33,0 %, у 2016 році вона була дещо меншою і складала 22,4 %, незважаючи на збільшення кількості безробітного населення, а також частка звільнених за власним бажанням, за

угодою сторін, яка, навпаки, збільшилась з 27,2% у 2010 році до 33,0 % у 2016 році).

Таблиця 1

**Безробітне населення (за методологією МОП) за причинами незайнятості у 2010-2016 рр. (у середньому за період)**

2010 рік <sup>1</sup>	2011 рік <sup>1</sup>	2012 рік <sup>1</sup>	2013 рік <sup>1</sup>	2014 рік <sup>1</sup>	2015 рік <sup>1</sup>	2016 рік <sup>1</sup>
1. Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб						
1713,9	1661,9	1589,8	1510,4	1847,6	1654,7	1678,2
2. Темп зміни безробітного населення у віці 15-70 років, % до попереднього року						
X	-3,03	-4,34	-4,99	22,33	-10,44	1,42
3. За причинами незайнятості, відсотків:						
- вивільнені з економічних причин						
33,0	27,7	23,5	21,9	22,3	27,8	22,4
- звільнені за власним бажанням, за угодою сторін						
27,2	30,1	34,0	34,6	31,8	28,9	33,0
- звільнені у зв'язку з закінченням строку контракту або договору найму						
10,0	9,2	8,4	8,1	7,8	7,5	9,4
- не працевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів						
15,5	18,1	16,9	16,8	16,7	16,4	15,6
- робота має сезонний характер						
6,3	6,9	8,8	8,4	9,3	9,9	9,7
- незайняті через виконання домашніх (сімейних) обов'язків тощо						
2,4	2,5	2,5	3,8	4,6	3,7	3,2
- звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсії						
0,9	0,9	1,5	1,2	1,4	0,9	1,8
- демобілізовані з військової строкової служби						
1,3	1,2	1,4	1,0	0,3	0,3	0,7
- інші причини						
3,4	3,4	3,0	4,2	5,8	4,6	4,2

<sup>1</sup> Дані за 2010-2014 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, за 2015-2016 роки – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: сформовано за даними [6].

Важливим чинником, що впливає на такий стан справ, є збільшення кількості абітурієнтів, які вступають на популярні, однак не затребувані в сучасних умовах спеціальності і не віддають перевагу при вступі вкрай дефіцитним з точки зору забезпечення потреб промисловості і економіки в цілому спеціальностям, подальше працевлаштування за якими не є пріоритетним для них через низький рівень оплати праці на підприємствах та скорочення їх кількості в сучасних умовах. У результаті дії зазначеного чинника відбувається зменшення мобільності робочої сили та подальша локалізація випускників ВНЗ у великих містах.

Зважаючи на зазначене актуалізуються питання, пов'язані з необхідністю здійснення збалансування фінансових та нефінансових показників з урахуванням взаємозв'язку між витратними і доходними частинами бюджетів

ВНЗ. Зокрема, існує нагальна необхідність розробки адаптованої під потреби ВНЗ збалансованої системи показників (Balanced Scorecard – BSC – розроблена на початку 1990-х років Робертом Капланом і Девідом Нортеном [7]) як одного з методів стратегічного управління. Реалізація зазначеного сприятиме, зокрема: акумулюванню фінансових ресурсів та подальшому їх спрямуванню у реальний сектор економіки; зменшенню рівня безробіття серед випускників вітчизняних вишів; забезпеченню економічної безпеки ВНЗ, держави та національної безпеки загалом.

**Висновки.** З урахуванням вищезазначеної необхідності врегулювання ринку праці з точки зору встановлення відповідності вимог ринку праці, економіки та роботодавців з метою реалізації євроінтеграційних пріоритетів України є доцільність у розробці та здійсненні комплексу заходів, що повинні передбачати наряду з іншим вдосконалення механізму управління сферою вищої освіти на усіх рівнях задля приведення у відповідність освітніх програм підготовки фахівців відповідно зі складовими економічної безпеки з урахуванням сучасних умов та перспектив розвитку економіки, у тому числі з проведенням обов'язкового моніторингу усіх зацікавлених у цьому процесі сторін (держави, роботодавців тощо).

#### Література:

1. Депутати хочуть зменшити вартість навчання в ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studiarium.net/page/360-deputati-hochut-zmenshiti-vartist-navchannja-v-vnz>.
2. Козаченко Г. В., Тюленев Г. Д. Позиціонування вищого навчального закладу в експлейнарному базисі його економічної безпеки / Г. В. Козаченко, Г. Д. Тюленев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2011\\_24/Zb24\\_13.pdf](http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2011_24/Zb24_13.pdf).
3. Федулова Л. І. Державна політика розбудови економіки знань: особливості реалізації антикризової стратегії [Текст] / Л. І. Федулова, Т. М. Корнеєва // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 3–17.
4. Тестування та рівний доступ до якісної вищої освіти: громадська думка про ЗНО, вступ до вишів, проблеми вищої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dif.org.ua/en/polls/2011-year/testuvannja-ta-rivnii-dostup-do-jakisnoi-vishoi-osviti-gromadska-dumka-pro-zno\\_-vstup-do-vishiv\\_-problemi-vishoi-shkoli.htm](http://dif.org.ua/en/polls/2011-year/testuvannja-ta-rivnii-dostup-do-jakisnoi-vishoi-osviti-gromadska-dumka-pro-zno_-vstup-do-vishiv_-problemi-vishoi-shkoli.htm).
5. Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytyngu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>.
6. Державна служба статистики України. Безробітне населення (за методологією МОП) за причинами незайнятості у 2010-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Kaplan R. S., Norton D. P. The Balanced Scorecard – Measures that Drive Performance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hbr.org/2005/07/the-balanced-scorecard-measures-that-drive-performance>.

**КУЦИНСЬКА М.В.,**

*К.Е.Н., ДОЦЕНТ,*

*АВТОР ТА КЕРІВНИК ДВОСТОРОННЬОЇ ПРОГРАМИ «ОСВІТНЬО-ПРАКТИЧНИЙ  
ТРАНСФЕР»,*

*ДВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ХІМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ  
УНІВЕРСИТЕТ», УКРАЇНА*

## **ДВОСТОРОННЯ ПРОГРАМА «ОСВІТНЬО-ПРАКТИЧНИЙ ТРАНСФЕР»: СУТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

**Постановка проблеми.** За сучасних умов трансформації виробничих і економічних відносин у країні та світовому просторі загалом все більшої актуальності набувають питання посилення двосторонніх зв'язків між вищими навчальними закладами та суб'єктами господарювання з метою підвищення ефективності та якості вищої освіти і задоволення попиту на вміння та компетенції персоналу різних категорій на ринку праці.

З цією метою економічний факультет ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» у квітні 2017 року розпочав здійснення партнерства з представниками суб'єктів господарювання різних галузей економіки у рамках двосторонньої програми «Освітньо-практичний трансфер».

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** На сьогоднішній день питанням посилення двосторонніх зв'язків між вищими навчальними закладами та суб'єктами господарювання в науковій та спеціальній літературі приділяється достатньо уваги. Так, розглядаються особливості здійснення взаємодії системи освіти та бізнесу як одного з факторів успішного працевлаштування випускників [1], аналізуються основні моделі партнерства у сфері освіти [2-5] та його особливості [6], конкретизуються завдання вищої школи як соціального інституту при взаємодії з роботодавцями та студентами [7], характеризуються особливості та результати соціального партнерства науки і бізнесу [8], підкреслюється важливість участі вишів та роботодавців у професійній та соціальній реабілітації демобілізованих учасників бойових дій за сучасних соціально-політичних умов [9] та ін.

**Мета дослідження.** Метою реалізації двосторонньої програми «Освітньо-практичний трансфер» є забезпечення міжгалузевого трансферу знань та практичного досвіду, забезпечення суб'єктів господарювання необхідними висококваліфікованими кадрами спеціальностей «Економіка підприємства», «Економічна кібернетика», «Фінанси і кредит», «Маркетинг», «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)».

**Результати дослідження.** У рамках двосторонньої програми «Освітньо-практичний трансфер» передбачено проведення міні-лекцій та міні-тренінгів фахівцями з практичним досвідом (представники суб'єктів господарювання) з метою зацікавлення студентів у виборі роботодавця ще протягом навчання у

вищі, наявності у студентів можливості обрати найбільш оптимальну для себе сферу подальшої професійної діяльності (рисунк 1).

З позицій роботодавця, участь у двосторонній програмі «Освітньо-практичний трансфер» надасть можливість вирішення кадрових задач за рахунок залучення практикантів, забезпечення поетапного входження молодого спеціаліста у посаду (практикант-стажер-працевлаштування), мінімізації ризиків з управління людськими ресурсами за рахунок організації робіт з майбутніми спеціалістами ще на етапі їхнього навчання в університеті.



*Рис. 1. Сутність двосторонньої програми «Освітньо-практичний трансфер»*

Так, у рамках двосторонньої програми «Освітньо-практичний трансфер» 26 квітня 2017 року на економічному факультеті ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» співвласник однієї з провідних українських

ІТ-компаній, яка розташована у м. Дніпро та є експертом з багаторічним досвідом щодо розробки програмного забезпечення та сайтів для замовників як з нашої країни, так й Західної Європи, провів лекцію для студентів економічних спеціальностей на тему «Місце фахівців економічних спеціальностей в ІТ-просторі та вимоги до їхньої компетентності». Протягом лекції запрошеним спікером розглядалися практичні аспекти застосування набутих під час навчання в університеті теоретичних знань, навичок та вмінь студентів спеціальностей «Економіка підприємства», «Економічна кібернетика», «Фінанси і кредит», «Маркетинг», «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)» у сучасному ІТ-просторі, а також наявні можливості та шляхи удосконалення таких знань, навичок та вмінь відповідно до сучасних вимог ринку праці. Питання, що розглядалися під час лекції, стосувалися практичної адаптації фахівців усіх спеціальностей, за якими здійснюється підготовка студентів на економічному факультеті університету, до знаходження своєї ніші у сучасному ІТ-просторі з урахуванням своєї компетентності та особливостей психотипу особистості. Наприкінці лекції студенти жваво ставили запитання лекторові, цікавилися порадами запрошеного фахівця стосовно можливої адаптації та підвищення своєї кваліфікації відповідно до сьогоdnішніх вимог ІТ-простору.

У рамках двосторонньої програми «Освітньо-практичний трансфер» 25 травня 2017 року на економічному факультеті ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» відбулася ще одна лекція для студентів економічних спеціальностей на тему «Бюджетування як управлінська технологія: практичний аспект та професійна компетенція економіста», яку провела випускниця ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет», фінансовий директор мережі ресторанів Confetti. Протягом лекції запрошеним спікером-практиком розглядалися особливості здійснення процесу бюджетування у ресторанному бізнесі, склад, структура та специфіка формування бюджетів (від бюджету продажів до звіту про фінансові результати діяльності ресторану та мережі загалом), підходи до здійснення управління мережею ресторанів, інформаційне забезпечення, яке використовується керівництвом мережі для прийняття управлінських рішень щодо напрямків подальшого розвитку, тощо. Наприкінці лекції студенти жваво ставили запитання лекторові стосовно особливостей, практичних аспектів та нюансів здійснення процесу бюджетування у ресторанах мережі. Крім цього, студенти цікавилися особливостями обґрунтування маркетингової політики ресторанів, існуючими вимогами, які висувають до можливих кандидатів на роботу на різноманітні економічні посади у мережі, специфікою формування вартості меню та системи знижок для постійних відвідувачів, системою підготовки та тренінгів для персоналу ресторанів.

**Висновки.** Отже, подальша реалізація двосторонньої програми «Освітньо-практичний трансфер» дозволить здійснити посилення двосторонніх зв'язків між вищими навчальними закладами та суб'єктами господарювання з метою

підвищення ефективності та якості вищої освіти і задоволення попиту на вміння та компетенції персоналу різних категорій на ринку праці.

За думкою студентів, проведення таких заходів дозволить їм обрати найбільш оптимальну для себе сферу подальшої професійної діяльності, здійснити самоаналіз наявних знань, навичок та вмінь та їхньої відповідності сучасним вимогам ринку праці.

### Література:

1. Балуева Т.В. Взаимодействие ВУЗа с работодателями как фактор успешного трудоустройства выпускников / Т.В. Балуева // Международный электронный журнал «Устойчивое развитие: наука и практика». – 2014. – Вып. 1(12). – С. 1-10.
2. Алашеев С.Ю. Обзор мировых практик организации взаимодействия рынка труда и системы профессионального образования / С.Ю. Алашеев, Т.Г. Кутейницына, Н.Ю. Посталюк // Спрос и предложение на рынке труда и рынке образовательных услуг в России: сб. докладов. Кн. 1. – Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ. – 2005. – С. 7-27.
3. Куфтырев И.Г. Партнерство университетов и бизнеса: опыт США / И.Г. Куфтырев, М.И. Рыхтик // Организация инновационной деятельности в университетах США. Сборник информационно-аналитических материалов. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 2011. – 96 с.
4. Олейникова О.Н. Социальное партнерство в профессиональном образовании / О.Н. Олейникова. – М.: Центр изучения проблем профессионального образования, 2005. – 83 с.
5. Олейникова О.Н. Социальное партнерство в сфере профессионального образования в странах Европейского Союза / О.Н. Олейникова, А.А. Муравьева // Высшее образование в России. – 2006. – №6. – С.111-120.
6. Организация экономического сотрудничества и развития // The Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/>
7. Горбунов О. Сотрудничество предприятий и ВУЗов как механизм преодоления негативных последствий кризиса / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <http://www.mba.nnov.ru/conf/031/>
8. Безвух С.В. Соціальне партнерство науки і бізнесу: форми взаємодії, проблеми і рекомендації щодо їх вирішення / С.В. Безвух, А.Ю. Стопчак // Вісник Хмельницького національного університету. – 2015. – № 3. – Т. 3. – С. 7-14.
9. Куцинська М.В. Бізнес-тренінг формування мотивації до підприємницької діяльності як інструмент професійної та соціальної реабілітації демобілізованих учасників бойових дій / М.В. Куцинська, О.Є. Рябцева // Економічний вісник ДВНЗ УДХТУ. – 2016. – № 2(4). – С. 129-133.

# **«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ: ЕВРОПЕЙСКИЕ АСПЕКТЫ»**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ МЕЖДУНАРОДНОЙ  
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ**

***ТОМ 1***

**ISBN 978-617-7273-77-5**

Ответственный за выпуск *Корчевская Л. А.*  
Редактор-корректор *Вышемирская С. В.*

Подисано в печать 01.09.2017. Формат 60x 84/16.  
Бумага офсетная. Тираж 300 экземпляров.  
Гарнитура Times New Roman. Печать ризография.  
Усл. печ. лист. 10,5. Уч.-изд. лист. 11.29.  
Заказ № 658.

Книжное издательство ЧП Вышемирский В. С.  
Свидетельство о внесении в Государственный реестр субъектов  
издательского дела: серия ХС № 48 от 14.04.2005 г.  
выдано Управлением по делам прессы и информации  
73000, Украина, г. Херсон, ул. Соборная, 2,  
тел. (050) 514-67-88, (050) 133-10-13, e-mail: printvvs@gmail.com